

Народна банка на
Република Северна Македонија

**ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ
2023 ГОДИНА**

ISBN 1409-6307

Copyright: © 2024 Сите права на публикацијата ги има Народната банка на Република Северна
Македонија. Копирање и умножување на овој материјал не е дозволено.

За користење на податоците од оваа публикација е потребно да се цитира изворот.

Народна банка на Република Северна Македонија

Годишен извештај за 2023 година

Скопје, април 2024 година

Содржина

Обраќање на гувернерот	4
I. Монетарната политика во 2023 година	8
1.1. Цели на монетарната политика	8
1.2. Поставеност на монетарната политика	9
II. Меѓународно окружување	14
III. Макроекономски движења во 2023 година	19
3.1. БДП и инфлација.....	20
3.2. Пазар на труд.....	23
3.3. Јавни финансии.....	25
3.4. Биланс на плаќања, МИП и надворешен долг	29
3.5. Монетарни и кредитни агрегати.....	35
3.5.1. Монетарни агрегати	35
3.5.2. Кредитна активност	37
IV. Макроекономскиот амбиент и монетарната политика во 2024 - 2026 година ..	40
V. Монетарни инструменти	43
Прилог 1. Движења на девизниот пазар и интервенции на Народната банка	46
Прилог 2. Движења на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити и секундарниот пазар на хартии од вредност	48
VI. Управување и инвестирање на девизните резерви	51
6.1. Состојба и промени на девизните резерви.....	51
6.2. Услови на меѓународните финансиски пазари и активен пристап на инвестирање на девизните резерви.....	52
6.3. Структура на девизните резерви	54
6.4. Резултати од управувањето и инвестирањето на девизните резерви	55
VII. Платежни услуги и платни системи.....	58
7.1. Безготовински платежни трансакции.....	59
7.1.1. Платежни трансакции со кредитни трансфери иницирани од физички и правни лица во земјата	60
7.1.2. Платежни картички.....	61
7.2. Платежна инфраструктура.....	62
7.3. Платни системи во земјата	63
7.4. Надзорни активности над платните системи	64
VIII. Издавање и управување со книжните и кованите пари на Република Северна Македонија – трезорско работење.....	65
8.1. Издадени пари во оптек	65

8.2.	Снабдување на банките и центрите за готовина со книжни и ковани пари.....	66
8.5.	Контрола на примената на стандардите и критериумите за готовинско работење кај банките и центрите за готовина	68
8.6.	Продажба на ковани пари за колекционерски цели	69
IX.	Внатрешна ревизија	70
9.1.	Работење на Комитетот за ревизија	71
X.	Управување со човечките ресурси	72
XI.	Извршување на Програмата за работа за 2023 година	74
Вовед		74
Стратегиска цел 1 – Унапредување на инфраструктурата за водење на монетарната политика		76
Стратегиска цел 2 – Задржување и натамошно јакнење на стабилноста и отпорноста на банкарскиот систем		77
Стратегиска цел 3 – Поддршка на населението и корпоративниот сектор преку развој на сигурни, иновативни и ефикасни платни системи		79
Стратегиска цел 4 – Унапредување на инвестициската политика и обезбедување оптимален поврат на девизните резерви во согласност со принципите на сигурност и ликвидност		81
Стратегиска цел 5 – Приспособување кон стандардите на Европскиот систем на централни банки		81
Стратегиска цел 6 – Зголемена транспарентност и отчетност		82
Стратегиска цел 7 – Финансиска едукација и инклузија		86
Стратегиска цел 8 – Зголемена свесност за климатските промени и придонес за зелена одржлива економија		90
Стратегиска цел 9 – Зајакнување на управувањето со ризиците на ниво на Народната банка		91
Институционален капацитет: Интегритет и доверба во националната парична единица		93
Институционален капацитет: Човечки ресурси.....		94
Институционален капацитет: Информатички систем		94
Институционален капацитет: Статистички податоци		95
Институционален капацитет: Истражувачка дејност		95
Прилог 3. Изложеност на климатски ризици и ефектите од одржливото инвестирање на девизните резерви		96
Листа на скратеници		104

Обраќање на гувернерот

Почитувани,

Во 2023 година глобалната економија постепено се стабилизира, по последователните шокови со коишто се соочи во претходните неколку години. Притисоците врз централните банки се намалија, со оглед на тоа што во текот на годината инфлацијата постојано забавуваше. Затегнатите монетарни услови и нормализирањето на состојбите на светските пазари на примарни производи придонесоа за ваквото постепено стивнување на инфлациските притисоци, особено својствено за втората половина од годината. И натаму се бележи глобално закрепнување, со одредена отпорност на присутните ризици и позатегнатите финансиски услови, како одраз на поволните поместувања на страната на понудата. **И покрај овие трендови на постепена стабилизација, неизвесноста и ризиците постоеја и во текот на целата 2023 година.** Геополитичките тензии беа особено изразени предизвикувајќи натамошна глобална економска фрагментација. Предизвиците поврзани со потребата за структурна трансформација на економиите и за зголемување на нивната продуктивност, како и оние поврзани со зелената транзиција и јакнењето на климатската отпорност беа исто така нагласени.

Народната банка и во текот на 2023 година преземаше мерки за одржување на стабилноста на девизниот курс, понатамошно намалување на инфлацијата и за стабилизирање на инфлациските очекувања. Во 2023 година продолживме со постепено зголемување на основната каматна стапка до нивото од 6,3%, а истовремено направиме промени и кај инструментот на задолжителна резерва и во макропрudentната политика, коишто обезбедуваат дополнителна поддршка за монетарните сигнали. Преку промените во задолжителната резерва дополнително ја зголемивме стапката на **задолжителна резерва на девизните обврски на банките.** Со тоа делувавме целно и дополнително го поттикнуваме штедењето во домашна валута, односно поголемата „денаризација“, процес којшто привремено беше сопрен кон средината на 2021 година. **Преку макропрudentните мерки,** обезбедивме натамошно зголемување на отпорноста на банкарскиот систем, што е основа на финансиската стабилност и предуслов за непречена финансиска поддршка на економијата од системот.

Овој пристап во водењето на политиката, со соодветна комбинација на расположливите инструменти, овозможи успешно справување со инфлацијата, без притоа позначително да го загрози економското закрепнување, или, пак, финансиската стабилност. Впрочем, постигнувањето на ваквата рамнотежа беше главен предизвик за сите централни банки во изминатите две години. **Инфлациските показатели во 2023 година** упатуваат на постепено смирување на инфлацијата, којашто од највисокото ниво од 19,8% во октомври 2022 година, се сведе на 3,6% на крајот на 2023 година. Значително се стесни и инфлациската разлика со еврозоната, како наше монетарно сидро. Имено, заради нашите структурни карактеристики, тогаш кога има силни шокови на светските пазари на храна и енергија, првите ефекти ги чувствуваме многу побрзо и подиректно од еврозоната, што доведува до привремен расчекор во растот на инфлацијата. **Соодветната поставеност на политиката, како и нормализирањето на цените на светските пазари придонесоа и за стабилен и поволен девизен пазар и интервенции со откуп на девизи.** Надворешната позиција на економијата значително зајакна, одразувајќи го подобрувањето на условите на размена, довербата

во домашната валута, како и позитивните согледувања на странските инвеститори. Во ваков контекст, движењата на девизниот пазар беа поволни, а нето-откупот од страна на Народната банка е сличен на преткризните години. Тоа обезбеди солиден раст на девизните резерви, во прилог на натамошно одржување на стабилноста на девизниот курс на денарот.

Мерките и политиките на Народната банка придонесоа за зачувување на финансиската стабилност, којашто е предуслов за стабилна економија, економски раст и развој. Заради понатамошно јакнење на отпорноста на банкарскиот сектор, Народната банка донесе макропрudentна мерка за зголемување на стапката на **противцикличниот заштитен слој** на капиталот за изложеностите на домашните банки за 0,25 процентни поени, од претходно утврдените 0,75% на 1%, со почеток на примена од 1 јули 2024 година, а донесе и одлука за воведување **макропрudentни мерки за квалитетот на кредитната побарувачка**, во согласност со европската практика. Со усвоената прва [Стратегија за спроведување на макропрudentната политика](#) во Република Северна Македонија беше зацврстен координираниот пристап на финансиските регулатори за натамошно јакнење на финансиската стабилност. Исто така, беше донесен и [Законот за решавање на банките](#) како системски закон од финансиската сфера со којшто се придонесува за одржување и натамошно јакнење на финансиската стабилност.

Показателите на банкарскиот систем посочуваат на солидна отпорност и можност за справување со ризиците коишто сè уште постојат. Адекватноста на капиталот на банките во 2023 година достигна 18,4% и е на највисоко ниво во изминатите 17 години, што е суштински за задржувањето на стабилноста при соочувањето со евентуалните ризици, но и од аспект на кредитирањето и поддршката на граѓаните и фирмите. Кредитното портфолио на банките е со добар квалитет и не се забележаа знаци за позначително остварување на кредитниот ризик, а учеството на нефункционалните во вкупните кредити од 2,8% е на ниво на историскиот минимум.

Начинот на водењето на монетарната политика од страна на Народната банка, како и одржувањето на финансиската стабилност беа позитивно оценети од страна на релевантни меѓународни институции. Така, во рамките на редовните консултации коишто произлегуваат од членството на земјата во **Меѓународниот монетарен фонд (ММФ)**, како и во рамките на дискусиите околу [Првиот преглед на кредитната линија за претпазливост и ликвидност \(ПЛЛ\)](#), мисијата на ММФ заклучи дека Народната банка презеде соодветни мерки за затегнување на монетарната политика коишто осигурија преполовување на инфлацијата во однос на минатогодишниот максимум. Во Годишниот [извештај за земјата во 2023 година, Европската комисија](#) повторно истакна дека усогласеноста во делот на монетарната политика со европската регулатива, стандардите и практиките е на напредно ниво. **Комитетот на експерти на Советот на Европа за спречување перење пари и финансирање тероризам („Манивал“)** оцени дека системот за лиценцирање и супервизија на Народната банка ги исполнува меѓународните стандарди за борба против перењето пари и финансирањето на тероризмот. Значаен придонес кон позитивната оценка имаат и бројните подзаконски акти донесени од страна на Народната банка и спроведените обуки за зголемување на ефикасноста во работењето на финансиските институции, а истовремено позитивно се оценети и корективните мерки на Народната банка за унапредување на квалитетот на дејствувањето на финансиските институции во борбата против перењето пари и финансирањето тероризам. Признание за работата на Народната банка пристигна и од **Европската централна банка (ЕЦБ)**, којашто и оваа година донесе одлука [за натамошен пристап за нашата централна банка до репо-линијата до 31 јануари 2025](#)

[година](#). На тој начин, се обезбедува брза достапност до девизна ликвидност што претставува уште еден заштитен слој за гарантирање на стабилноста на курсот на домашната валута.

Довербата од јавноста е исклучително важна за соодветно извршување на централнобанкарските активности. Оттука, за нас беше особено значајно што довербата на јавноста во Народната банка беше потврдена во рамките на **минатогодишната анкета на Групацџата на Светската банка. Според ова истражување**, беше заклучено дека довербата на граѓаните и на институциите во нашата централна банка е на повисоко ниво и во однос на некои меѓународни институции. Исто така, и покрај повеќекратните шокови, оцената е повисока во споредба со 2019 година, што е потврда за довербата на јавноста во начинот на којшто Народната банка управуваше со кризите во изминатиот период.

Покрај мерките за одржување на ценовната и на финансиската стабилност, тимот на централната банка напорно работеше на повеќе полиња, коишто исто така спаѓаат во нашите стратегиски цели како модерна, општествено одговорна и транспарентна институција. Минатата година **активно работевме на појаснувањето на новините во рамката на пазарот на платежните услуги и особено на појаснувањето на новите иновативни платежни услуги и погодностите за граѓаните**. За таа цел, поставивме [нова алатка за споредба на надоместоците помеѓу давателите на платежните услуги](#) со која се придонесува кон поголема транспарентност на банките и подобрување на информираноста на јавноста за надоместоците коишто ги наплатуваат банките за најрепрезентативните услуги поврзани со платежната сметка. За овозможување поголема заштита на потрошувачите, донесовме [Циркулар за финансиските институции](#) за следење и примена на препораките и добрите практики за заштита на правата и интересите на потрошувачите при користењето финансиски услуги од банкарскиот сектор на Република Северна Македонија. На тој начин, се воспоставуваат добри практики во поглед на заштитата на потрошувачите корисници, залагајќи се за правични и транспарентни односи, врз основа на јасни и лесно разбирливи информации за производите и услугите што ги даваат. Воедно, започнавме со посебни теренски контроли на банките насочени кон заштитата на потрошувачите, заради следење на нивното работење и пристапот кон клиентите.

Свесноста за потреба од финансиска писменост во современиот динамичен финансиски систем и оваа година беше двигател на бројни активности на Народната банка. Покрај редовните активности, Народната банка даде поддршка и за повеќе други иницијативи во доменот на финансиската едукација, на барање на различни чинители во општеството, отворајќи ги своите врати како за најмладите, така и за повозрасните.

Годината којашто измина беше одбележана и со засилување на колективната свест кон спроведување одржливи економски политики насочени кон екологијата. Во тој контекст, и Народната банка продолжи со активностите коишто овозможуваат подигнување на свесноста за ризиците од климатските промени. Така, со усвојувањето на [Среднорочниот план на активностите на Народната банка во доменот на управувањето со климатските промени за периодот 2023 – 2025 година](#), беше поставена сеопфатна рамка за управувањето со ризиците од климатските промени, којашто предвидува повеќе активности во областа на регулативата и супервизијата за климатските ризици, вклучително и стрес-тестирања на домашните банки поврзани со климатските промени. Спроведувањето на Среднорочниот план ќе придонесе за подобро разбирање на климатските ризици, нивно вградување во анализите на банкарскиот систем и на монетарната политика и градење отпорен банкарски систем

којшто ќе може да го поддржи преминувањето на економијата кон зелен и одржлив развој. Како дел од активностите од Планот, Народната банка донесе и [Насоки за управување со ризиците поврзани со климатските промени](#), коишто деловните банки ќе ги земат предвид при формулирањето и спроведувањето на својата деловна стратегија и во процесот на управување со ризиците.

Во време на четвртата индустриска револуција, каде што развојот доаѓа од дигитализацијата, вештачката интелигенција и автоматизацијата, неопходен е напредок и во дигиталната трансформација на економијата, којашто ќе ја зголеми ефикасноста, продуктивноста, иновациите и конкурентноста. Комитетот за поддршка на развојот на иновациите во финансискиот систем во Република Северна Македонија (Комитетот за финтек-секторот), предводен од Народната банка, во 2023 година ја усвои првата [Стратегија за регулаторите за финтек-секторот](#), којашто има за цел да обезбеди услови за поддршка на иновациите во областа на финансиите, притоа имајќи ја предвид заштитата на потрошувачите и инвеститорите и стабилноста на финансискиот систем. Усвоената стратегија за регулаторите за финтек-секторот е првиот дел од Националната стратегија за финтек-секторот којашто беше разгледана на седницата на Комитетот за финтек-секторот. Станува збор за завршница на активностите преземени од Народната банка во изминатите години, спроведени преку проект на ЕФСЕ започнат во 2018 година, насочен кон поставување на основите за трансформација на финансискиот систем во нашата земја.

Во текот на 2023 година **беа засилени националните активности за интеграција кон ЕУ** преку учество во преостанатиот дел од билатералната фаза на аналитички преглед, како дел од процесот за членство во ЕУ. Во претходната година Народната банка организира **неколку меѓународни работни средби на коишто со претставниците на централните банки, меѓународните институции и академијата се зборуваше за тековните макроекономски предизвици**. Дискусиите со меѓународната заедница во однос на актуелните прашања во централнобанкарското работење и финансискиот систем придонесуваат за постојана надградба и проширување на знаењата, како основа за носење издржани одлуки во практиката.

Почитувани,

Во светски рамки, економиите и носителите на политиките изминатите години постојано се соочуваат со неизвесност и ризици. Имајќи ги предвид постојаните геополитички тензии, последиците од климатските промени, но и брзата технолошка трансформација, којашто покрај предностите, носи и закани, јасно е дека и понатаму ќе бидеме исправени пред потребата за брза реакција. Поради промената на економскиот и геополитичкиот пејзаж, сите ние треба непрекинато да работиме на зголемувањето на отпорноста и на капацитетот и да преземаме соодветни мерки за успешно исполнување на нашите мандати. Народната банка постојано спроведува соодветни политики и работи на градењето на институционалниот капацитет, а сето тоа е во прилог на високо ниво на подготвеност за справување со предизвиците. Таа заедничка посветеност и подготвеност за изнаоѓање решенија и постигнување резултати постојано ја негуваме и ја надградуваме.

25 април 2024 година
Скопје

Гувернер и претседавач
на Советот на Народната банка

д-р Анита Ангеловска-Бежоска

I. Монетарната политика во 2023 година

Забавување на инфлацијата

Задржана стабилноста на девизниот курс на денарот

Одржување адекватно ниво на девизните резерви

1.1. Цели на монетарната политика

Одржувањето на ценовната стабилност претставува основна законски дефинирана цел на монетарната политика на Народната банка. Друга цел, подредена на основната цел, е да придонесува кон одржување стабилен и конкурентен финансиски систем што е пазарно ориентиран. Народната банка ја поддржува и општата економска политика без да го загрози остварувањето на основната цел и во согласност со принципот на отворена пазарна економија со слободна конкуренција. Од стратегиски аспект, од октомври 1995 година се применува стратегијата на одржување стабилен номинален девизен курс на денарот, до 2001 година во однос на германската марка, а потоа во однос на еврото.

Тргнувајќи од основните законски одредби, Народната банка во текот на 2023 година внимателно го следеше променливото окружување и соодветно ја приспособуваше монетарната политика за остварување на законски дефинираните цели. Народната банка продолжи со затегнувањето на монетарната политика, преку натамошно постепено зголемување на основната каматна стапка и со соодветно управување со ликвидноста преку промени во задолжителната резерва. Целите на монетарната политика беа успешно остварени, што се согледува преку натамошното одржување стабилен девизен курс, како и зголемување на девизните резерви коишто се задржаа во сигурната зона според сите показатели на соодветноста. Во однос на ценовната стабилност, во 2023 година беше остварен забавен раст на домашните цени заради значителното намалување на притисокот од прехранбената и енергетската ценовна компонента, како и стабилизирање на ценовните притисоци од помалку променливите категории, во согласност и со преземените монетарни мерки. Исто така, во услови на стратегија на „де факто“ фиксен девизен курс на денарот во однос на еврото, Народната банка ги следеше промените на монетарната политика на Европската централна банка. Затегнувањето на монетарната политика придонесе за намалување на инфлациските очекувања, стабилизирање на девизниот пазар и на инфлацијата. Просечната инфлација во 2023 година се сведе на едноцифрено ниво и изнесуваше 9,4%, што е забавување во однос на претходната година (14,2%). Кон крајот на годината, годишната стапка на инфлација значително забави, со што во декември 2023 година се сведе на 3,6%. Исто така, во услови на слично движење на инфлациските стапки кај нас и во еврозоната, се стесни и јазот во однос на инфлацијата во еврозоната. Во 2023 година, успешно беше задржана и финансиската стабилност, а беа донесени и неколку макропрудентни одлуки коишто придонесоа за дополнително јакнење на капиталната основа на банките и нивната отпорност на шокови.

Графикон 1
Производствен јаз и инфлација*

* Производствениот јаз претставува показател за цикличната положба на економијата и се пресметува како отстапување на оствареното од потенцијалното ниво на БДП во однос на потенцијалното ниво на БДП (производен јаз = (остварен БДП – потенцијален БДП)/потенцијален БДП). Кај вкупната и базичната инфлација прикажана е просечната годишна промена (во %).

Графикон 2
Бруто девизни резерви

Графикон 3
Показатели за адекватноста на девизните резерви

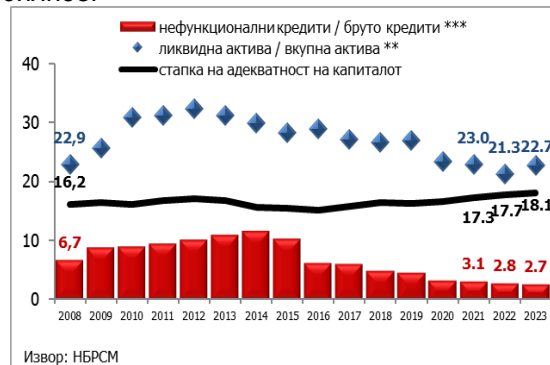
* Според правилото на Гринспан и Гвидоти (Greenspan-Guidotti rule), потребно е земјата да одржува целосна покриеност на краткорочниот долг (преостанато достасување) со девизни резерви.

** Ликвидната актива се состои од високоликвидната актива и краткорочно орочените депозити кај странски банки. Вкупната актива не ги вклучува средствата кај домашните банки.

*** Показателот се однесува на кредитите кон финансискиот и нефинансискиот сектор, при што за 2016 година податокот ги вклучува промените од регулаторните измени.

Извор: НБРСМ и ДЗС.

Графикон 4
Избрани показатели за финансиската стабилност

1.2. Поставеност на монетарната политика

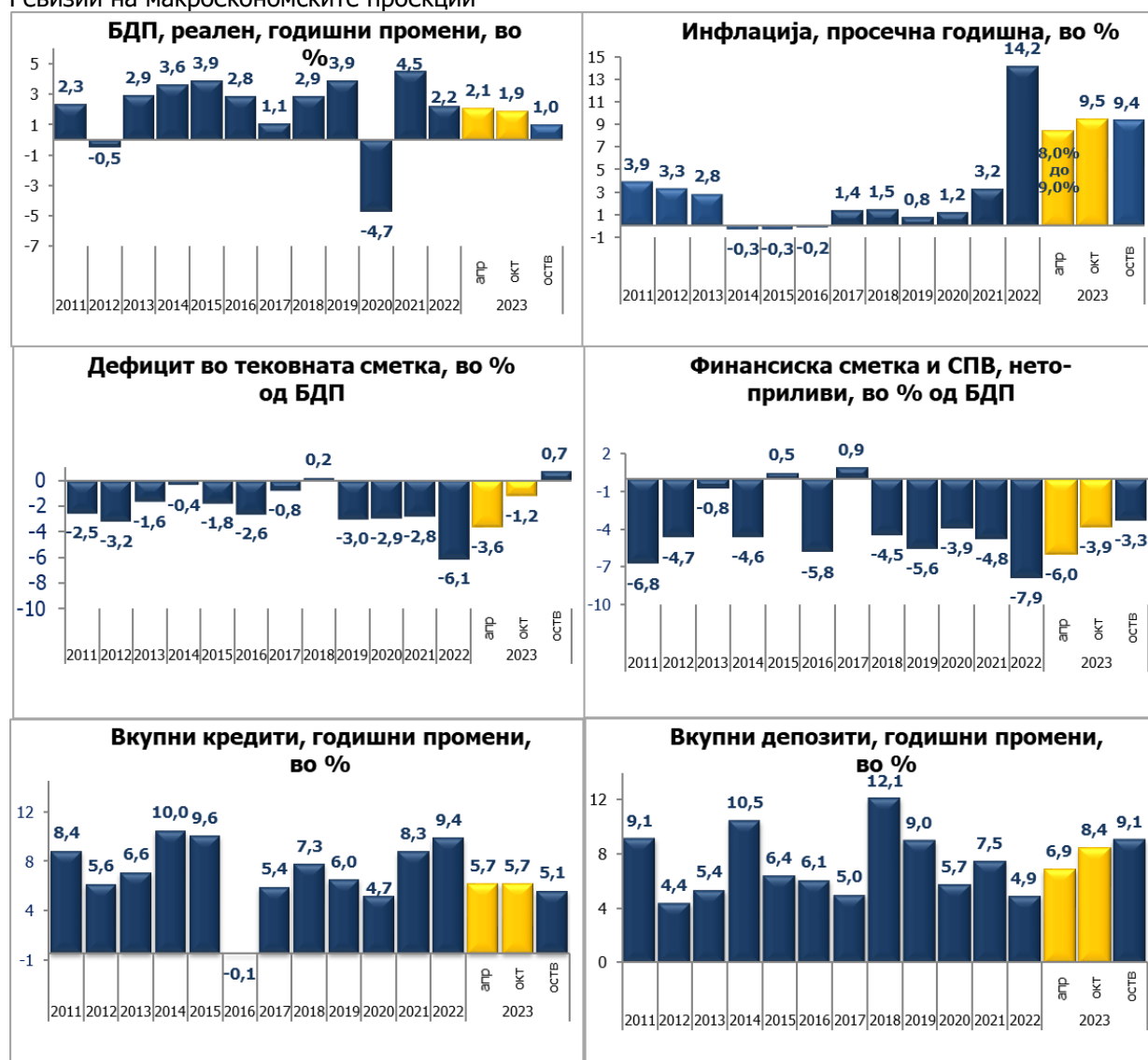
Во текот на 2023 година, Народната банка продолжи со затегнување на монетарната политика. Имено, заради намалување и стабилизирање на ценовните притисоци и инфлациските очекувања, Народната банка во шест наврати, постепено ја зголеми основната каматна стапка, сè до нивото од 6,30%, коешто беше задржано до крајот на 2023 година, при истовремено задржување на понудениот износ на благајничките записи на нивото од 10.000 милиони денари. Истовремено, беа зголемени и каматните стапки на расположливите депозити преку ноќ и на седум дена, до нивото од 4,20% и 4,25%, соодветно. Со оглед на монетарната стратегија на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото, промените во домашната монетарна политика ги следеа и промените во монетарната политика на Европската централна банка. Монетарната поставеност беше поддржана и со дополнителни мерки, односно со промени кај инструментот задолжителна резерва насочени кон намалување на евроизацијата. Имено, Народната банка во текот на 2023 година, во два наврати изврши

дополнително зголемување на стапката на задолжителна резерва на девизните обврски на банките, до нивото од 21%, а го зголеми и делот на задолжителната резерва од обврските во странска валута којшто се исполнува во евра, на 81%. Исто така, зголемена беше и стапката на задолжителна резерва којшто се применува на обврските во денари со девизна клаузула од 50% на 100%. Во текот на годината и натаму се применуваше мерката насочена кон поттикнување на кредитирањето проекти за обновливи извори на енергија. Заради понатамошно јакнење на системската отпорност на банкарскиот сектор, како и на преносот на монетарните сигнали, Народната банка донесе макропрудентни мерки за зголемување на стапката на противцикличниот заштитен слој на капиталот за изложеностите на домашните банки, како и мерки поврзани со поставувањето прагови за следење на квалитетот на кредитната побарувачка. Овие мерки имаат превентивна цел, земајќи ги предвид тековните макроекономски услови, а во согласност со мерките што се преземаат во поголем број земји во Европската Унија, како заштита од можните ризици од окружувањето. Кај вкупните депозити се забележува забрзан раст на годишна основа. Ризиците за светската и домашната економија на краток и на среден рок и понатаму се нагласени, а најновите случувања на Блискиот Исток и војната во Украина претставуваат главен извор на ризик, особено на пазарите на енергија и прехранбени производи. Народната банка редовно и внимателно ги следи клучните економски параметри и потенцијалните ризици од домашното и надворешното окружување, заради соодветно приспособување на монетарната политика со цел да се задржи стабилноста на девизниот курс и ценовната стабилност на среден рок.

Макроекономскиот амбиент во 2023 година наметна потреба од понатамошно постепено затегнување на финансиските услови, заради стабилизирање на девизниот пазар и на инфлациските очекувања. Притоа, на почетокот на годината, Народната банка интервенира со нето-продажба на девизи, но во продолжение на годината овие притисоци беа исцрпени и постојано беше остваруван нето-откуп, со што за целата 2023 година беше остварен висок нето-откуп на девизи, блиску до износите од преткризните години.

Нивото на цените во домашната економија во 2023 година забележа просечен годишен раст од 9,4%, што е забавување во однос на претходната година (14,2%). Овие остварувања го одразуваат значителното намалување на притисокот од прехранбената и енергетската ценовна компонента, како и забележаното стабилизирање на ценовните притисоци од помалку променливите категории, во согласност и со преземените монетарни мерки. Сепак, просечната стапка на инфлација во 2023 година беше над историскиот просек, а приспособувањето кај базичната инфлација се одвиваше побавно, што наметна натамошна претпазливост при водењето на монетарната политика и при донесувањето на монетарните одлуки, заради стабилизирање на инфлацијата и инфлациските очекувања на потрајна основа.

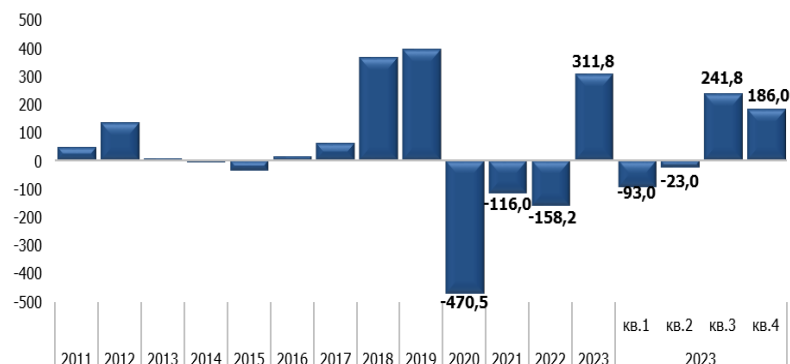
Графикон 5
Ревизии на макроекономските проекции

Извор: НБРСМ и ДЗС. Проекциите за сите показатели се однесуваат на макроекономските проекции на НБРСМ.

Девизните резерви во 2023 година забележаа значително зголемување, задржувајќи се во сигурната зона во текот на годината. Зголемувањето на девизните резерви во најголем дел е резултат на поповолните движења на девизниот пазар, во споредба со претходните две години. Имено, поради намалената потреба за девизни средства со стивнувањето на енергетската криза, стабилизирани очекувања и поради зголемената доверба во домашната валута, Народната банка интервенира на девизниот пазар со релативно висок нето-откуп на девизи во 2023 година, како резултат на поповолните движења во втората половина од годината. Силните позитивни финансиски текови во рамките на финансиската сметка на билансот на плаќања, при умерен суфицит во тековната сметка, овозможува дополнителен раст на девизните резерви.

Графикон 6
Интервенции на НБРСМ на девизниот пазар (во милиони евра)

Извор: НБРСМ.

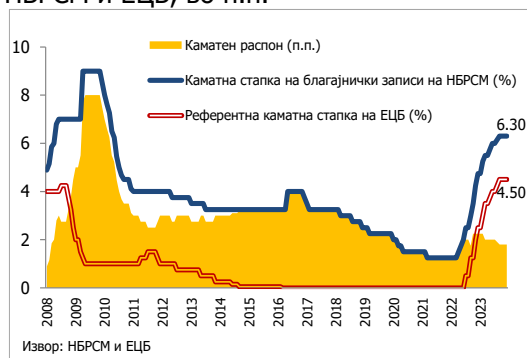
Депозитите во финансискиот сектор засилено растат и во текот на годината, при значително помали притисоци од енергетската криза и поволна надворешна позиција на економијата, но и поповолни финансиски услови за штедење. Така, годишниот раст на вкупните депозити во 2023 година достигна 9,1%. Гледано од секторски аспект, растот произлегува од зголемувањето на депозитите кај сите сектори, но пред сè од годишниот раст кај домаќинствата и претпријатијата (придонеси од 5,1 п.п. и 3,8 п.п., соодветно), придружено од растот на депозитите и на останатите сектори (придонес од 0,2 п.п.). Поволни придвижувања се забележани и кај валутната и рочната структура на депозитите, што упатува на зајакната доверба во домашната валута и банкарскиот систем, во согласност со мерките преземени од Народната банка. Така, во 2023 година е остварен двојно посилен годишен раст кај денарските депозити (со вклучени депозитни пари), во споредба со растот на депозитите во странска валута. Исто така, по надолниот тренд во претходните три години, долгорочните депозити во 2023 година забележаа висок годишен раст (од 21,1%), додека состојбата на краткорочните депозити беше релативно стабилна (мал раст од 0,6%).

Од аспект на *кредитите на приватниот сектор*, во услови кога сè уште има неизвесност и заострени кредитни услови, кредитниот раст забави во текот на 2023 година, но се задржа на умерено ниво од 5,1%. Од секторски аспект, растот произлегува од повисокиот позитивен придонес на кредитите на домаќинствата, при понизок позитивен придонес на кредитите на претпријатијата. Во однос на валутната структура, позитивен придонес имаат и кредитите во домашна и во странска валута (со вклучени денарските кредити со валутна клаузула).

Со оглед на примената на стратегија на стабилен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото, промените на *каматните стапки во еврозоната*, како економија сидро, имаат важна улога од аспект на поставеноста на монетарната политика во земјата. Така, во текот на 2023 година се продолжи со затегнувањето на монетарната политика, при што распонот меѓу каматните стапки на Народната банка и ЕЦБ изнесуваше 1,80 п.п. на крајот на годината. Во однос на каматните стапки на банките во домашната економија, распонот помеѓу каматната стапка на денарските и каматната стапка на девизните депозити, на крајот на 2023 година, забележа мало проширување (од 0,7 п.п. на 0,9 п.п.), како резултат на малку поизразеното нагорно поместување на каматната стапка на денарските депозити, во однос на зголемувањето на каматната стапка на девизните депозити, во склад со мерките преземени од Народната банка.

Графикон 7

Распон на основните каматни стапки на НБРСМ и ЕЦБ, во п.п.

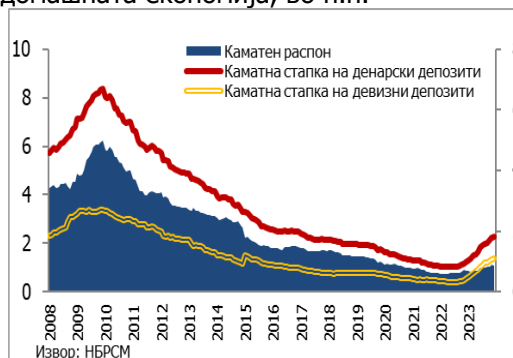

Основна каматна стапка на НБРСМ: каматна стапка на благајничките записи на НБРСМ.

Основна каматна стапка на ЕЦБ: каматна стапка на основните операции за рефинансирање на ЕЦБ.

Графикон 8

Распон на каматните стапки на банките во домашната економија, во п.п.

II. Меѓународно окружување

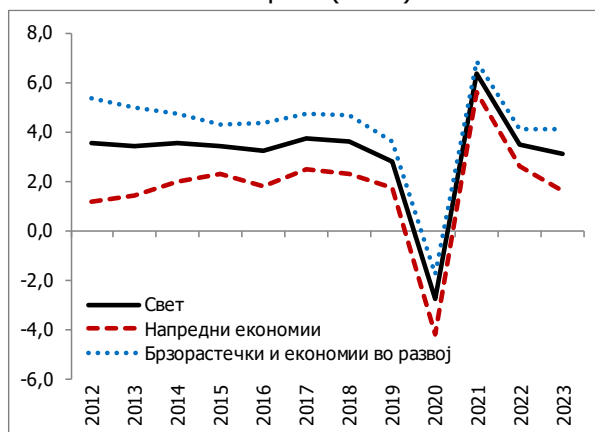
Глобалната економија се соочуваше со невидени шокови во изминатите четири години, со долготрајни и несразмерни последици за глобалната активност и трговија, цените, пазарот на трудот, фискалните трендови и монетарната поставеност¹. Економската активност во 2023 година и натаму е отпорна, но сè повеќе се чувствуваат ефектите од заострените глобални финансиски услови, слабиот раст на глобалната трговија и од влошената доверба на деловните субјекти и домаќинствата врз растот. Инфлацијата на глобално ниво забави, по високите стапки достигнати во претходната година, но инфлациските притисоци од базичната инфлација и натаму се високи. Централните банки продолжија со затегнување на монетарната политика, а условите на финансиските пазари дополнително се заострија.

Растот на глобалната економска активност во 2023 година е проценет на 3,1%, што претставува забавување во однос на 2022 година (3,5%), коешто произлегува од забавениот економски раст кај напредните економии (1,6%), со дивергентни движења кај одделни земји. За разлика од САД, каде што се проценува забрзан раст на економската активност, еврозоната, како наш најзначаен трговски партнер, се соочува со забавен и низок економски раст, во услови на влошена доверба кај потрошувачите, долготрајни неповолни ефекти од високите цени на енергијата и слабости во индустриските дејности и деловните инвестиции коишто се чувствителни на зголемените каматни стапки. Економскиот раст кај брзорастечките и економиите во развој се задржа на истото ниво (4,1%).

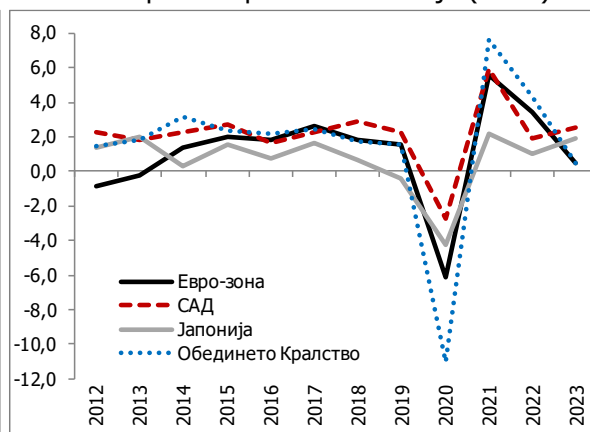
Се очекува дека глобалниот економски раст ќе се стабилизира, а глобалната инфлација дополнително ќе забави во 2024 година, но тие се придружени со висока неизвесност. Конфликтот на Блискиот Исток ги зголеми геополитичките ризици коишто бездруго се нагласени поради војната во Украина, а ја зголеми и неизвесноста во однос на цените на примарните производи на меѓународниот пазар, со потенцијални негативни ефекти и врз глобалниот раст. Другите извори на ранливост произлегуваат од поголемата инертност на базичната инфлација, што може да влијае врз монетарното затегнување, послабиот раст на економската активност во Кина, како и натамошната фрагментација на глобалната трговија. Од друга страна, евентуалниот посилен пад на инфлацијата, побавното повлекување на поддршката за економијата од фискалната политика, побрзото економско закрепнување на Кина, развојот на вештачката интелигенција и реформите во делот на агрегатната понуда може поволно да влијаат врз глобалниот економски раст.

¹ Анализата се заснова врз „Светскиот економски преглед“ на ММФ, ажурирање октомври 2020 и јануари 2021 година; „Глобалните економски изгледи“ на Светската банка, јануари 2021 година; кварталните извештаи на Народната банка.

Графикон 9
Глобален економски раст (во %)

Графикон 10
Економски раст во развиените земји (во %)

Извор: Светски економски преглед, октомври 2023 година и ажуриран извештај од јануари 2024 година, ММФ.

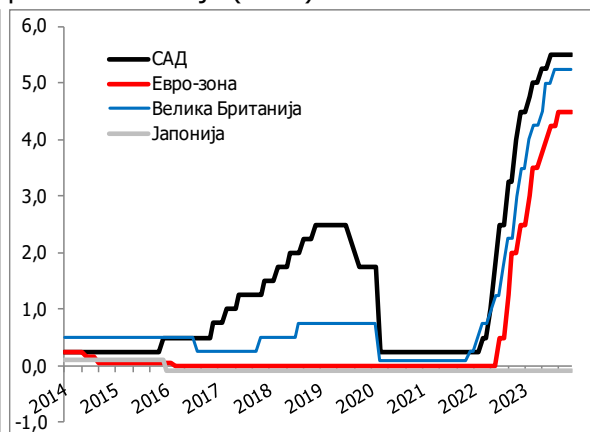
Инфлацијата на глобално ниво забави во 2023 година сведувајќи се на 6,8% (8,7% во 2022 година), што е главно одраз на поволните движења на цените на енергентите и храната на меѓународниот пазар, по рекордните нивоа достигнати претходната година, како и на монетарното затегнување од страна на централните банки, што придонесе за задржување на инфлациските очекувања на ниско ниво и за надолно движење на базичната инфлација во текот на годината. Гледано по групи земји, во 2023 година, инфлацијата кај развиените економии се спушти на 4,6% (7,3% во 2022 година), а кај брзорастечките и економиите во развој на 8,4%, во просек (9,8% во 2022 година). Ценовните притисоци од домашните фактори, иако сè уште постојат, ослабнаа кон крајот на годината, при помала затегнатост на пазарот на трудот, што е отсликано преку намалување на бројот на слободните работни места, мал пораст на невработеноста и поголема понуда на работна сила.

Графикон 11
Глобална стапка на инфлација (во %)

Извор: Светски економски преглед, октомври 2023 година и ажуриран извештај од јануари 2024 година, ММФ.

Графикон 12 Референтни каматни стапки во развиените земји (во %)

Извор: Централни банки.

Во однос на квантитативните показатели што го отсликуваат надворешното окружување на македонската економија, проценетата странска ефективна побарувачка бележи натамошно забавување на растот во 2023 година. Имено, оцените укажуваат на низок раст на странската ефективна побарувачка од 0,4% (2,6% во 2022 година), при што најголем позитивен придонес имаат соседните земји Бугарија, Србија и Грција, додека Германија, како наш најзначаен трговски партнер има неповолно влијание врз

странската побарувачка, при оцени за пад на економската активност. Побавниот раст на странската ефективна побарувачка е, пред сè, одраз на слабите остварувања на земјите од еврозоната, којашто се соочува со значително влошување на надворешнотрговската размена. Странската ефективна инфлација исто така забави во 2023 година, по високиот раст остварен во претходната година, и изнесуваше 7,7% (9,7% во 2022 година), со најголем придонес на Германија, Србија и Полска².

Графикон 13

Странска ефективна побарувачка

Графикон 14

Странска ефективна инфлација

Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на НБРСМ³.

На пазарите на примарни производи, во 2023 година, во просек, е забележан пад на цените во однос на 2022 година, што во голема мера произлегува од високата споредбена основа по ескалацијата на војната во Украина претходната година. Просечната цена на суровата нафта во 2023 година изнесува 76,2 евра за барел, што претставува пад од 19,1% во однос на 2022 година (94,1 евра за барел). Притоа, кон средината на годината цената на нафтата се спушти под 70 евра за барел, што беше поттикнато од загриженоста во однос на изгледите за растот на глобалната економија. По ова, до крајот на годината цената се одржуваше на повисоко ниво, во услови на намалена понуда на ОПЕК+, пад на залихите на нафта на глобално ниво и ризици поврзани со снабдувањето поради конфликтот на Блискиот Исток. Во 2023 година, цените на основните прехранбени производи на светските берзи забележаа пад од 9,3%, додека падот на цените на основните метали беше послаб и изнесуваше 4,9%.

² Инфлацијата во Србија и Полска е коригирана за промените во девизниот курс.

³ Странската ефективна побарувачка е пресметана како збир од пондерираните индекси на БДП на најзначајните трговски партнери на нашата земја. Во пресметката на индексот се вклучени: Германија, Грција, Италија, Холандија, Белгија, Шпанија, Србија, Хрватска, Словенија и Бугарија. Пондерите се пресметани врз основа на учеството на извозот кон овие земји во вкупниот извоз. Странската ефективна инфлација претставува пондериран збир на индексите на потрошувачките цени на земјите најзначајни партнерки на нашата земја, во доменот на увозот на стоки за широка потрошувачка. Пондерирациската структура се заснова врз нормализираните учества на номиналниот увоз од секоја од земјите во вкупниот номинален увоз во периодот 2016 – 2018 година. Во пресметката на овој показател се вклучени: Германија, Грција, Франција, Италија, Шпанија, Австрија, Словенија, Бугарија, Полска, Хрватска и Србија.

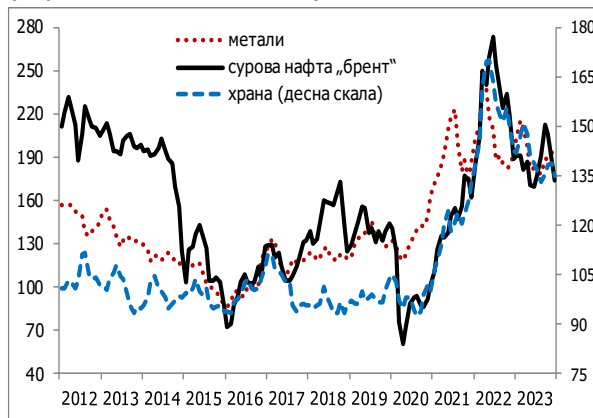
Графикон 15

Месечно движење на цената на примарните енергетски и неенергетски производи (евра, индекс: 2016=100)

Графикон 16

Месечно движење на цените на суровата нафта, металите⁴ и храната (евра, индекс: 2016=100)

Извор: База на податоци на ММФ за цените на примарните производи.

Во 2023 година, со оглед на очекувањата дека инфлацијата ќе се задржи над целното ниво подолг период, централните банки во развиените земји продолжија со затегнување на монетарната политика, но поумерено во однос на претходната година. Така, ФЕД, во јули последен пат ја зголеми референтната каматна стапка во 2023 година, за 0,25 п.п., откако претходно во три наврати и со ист интензитет направи нагорна корекција на каматната стапка, вклучително и во март, кога се соочуваше со превирања во банкарскиот сектор. Така, во декември 2023 година, таа се движеше во распон од 5,25% до 5,5%. Исто така, ФЕД продолжи со намалувањето на портфолиото на државните и хипотекарните хартии од вредност во текот на годината. Исто како ФЕД, Банката на Англија продолжи со посилно монетарно затегнување во првата половина од годината, кога референтната каматна стапка беше зголемена за 1,5 п.п. збирно. Во наредниот период, во услови на забавување на инфлацијата, референтната каматна стапка беше зголемена за само 0,25 п.п. во август, со што таа во декември изнесуваше 5,25%. Покрај тоа, во текот на годината се остваруваше и програмата за продажба на средства преку намалување на портфолиото на хартии од вредност во билансот на централната банка.

Европската централна банка (ЕЦБ), по зголемувањето на трите основни каматни стапки за 1,0 п.п. збирно во текот на првиот квартал, во наредните два квартала од 2023 година изврши нагорна корекција од по 0,5 п.п., во услови на ублажување на ценовните притисоци (стапката на инфлација во еврозоната забави и од 8,4% во 2022 година се сведе на 5,4% во 2023 година). Во последниот квартал од годината, при оцени дека монетарната поставеност е соодветна за сведување на инфлацијата во рамките на целното ниво во наредниот среднорочен период, ЕЦБ ги задржа истите основни каматни стапки, така што каматната стапка на расположливите депозити, на основните операции за рефинансирање и на расположливите кредити преку ноќ останаа на нивоата од 4,0%, 4,5% и 4,75%, соодветно. Притоа, ЕЦБ од јули престана со реинвестирање на достасаните хартии од вредност во рамките на Програмата за откуп на хартии од вредност (APP), со што постепено и според утврдената динамика се намалуваше портфолиото во рамките на оваа програма, а на состанокот во декември беше одлучено во текот на втората половина на 2024 година постепено да се намали и портфолиото во

⁴ Индексот на металите е композитен индекс којшто вклучува цени на бакарот, алуминиумот, железната руда, лимот, никелот, цинкот, оловото и ураниумот.

рамките на Програмата за откуп на хартии од вредност за итна поддршка на економијата заради пандемијата (PEPP) и да се престане со реинвестирање на достасаните хартии од вредност во рамките на оваа програма на крајот на годината.

III. Макроекономски движења во 2023 година

Табела 1

Основни показатели за македонската економија

годишни промени, во %	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Реален сектор										
Бруто домашен производ *	3.6	3.9	2.8	1.1	2.9	3.9	-4.7	4.5	2.2	1.0
Инфлација	-0.3	-0.3	-0.2	1.4	1.5	0.8	1.2	3.2	14.2	9.4
Стапка на невработеност	28.0	26.1	23.7	22.4	20.7	17.3	16.4	15.4	14.4	13.1
Надворешен сектор										
Биланс на тековна сметка (% од БДП)	-0.4	-1.8	-2.6	-0.8	0.2	-3.0	-2.9	-2.8	-6.1	0.7
Трговски биланс (% од БДП)	-21.7	-20.1	-18.8	-17.8	-16.2	-17.3	-16.6	-19.7	-26.7	-18.2
Странски директни инвестиции (% од БДП)	2.3	2.2	3.3	1.8	5.6	3.2	1.4	3.3	5.0	3.7
Бруто надворешен долг (% од БДП) **	70.0	69.3	74.7	73.4	73.0	72.4	78.7	79.8	79.4	81.3
Бруто девизни резерви (во милиони ЕУР)	2,436.5	2,261.8	2,613.4	2,336.3	2,867.1	3,262.6	3,359.9	3,643.3	3,862.9	4,538.5
Монетарен сектор										
Парична маса (М4)	10.6	6.9	6.2	5.1	11.8	9.3	6.9	7.0	5.1	8.7
Вкупни кредити	10.0	9.6	6,5***	5.4	7.3	7,6***	4.7	8.3	9.4	5.1
Вкупни депозити (со депозитни пари)	10.5	6.4	6.1	5.0	12.1	9.0	5.7	7.5	4.9	9.1
Фискален сектор										
Буџетско салдо (% од БДП)	-4.2	-3.5	-2.7	-2.7	-1.8	-2.0	-8.0	-5.3	-4.4	-4.9
Јавен долг (% од БДП)	45.8	46.6	48.8	47.7	48.4	49.2	59.7	60.3	59.1	62.1
Банкарски сектор										
Стапка на адекватност на капиталот (%)	15.7	15.5	15.2	15.7	16.5	16.3	16.7	17.3	17.7	18.1
Нефункционални кредити на нефинансискиот сектор/ бруто кредити (%)	11.3	10.8	6.6	6.3	5.2	4.8	3.4	3.2	2.9	2.8
Ликвидна актива / вкупна актива (%)	29.8	28.2	28.9	27.1	26.7	26.9	23.3	23.0	21.3	22.7
Извор: НБРСМ, ДЗС, Министерство за финансии.										
* Претходен податок за 2022, проценет податок за 2023.										
** Без обврски на монетарната власт (без репо договори)										
*** Коригирано за отписите.										

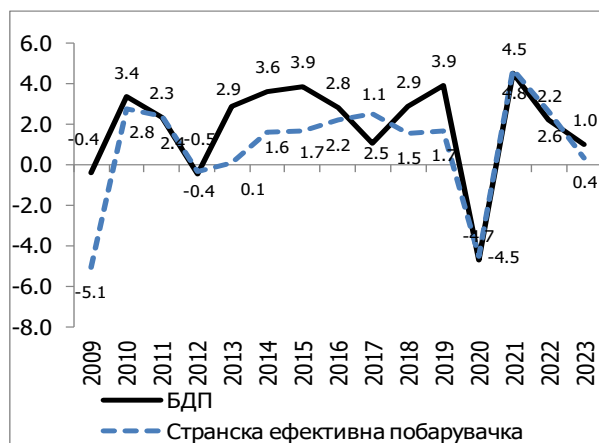
3.1. БДП и инфлација

Во 2023 година, **реалниот раст на македонската економија забави сведувајќи се на 1%**⁵, наспроти претходната година, кога изнесуваше 2,2%. Забавувањето делумно го одразува надворешното окружување коешто сè уште е неповолно, со присуство на геополитички тензии, намален обем на трговијата и намалена доверба на економските субјекти, при сè уште присутни инфлациски притисоци и затегнати финансиски услови. Воедно, поголем придонес за побавниот раст имаше и падот на инвестициите. Ова пред сè е поврзано со приспособувањето на залихите на корпоративниот сектор, по нивниот раст во претходниот период заради поголемата неизвесност, особено нагласена со војната во Украина и неизвесноста во однос на достапноста и цените на сировините и енергентите.

Гледано низ одделни компоненти на страната на побарувачката, растот на економската активност во 2023 година се должи на позитивниот придонес на нето-извозот. Промената кај нето-извозот е одраз на намалениот увоз, што делумно е поврзано со силниот пад на инвестициите. Од друга страна, благо намалување е забележано кај извозната активност, што следи по високиот раст во претходните две години, а делумно е поврзано со неповолната глобална конјunktura. Домашната побарувачка во 2023 година има негативен придонес, во услови на значителен пад на бруто-инвестициите, заради приспособувањето на залихите, а мал пад е забележан и кај јавната потрошувачка. Личната потрошувачка и натаму расте, но позабавено, пред сè како резултат на растот на расположливиот доход, кредитната поддршка, како и на владините мерки за поддршка на економијата и на животниот стандард на населението.

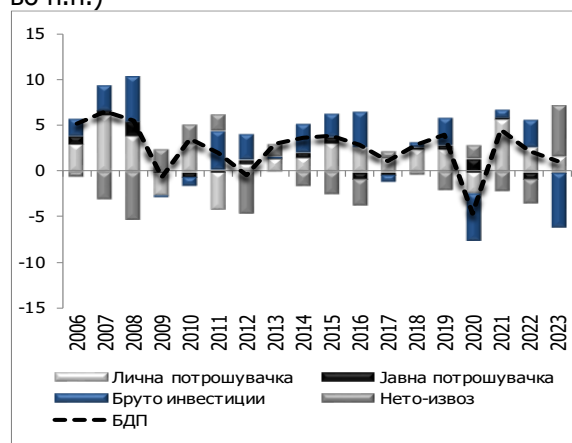
Графикон 17

БДП и странската ефективна побарувачка
(годишни стапки на реална промена, во %)

Графикон 18

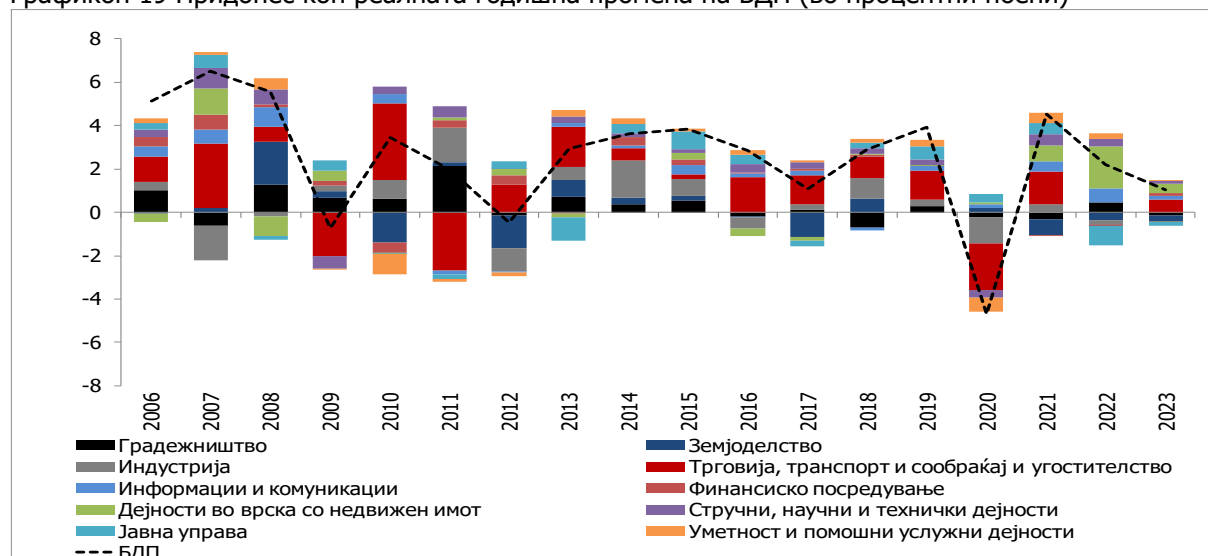
БДП (реален раст, во %) и расходните компоненти на БДП (придонеси кон растот, во п.п.)

Извор: Државен завод за статистика и Еуростат, пресметки на НБРСМ. Податоците за БДП за 2022 година се претходни, а за 2023 година се проценети.

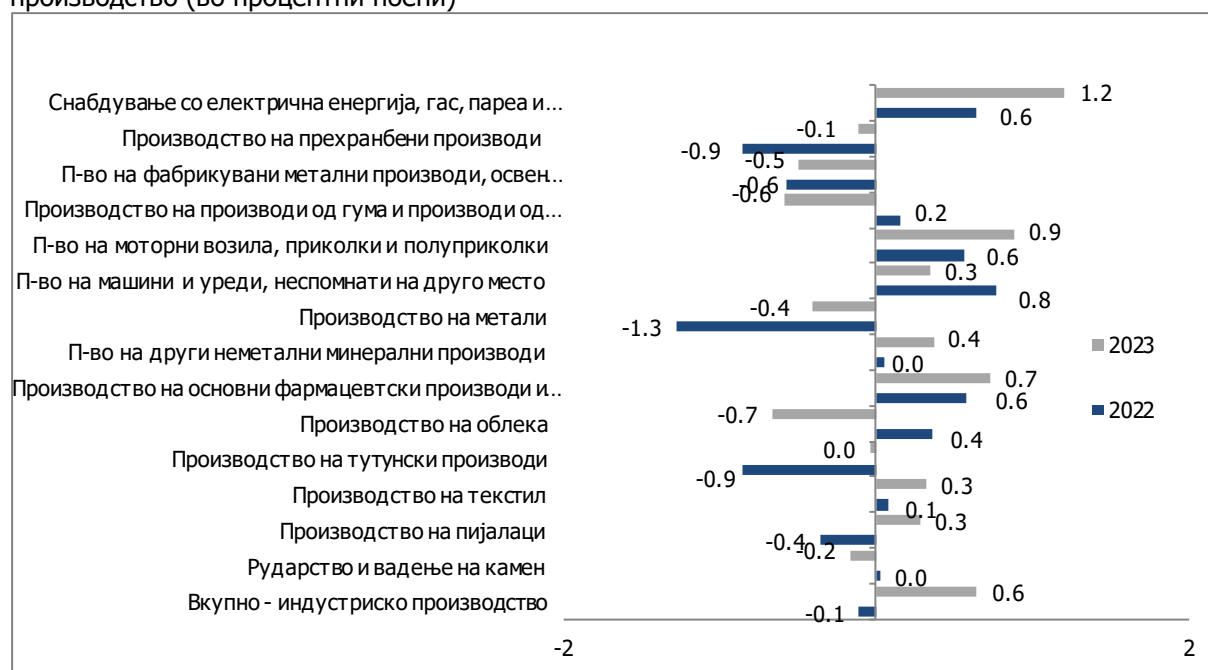
⁵ Реалниот БДП во текот на 2023 година ја бележи следнава динамика: во првиот квартал 1,4%, во вториот квартал 0,9%, во третиот квартал 1% и во четвртиот квартал 0,9%.

Графикон 19 Придонес кон реалната годишна промена на БДП (во процентни поени)

Извор: Државен завод за статистика и пресметки на НБРСМ. Податоците за БДП за 2022 година се претходни, а за 2023 година се проценети.

Графикон 20 Придонеси на избрани дејности кон годишната промена на индустриското производство (во процентни поени)

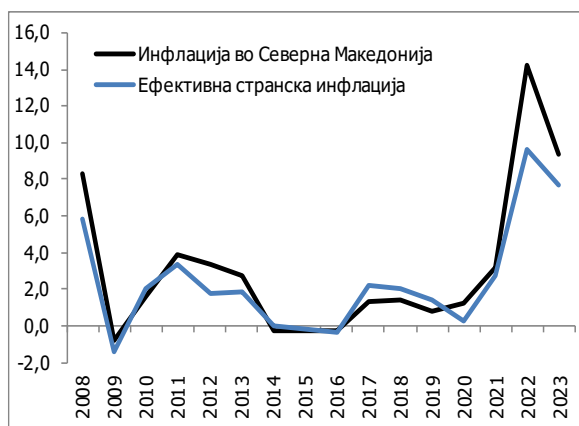
Извор: Државен завод за статистика и НБРСМ.

По високиот раст на потрошувачките цени во 2022 година, годишната стапка на инфлација постепено забавуваше во текот на 2023 година, во согласност со движењата на цените на примарните производи на глобалните пазари, забавувањето на странската увезена инфлација, како и со постојаното постепено затегнување на монетарната политика, со што **просечната инфлација се сведе на едноцифрено ниво од 9,4%**. Структурно гледано, најголемо влијание врз ваквата динамика има намалениот придонес на цените на храната врз инфлацијата, надополнет од надолната патека на раст на цените на енергентите. Исто така, економските мерки имаа соодветно влијание

врз движењето на потрошувачките цени, преку намалување и замрзнување на цените и олеснувања во делот на царинските давачки на одделни прехранбени производи.

Графикон 21

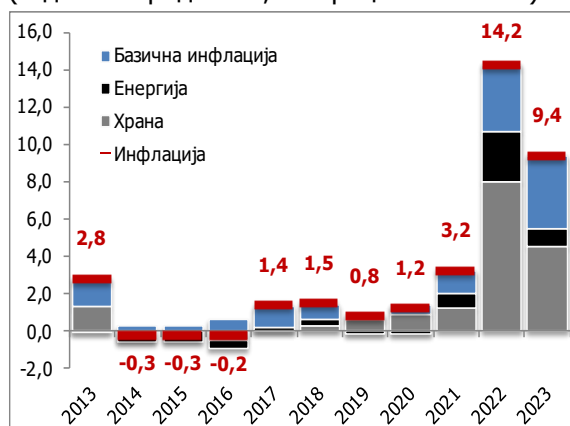
Домашна инфлација и странска ефективна инфлација (стапки на раст, во %)

Извор: ДЗС, Еуростат и пресметки на НБРСМ.

Графикон 22

Променлива (храна и енергија) и долгорочна компонента на инфлацијата (годишни придонеси, во процентни поени)

Цените на храната, и покрај значителното забавување, во 2023 година забележаа двоцифрен раст од 11,8%, придонесувајќи за приближно половина од вкупниот пораст на потрошувачките цени. Во текот на 2023 година, цените на основните прехранбени производи на меѓународниот пазар се движеа главно во надолна насока, а во примена беа и економски мерки за ублажување на ценовните притисоци кај прехранбените производи⁶. Ова придонесе за позначително забавување на цените на одредени групи производи, како што се „лебот и житата“ и „млекото, сирењето и јајцата“, како и пад на цените на маслата. Сепак, цените на лебот, житните и млечните

⁶ На 28 февруари 2023 година, Владата на РСМ донесе одлука за замрзнување на цената на лебот во периодот од 1 март до 31 мај 2023 година. Истовремено, Владата донесе одлука да се укине субвенционираната цена на електричната енергија за компаниите од прехранбената индустрија ([врска](#)). На 10 март, Владата донесе одлука за намалување, односно замрзнување на цените на дел од тестенините и дел од млечните производи во периодот од 16 март до 31 мај 2023 година. Така, цените на макароните и шпагетите се намалија за 15% во однос на тие коишто се применувале во трговијата на мало на 1 март и на тоа ниво беа замрзнати до крајот на мај. Покрај ова, беше донесена и одлука за укинување на царината на тестенините за периодот од 13 март до 31 мај 2023 година. Цените на одделни млечни производи се намалија за 10% во однос на тие коишто важеле во трговијата на мало на 1 март, и на тоа ниво беа замрзнати додека се применуваше мерката ([врска](#)). На 21 март, Владата донесе одлука за замрзнување на цените на свежите јајца од кокошка и оризот на нивото коешто важело на 15 март во трговијата на мало, коишто се применуваа до 30 април 2023 година ([врска](#)). Исто така, Владата, на 3 април донесе одлука ([врска](#)), а на 11 април измена на одлуката ([врска](#)) за утврдување на највисоките цени на одредени видови овошје и зеленчук во трговијата на мало. Оваа мерка првично важеше за периодот од 5 до 30 април, а потоа се одлучи мерката да се применува до 31 мај 2023 година ([врска](#)). Покрај интервенциите кај цените на прехранбените производи, Владата, на 29 март донесе одлука за намалување, односно замрзнување на цените на одреден дел од хигиенските производи за периодот од 1 април до 31 мај 2023 година. Така, цените на овие производи се намалија за 13% во однос на тие кои се применувале во трговијата на мало на 20 март и на тоа ниво беа замрзнати додека важи мерката ([врска](#)). Исто така, Владата, на 25 април донесе одлука да се продолжи со примената на веќе утврдените највисоки трговски маржи во трговијата на големо и трговијата на мало за определени прехранбени производи до 30 јуни 2023 година ([врска](#)). На 19 септември, Владата донесе одлука за намалување на цените на производите во рамките на 24 категории од пекарската, млечната, месната индустрија и земјоделството од најмалку 10% во однос на цената којашто ја имале на 1 август 2023 година и замрзнување на тоа ниво, а трговците на мало беа обврзани јасно да ги обележат овие производи со натписот „гарантирана цена“ ([врска](#)). Исто така, на 26 септември, Владата со посебна одлука пропиша највисока трговска (профитна) маржа во трговијата со свежо овошје и свеж зеленчук во вкупен износ до 10% во трговијата на големо и до 15% во трговијата на мало ([врска](#)). Овие одлуки првично важеше до ноември 2023 година, потоа нивната примена беше продолжена до крајот на 2023 година ([врска](#)), а потоа и заклучно со февруари 2024 година ([врска](#)). На 28 септември, Владата донесе одлука за укинување на увозните давачки за увоз на агруми, којашто важеше заклучно со декември 2023 година, како и одлука за намалување на увозните давачки (царински стапки и посебни давачки) при увоз на свеж зеленчук, со важност до февруари 2024 година ([врска](#)). Во спротивна насока делуваше владината одлука за покачување на повластената стапка на ДДВ од 5% на 10% на дел од прехранбените производи, донесена на 28 септември првично ([врска](#)), со измени на одлуката од 10 октомври ([врска](#)).

производи се задржаа на високо ниво, придонесувајќи со 46,3% во растот на цените на прехранбената компонента, а најголем поединечен придонес имаа цените на месото. Гледано динамички, растот на цените на храната на годишна основа забавуваше во текот на годината, со што се сведе на 0,8% во последниот квартал, во услови на висока споредбена основа и краткорочни мерки за намалување и замрзнување на цените на одделни прехранбени производи во трговијата на мало.

Цените на енергентите забележаа раст од 7,3%, оформувајќи околу 10% од вкупната инфлација. Цените на електричната енергија за домаќинствата се главен двигател на растот на цените кај енергетската компонента, во согласност со нивното регулаторно зголемување во јануари и јули⁷, а дополнителен придонес имаше и преносниот ефект од поскапувањето на огревното дрво кон средината на 2022 година. Во спротивна насока делуваше падот на цените на нафтените деривати, во услови на пониски цени на суровата нафта на светските берзи и депрецијација на доларот. Гледано динамички, растот на цените кај енергетската компонента исто така имаше надолна патека, при поволни движења на цените на енергентите на меѓународниот пазар, како и висока споредбена основа.

Базичната инфлација во 2023 година изнесува 8,0% и придонесува за 41,7% од вкупниот пораст на потрошувачките цени. Растот на оваа компонента во најголем дел се должи на повисоките цени на угостителските услуги. Позначителен придонес имаат и цените на производите за рутинско одржување на домаќинствата и лична хигиена, цените на безалкохолните пијалаци⁸, како и цените на тутунските производи поради зголемените акцизи⁹. Годишната стапка на базичната инфлација во текот на годината имаше главно надолна патека, но во просек е повисока во споредба со претходната година (7,1%), имајќи предвид дека преносот од високиот раст на увозните цени на енергијата и храната во текот на 2022 година врз цените на другите производи и услуги во ценовниот индекс се одвива со одредено задоцнување и беше најсилен на почетокот на 2023 година.

3.2. Пазар на труд

Движењата на пазарот на труд се битен сегмент од вкупната макроекономска слика за домашната економија, имајќи ги предвид влијанијата на понудата и побарувачката на работна сила врз економскиот раст, продуктивноста и трошоците за

⁷ Во согласност со одлуката на Регулаторната комисија за енергетика (РКЕ), во јануари 2023 година се направени следниве промени кај цената на електричната енергија за универзалниот снабдувач, и тоа: цената во првиот и вториот блок е намалена за 4,11% и 2,95% соодветно, додека кај цената во третиот и четвртиот блок има нагорна корекција од 0,85% и 7,65% соодветно ([соопштение](#)), а цената на ниската тарифа е зголемена на 1,3183 ден/kWh од 0,6193 ден/kWh претходно. Исто така, во јануари 2023 година даночната стапка за прометот на електричната енергија кон домаќинствата се зголеми од 5% на 10%. Во јули 2023 година, се направени следниве промени кај цената на електричната енергија за универзалниот снабдувач, и тоа: цената во првиот и вториот блок е намалена за 7,04% и 4,09% соодветно, додека кај цената во третиот и четвртиот блок има нагорна корекција од 2,54% и 2,42% соодветно ([соопштение](#)), а цената на ниската тарифа е зголемена на 1,4013 ден/kWh. Притоа, од јули 2023 година даночната стапка за прометот на електричната енергија кон домаќинствата изнесува 18%. Во согласност со податоците на Државниот завод за статистика, просечната цена на електричната енергија за домаќинствата е зголемена за 3,7% во јануари и 4,2% во јули, на месечна основа.

⁸ Растот на цените на безалкохолните пијалаци позначително забави во последниот квартал од годината, имајќи предвид дека Владата, на 26 септември 2023 година, донесе одлука за намалување и замрзнување на цените на безалкохолните пијалаци, водата и пивото ([врска](#)). Ваквата одлука првично важеше до ноември 2023 година, потоа нејзината примена беше продолжена до крајот на 2023 година, со ревидирана листа на производи ([врска](#)), а потоа заклучно со февруари 2024 година ([врска](#)).

⁹ Промените во акцизата се направени во април и ноември. Во април е извршено редовно годишно зголемување на акцизата, пред да се усвојат измените на Законот за акцизите во 2023 година, според кои акцизата на цигарите се зголемува за 0,23 денари по парче (0,2 денари претходно) секоја година сè до 2030 година. Во однос на другите тутунски производи, измените може да се видат на следнава [врска](#).

труд. Сепак, промените во овој дел на националната статистика во последните години оневозможуваат сеопфатна динамичка анализа на овој пазарен сегмент кај нас. Имено, покрај промените поради Пописот на населението од 2021 година, од почетокот на 2023 година беа направени и поголеми методолошки промени во Анкетата за работна сила (APC), поради што во рамките на овој извештај движењата на пазарот на труд не можат сеопфатно да се анализираат и да се даде согледување за промените во споредба со претходниот период¹⁰.

Според новите податоци од APC, во 2023 година, вкупниот број вработени во економијата изнесува 688.296 лица, со стапка на вработеност од 45,4%. Бројот на невработени лица изнесува 103.351 лице, при стапка на невработеност од 13,1%. Стапката на активност беше стабилна во текот на годината и изнесува 52,3%, при повисока активност кај мажите (62%) во однос на активноста на жените (42,8%).

Номинален засилен раст на просечните исплатени плати се бележи и во 2023 година. Покрај зголемувањето на минималната плата во економијата (за 12,6% во март 2023 година), годишниот раст на платите во најголем дел го отсликува растот на платите на вработените во јавниот сектор, и тоа во неколку наврати во текот на годината: најпрво со растот на минималната плата¹¹, потоа со зголемувањето на платите на функционерите¹² во април 2023 година, со зголемувањето на платите на здравствените работници¹³ од мај 2023 година, како и со зголемувањето во септември 2023 година во согласност со новиот колективен договор за јавниот сектор¹⁴. За општиот раст на платите во економијата придонесува и опстојувањето на одредени структурни фактори, како што е недостатокот на работна сила во одредени сегменти на пазарот на труд. Следствено, номиналните нето и бруто-плати¹⁵ забележаа годишен раст од 14,9%¹⁶ и 15,3%, соодветно (11% и 11,1% соодветно, во 2022 година). Годишен раст на нето-платите е забележан кај сите сектори на дејности, а најголем раст бележат дејностите поврзани со „градежништвото“ (18,9), „јавната управа и одбрана; задолжителното

¹⁰ Податоците за работната сила за 2023 година не се споредливи со податоците од претходните години, бидејќи во 2023 година од страна на ДЗС е воведена новата регулатива на ЕУ. Примената на новата регулатива предизвика промени во истражувањето, почнувајќи од промени во изгледот на прашалникот, промена во редоследот на прашањата, промени и отстранување постојни и додавање нови прашања, промени во опфатот и дефиницијата за вработеноста и невработеноста. Споменатите промени предизвикаа прекин на временските серии податоци. Поради тоа, овој дел од Годишниот извештај е во изменета и скратена форма, до добивањето обработени и усогласени податоци за минатите години.

¹¹ Во согласност со последните законски измени и дополнувања за растот на минималната плата („Службен весник на РСМ“ бр. 58/23) од март 2023 година беше извршено зголемување на минималната нето-плата за 2.175 денари. Висината на минималната плата во бруто-износ, започнувајќи од март 2023 година до февруари 2024 година изнесува 29.739 денари (претходно 26.422 денари), односно минималната плата во нето-износ изнесува 20.175 денари (претходно 18.000 денари). Ова зголемување се пресметува во согласност со минатогодишната методологија, со која минималната плата ќе се усогласува, а се пресметува во согласност со порастот за претходната година на просечно исплатената плата во РСМ и индексот на трошоците на животот – 50% од порастот од секој показател, соодветно. Покрај тоа, дефинирано е дека минималната плата не може да биде пониска од 57% од висината на просечната исплатена нето-плата во РСМ за претходната година. Во согласност со Законот за минималната плата, следи и линеарен раст од 2.175 денари на платите во државната администрација заради усогласување на платите со минималната плата, во согласност со законските прописи.

¹² Од април 2023 година платите на функционерите беа покачени за 78%.

¹³ <https://vlada.mk/node/33235>

¹⁴ Во јули 2023 година Владата потпиша нов колективен договор за јавниот сектор, којшто вклучува зголемување на платите за 10% од септември 2023 година, дополнителен раст на платите во септември 2024 година доколку годишната стапка на инфлација во првите шест месеци во 2024 година надминува 3% (основната бруто-плата се зголемува во процентуален износ за разликата до 3%) и ревизија на методологијата за утврдување на платите од март 2025 година којашто ја поврзува основната бруто-плата со просечната бруто-плата на ниво на државата со зголемување на коефициентот на сложеноста од најмалку 5%. Исто така, коефициентот на сложеноста на работното место ќе се усогласува со номиналниот раст на БДП, доколку е понизок од растот на просечната бруто плата.

¹⁵ Вкупните исплатени бруто-плати опфаќаат: исплатени нето-плати за извештајниот месец, платен персонален данок и платени придонеси (за пензиско и инвалидско осигурување, за здравствено осигурување, за вработување, за професионално заболување). Податоците се однесуваат на исплатените плати.

¹⁶ Стапките по кои се плаќаат придонесите во 2023 година се 18,8% за задолжителното пензиско и инвалидско осигурување и 7,5% за задолжителното здравствено осигурување, исто како и во претходната година.

социјално осигурување“ (17,7%), „административните и помошните услужни дејности“ (17,2%), „образованието“ (17,1%), „снабдувањето со вода; отстранувањето на отпадните води, управувањето со отпадот и дејностите за санација на околината“ (15,9%), „преработувачката индустрија“ (15,8%), и „објектите за сместување“ (15%). Во услови на забавување на растот на општото ниво на потрошувачките цени, реалните нето и бруто-плати се зголемија за 5,1% и 5,4%, соодветно (наспроти падот од 2,8% и 2,7%, соодветно во 2022 година).

Графикон 13
Просечни бруто и нето-плати
(годишни промени, во %)

Извор: Државниот завод за статистика и пресметки на НБРСМ.

Графикон 24
Просечни нето-плати по сектори
(годишни промени, во %)

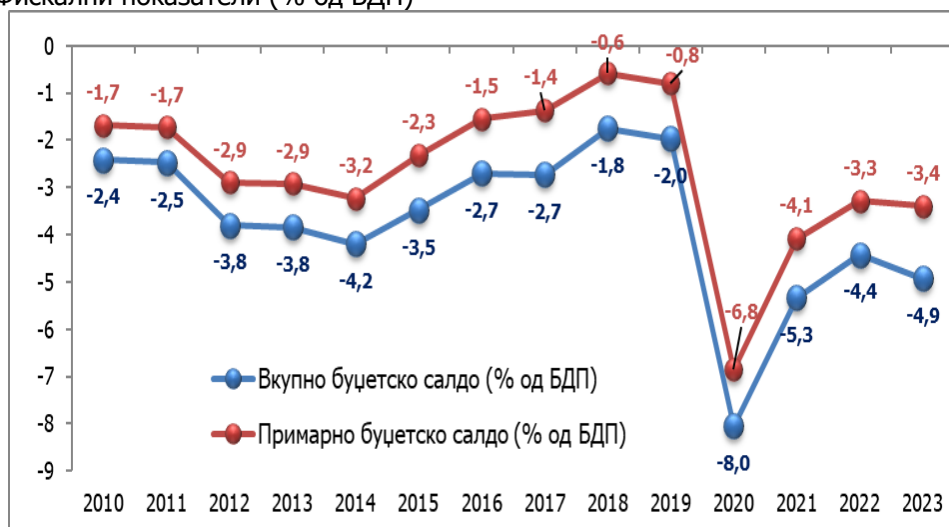
3.3. Јавни финансии

Во текот на 2023 година, се забележува умерено продлабочување на буџетскиот дефицит, којшто достигна 4,9% од БДП (4,4% од БДП во претходната година). Зголемувањето на дефицитот е резултат на посилниот раст на буџетските расходи во однос на растот на приходите во буџетот, што во најголем дел се должи на повисоките капитални трошоци поврзани со финансирањето на инфраструктурните проекти за коридорите 8 и 10д. Наспроти ова, примарното буџетско салдо¹⁷ е на нивото од 3,4% од БДП, слично како и во 2022 година.

Во текот на 2023 година не беше направен ребаланс на буџетот, туку само две реалокации, со промени во структурата на трошоците и на финансирањето на дефицитот (преку поголемо домашно задолжување и раст на средствата на сметката на државата во Народната банка). Остварениот дефицит на крајот на годината е малку помал од планираниот, за 1.336 милиони денари, или за околу 0,2 п.п. од БДП.

¹⁷ Примарното буџетско салдо е разлика меѓу вкупните буџетски приходи и вкупните буџетски расходи, намалени за отплатата на тековните обврски врз основа на земени заеми (камати). Овој фискален показател се смета за посоодветен при анализата на тековниот курс на политиката, заради фактот што во него не се интегрирани фискалните трошоци врзани за минатото однесување на фискалната политика во врска со јавниот долг.

Графикон 25
Фискални показатели (% од БДП)

Извор: Министерство за финансии и пресметки на НБРСМ.

Графикон 26
Вкупни буџетски приходи и расходи и нивните главни компоненти (% од БДП)

Извор: Министерство за финансии и пресметки на НБРСМ.

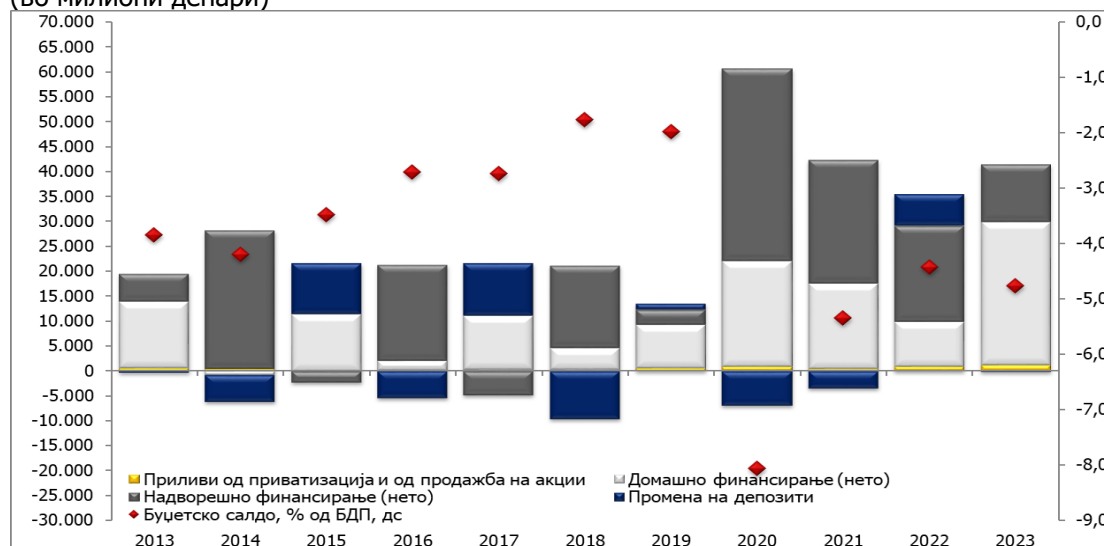
Вкупните буџетски приходи во 2023 година се повисоки за 14,0% на годишна основа (по растот од 11,5% во претходната година). Растот на вкупните приходи произлегува од зголемувањето на речиси сите категории¹⁸, со исклучок на неданочните приходи коишто забележаа намалување. Во текот на 2023 година, буџетските расходи забележаа раст од 14,3% на годишна основа (раст од 8,4% во претходната година). Зголемувањето на расходите се должи пред сè на капиталните трошоци, коишто се повисоки за 52,0% на годишна основа (раст од 22,3% во претходната година), при истовремено зголемување и на тековните трошоци за 10,0% на годишна основа (раст од 7,0% во претходната година). Годишниот раст на капиталните трошоци речиси во целост се должи на трансферите кон Јавното претпријатие за државни патишта, за

¹⁸ Во март 2023 година, имаше зголемување на странските донации заради добиениот грант од Европската Унија во износ од околу 72 милиона евра, наменет за справување со енергетската криза, додека во периодот од октомври до декември имаше наплата од околу 3.000 милиони денари од солидарниот данок.

почнување со изградба и осовременување на патната инфраструктура за коридорите 8 и 10д. Растот на тековните трошоци во најголем дел произлегува од растот на категоријата „трансфери“¹⁹, што е поврзано со финансиската поддршка на енергетскиот сектор²⁰ и повисоките трошоци за пензии²¹. Остварениот буџетски дефицит во 2023 година во најголем дел беше финансиран преку нето-задолжување на државата на домашниот пазар²², а и преку нето-задолжување на странскиот²³ пазар, при минимален раст на депозитите на државата кај Народната банка.

Графикон 27

Структура на финансирањето на буџетското салдо*
(во милиони денари)

* Негативната промена на депозитите во структурата на финансирање на буџетското салдо претставува раст на депозитите на државата.

Извор: Министерство за финансии и пресметки на НБРСМ.

Во однос на финансирањето преку домашниот примарен пазар на хартии од вредност, состојбата на издадените хартии од вредност се зголеми за 33.264 милиони денари и на крајот на годината изнесуваше 186.586 милиони денари. Новите емисии на државни хартии од вредност во поголем дел беа со подолга рочност од рочноста на

¹⁹ Категоријата „трансфери“ се однесува на трошоци за пензии, трошоци за социјална заштита, трошоци за здравствена заштита и други трансфери (главно субвенции).

²⁰ Во периодот од мај до јуни 2023 година, беа исплатени 3.000 милиони денари државна помош кон енергетскиот сектор.

²¹ Трошоците за пензиите се зголемени заради порастот од 8,4% во март и од 5,3% во септември 2023 година врз основа на редовно усогласување на пензиите (со порастот на трошоците на животот). Исто така, во периодот од јануари до февруари 2023 година, исплатена е помош од 1.500 денари месечно на секој пензионер со пензија до 11.525 денари и 750 денари за пензионерите со пензија од 11.525 до 14.000 денари, во согласност со мерките за помош на најранливите групи граѓани донесени во октомври 2022 година. Исто така, во ноември беа донесени деветтите пакет-мерки на државата, во согласност со кои во декември беа исплатени по 3.000 денари на невработените и корисниците на социјална помош. Со почеток од декември 2023 година, па во следните пет месеци пензионерите со пензија до 14.000 денари ќе добиваат по 3.000 денари месечно, оние со пензија од 14 до 16 илјади денари ќе добиваат 2.000 денари месечно, а пензионерите со примања од 16.000 до 19.000 денари во следните пет месеци ќе имаат поддршка од 1.500 денари.

²² Задолжувањето на државата на домашниот пазар, покрај од издадените континуирани државни хартии од вредност коишто се издаваат по редовна постапка, произлегува и од неколку други, односно новововедени обврзници како што се: граѓанска и зелена обврзница. Во јули, беше издадена првата граѓанска обврзница во износ од 1.448 милиони денари по каматна стапка од 5% и рок на достасување од две години и втора граѓанска обврзница во ноември во износ од 1.085 милиони денари по каматна стапка од 5% и рок на достасување од две години. Исто така, во октомври беше издадена првата зелена обврзница во износ од 600 милиони денари и каматна стапка од 4,75% и рок на достасување од две години.

²³ Во март, беше издадена деветтата еврообврзница во износ од 500 милиони евра, по купонска камата од 6,96% и рок на достасување од четири години. Наспороти ова, во јули, беше целосно исплатена еврообврзницата издадена во јули 2016 година, во износ од 450 милиони евра, на 7 години и со каматна стапка од 5,625%. Во декември се добиени следниве заеми: од Светската банка во износ од околу 94 милиони евра, од ОПЕК во износ од околу 50 милиони евра и од банката КФВ од околу 90 милиони евра.

хартите од вредност коишто достасуваа, што придонесе за зголемување на просечната рочност на издадените државни хартии од вредност, а со тоа и за продлабочување на овој сегмент од финансискиот пазар, како и за раст на учеството на државните обврзници во структурата на државните хартии од вредност. Покрај ова, продолжува трендот на поволни поместувања кај валутната структура, што е воочливо преку големиот раст на издадените државни хартии од вредност во домашна валута.

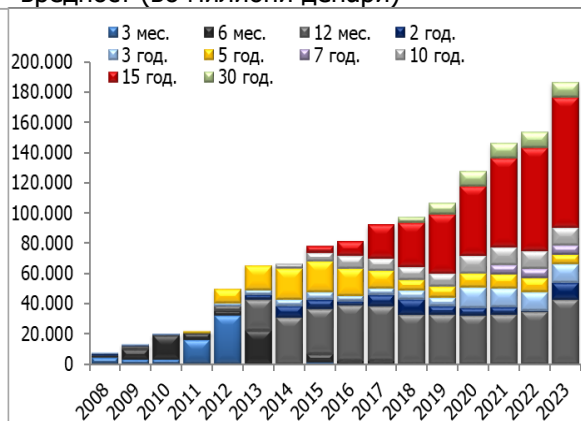
Графикон 28

Валутна структура на државните хартии од вредност (во милиони денари)

Графикон 29

Рочна структура на државните хартии од вредност (во милиони денари)

Извор: Министерство за финансии и НБРСМ.

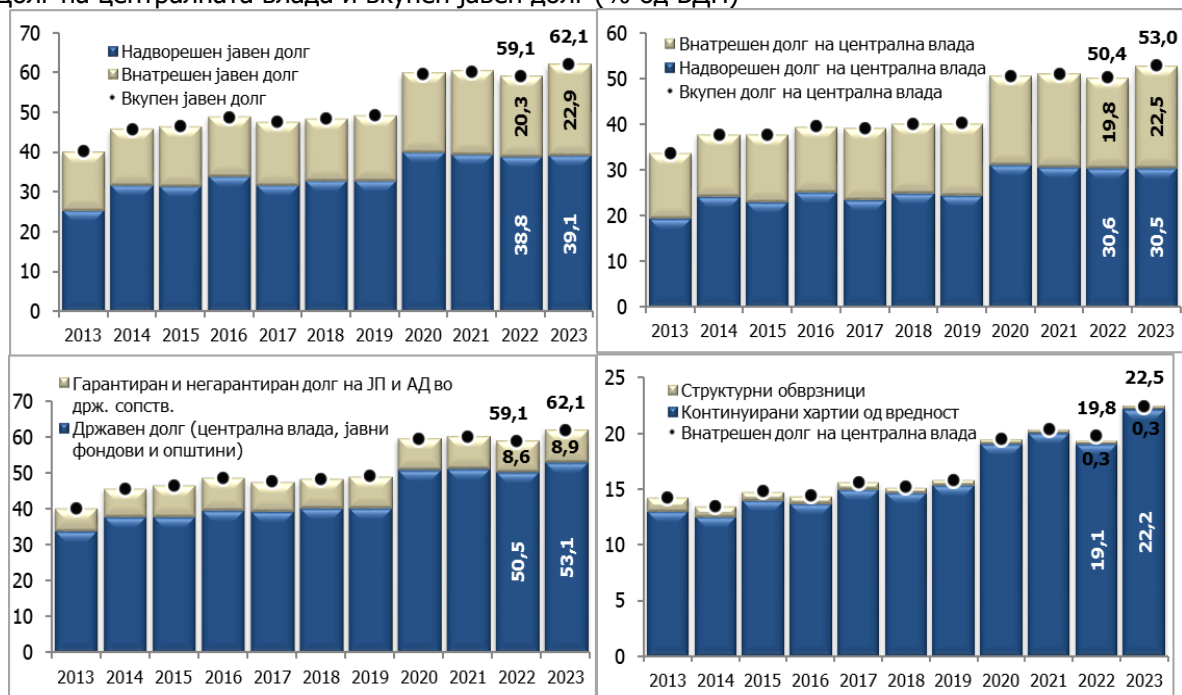
Во однос на вкупната задолженост на државата, долгот на централната влада во 2023 година изнесуваше 53,0% од БДП, наспроти 50,4% од БДП во 2022 година. При минимално намалување кај надворешниот долг на централната влада, којшто изнесува 30,5% од БДП (30,6% од БДП во претходната година), растот на вкупниот долг произлегува од умереното зголемување на внатрешниот долг, којшто изнесува 22,5% од БДП (19,8% од БДП во претходната година). Слични се движењата и кај вкупниот јавен долг²⁴, којшто на крајот на 2023 година достигна 62,1% од БДП (59,1% од БДП во претходната година), при малку повисок надворешен јавен долг (39,1% од БДП) и умерено зголемување на внатрешниот јавен долг (22,9% од БДП). Во рамките на јавниот долг, вкупниот државен долг (долгот на централната влада, јавните фондови и општините) во 2023 година изнесува 53,1% од БДП и е повисок за 2,6 п.п. во однос на претходната година, додека долгот на јавните претпријатија (гарантиран и негарантиран)²⁵ е зголемен на 8,9% од БДП. Во однос на структурата на долгот, слично како и во 2022 година, не се забележуваат позначајни промени, така што на крајот на 2023 година учеството на државниот долг во вкупниот јавен долг изнесува 85,6%, додека долгот на јавните претпријатија (гарантиран и негарантиран) учествува со 14,4%.

²⁴ Јавниот долг е дефиниран со Законот за јавен долг („Службен весник на РМ“ бр. 62/2005, 88/2008, 35/2011, 139/2014 и 98/2019), според кој тој претставува збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје, како и трговските друштва коишто се во целосна или во претежна сопственост на државата или на општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје.

²⁵ Во согласност со измените во Законот за јавен долг од мај 2019 година, негарантираниот долг на јавните претпријатија и акционерски друштва основани од државата или од општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје се пресметува во јавниот долг („Службен весник“ бр. 62/2005, 88/2008, 35/2011, 139/2014 и 98/2019).

Графикон 30

Долг на централната влада и вкупен јавен долг (% од БДП)

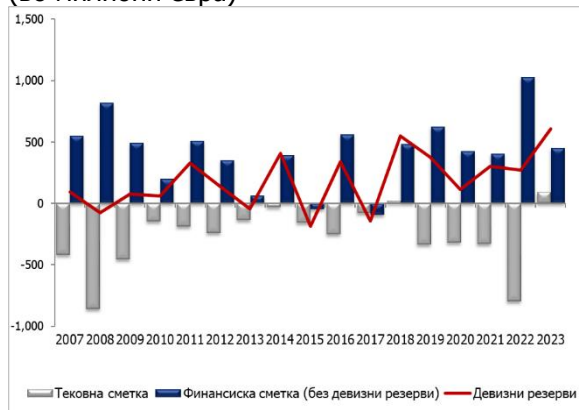
Извор: Министерство за финансии и пресметки на НБРСМ.

3.4. Биланс на плаќања, МИП и надворешен долг

Во 2023 година, постепено стабилзирање на глобалната економија и поповолните услови на размена, особено пониските цени на енергијата доведоа до значително подобрување на платнобилансната позиција. Остварен е значителен раст на девизните резерви, во услови на **остварен суфицит на тековната сметка и нето-приливи во финансиската сметка**. Притоа, позитивното салдо во тековната сметка во 2023 година изнесува 0,7% од БДП, што е значително подобрување во споредба со минатата година, кога беше остварен дефицит од 6,1% од БДП. Главната причина за подобрувањето е стеснувањето на трговскиот дефицит, за 7,8 п.п. од БДП, за што главен придонес има надолното приспособување на увозната компонента, при истовремено минимален пад и на извозот на стоки. Подобрувањето на условите на меѓународната размена и постепено исцрпување на ефектите од зголемените залихи на сировини во претходниот период придонесоа за значително помали увозни притисоци на пазарот на производи. Поволните движења беа особено значајни на пазарот на енергентите, каде што беше остварено поголемо намалување на цените, што заедно со намалената зависност на домашната економија од увоз на енергија и зголеменото домашно производство на електрична енергија, придонесе за значително подобрување на енергетското салдо и стеснет трговски дефицит. Во однос на останатите платнобилансни компоненти, за подобрување на салдото на тековната сметка придонесе и суфицитот кај секундарниот доход, којшто дополнително се зголеми на годишна основа (за 0,5 п.п. од БДП и достигна 19,7% од БДП), во услови на натамошен годишен раст на откупот на ефектива од менувачкиот пазар, но и раст на официјалните трансфери. Од друга страна, движењата кај останатите компоненти на тековната сметка се понеповолни во споредба со минатата година. Така, остварен е повисок дефицит кај примарниот доход (за 1,1 п.п. од БДП), заради повисоките одливи кај доходот од инвестиции, што во најголем дел го одразува стабилзирањето на работењето на странските капацитети и растот на новосоздадената добивка. Во размената со услуги е остварен понизок суфицит во

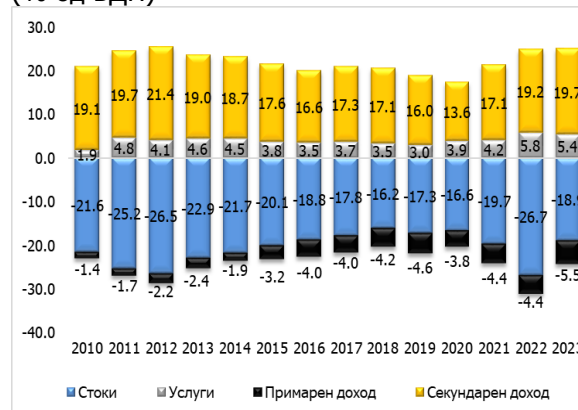
споредба со минатата година (за 0,4 п.п. од БДП), што е одраз на специфични фактори, односно зголемениот увоз на градежни услуги поврзани со изградбата на патната инфраструктура (коридор 8 и 10-д).

Графикон 31
Тековна и финансиска сметка
(во милиони евра)

Извор: НБРСМ.

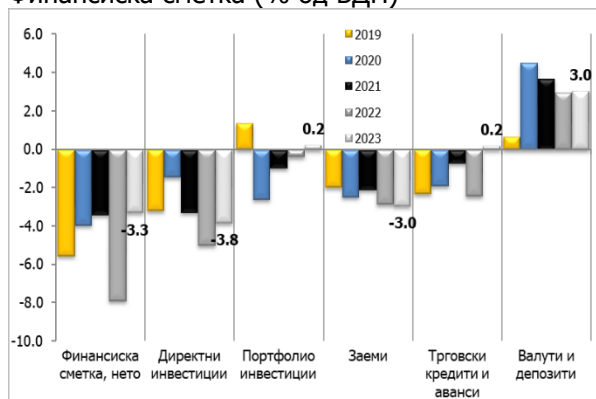
Графикон 32
Основни компоненти на тековната сметка
(% од БДП)

Во 2023 година, се остварени нето-приливи во финансиската сметка на билансот на плаќања во износ од 451,6 милиони евра, или 3,3% од БДП, пониски во споредба со минатата година. Нето-приливите во финансиската сметка првенствено се должат на остварените нето-приливи кај директните инвестиции, како и на нето-приливите кај заемите. Странските директни инвестиции, нето, во 2023 година изнесуваат 523,1 милион евра, или 3,8% од БДП и иако се пониски во споредба со 2022 година (за 1,2 п.п. од БДП), сепак се солидни и се над просекот остварен во последните две декади. Анализирano структурно, тековите остварени кај странските директни инвестиции се поволни, остварен е раст кај сите три компоненти, со најголемо учество на нето-приливите кај недолжничката компонента, сопственичкиот капитал. Значаен извор на приливи во финансиската сметка во 2023 година беше и задолжувањето на приватниот сектор, како и на државата²⁶, при помал придонес и на активностите на централната банка за управување со девизните резерви (остварени нето-приливи кај краткорочните заеми). Од друга страна, кај категоријата валути и депозити се забележани високи нето-одливи, што во целост се должи на нето-одливите кај останатите сектори. Вложувањата на депозитните институции во должнички хартии од вредност и вложувањата на останатите финансиски институции во сопственички хартии од вредност придонесоа за одливи на нето-основа кај портфолио-инвестициите. Раздолжувањето на корпоративниот сектор, односно намалените обврски врз основа на комерцијално работење условија нето-одливи кај категоријата трговски кредити и аванси.

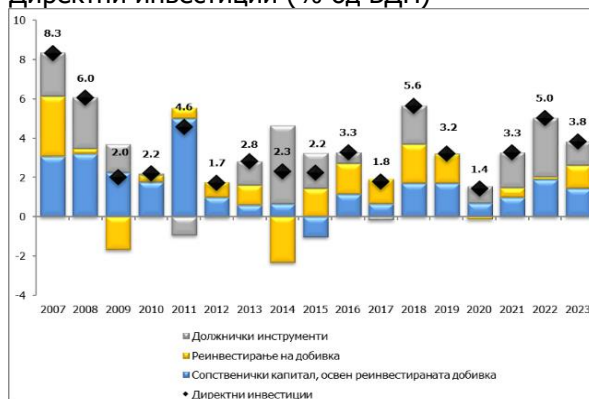
²⁶ Со цел да се обезбеди финансиска поддршка за надминување на економските тешкотии како последица од последователните кризи во изминатиот период, во декември 2023 година, државата склучи договори за заем со „КФВ банка“ (90 милиони евра), со Светската банка (93,8 милиони евра) и со Фондот за меѓународен развој во рамките на Организацијата на земјите извознички на нафта (ОПЕК) (Договорот за заем за Програмата за одржливост и отпорност – 50 милиони евра).

Графикон 33
Финансиска сметка (% од БДП)

Извор: НБРСМ.

Графикон 34
Директни инвестиции (% од БДП)

По проширувањето на трговскиот дефицит во изминатите две години, а во услови на неповолни глобални шокови, во 2023 година е забележано негово значително намалување на годишна основа од 26,1% (или за 8,7 п.п. од БДП). Стеснувањето на дефицитот, пред сè е последица на намалените увозни притисоци, при значително подобрени услови на размена. Намалениот увоз го одразува и постепеното исцрпување на ефектите од растот на залихите на компаниите во изминатите две години на исклучително голема неизвесност.

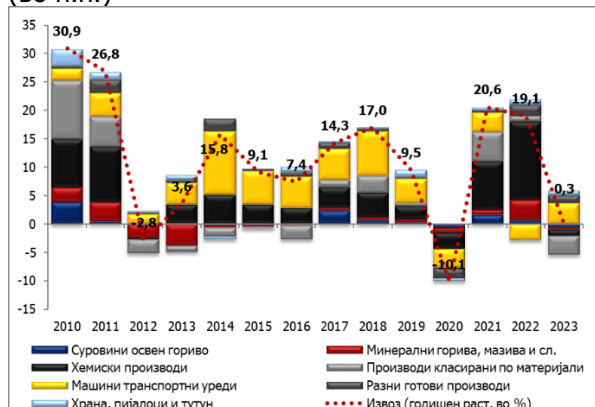
Наспроти двоцифрените стапки на номинален раст на извозот на стоки (во просек околу 20%), во 2023 година е остварен минимален годишен раст од 0,3%. Зголемен извоз е забележан кај индустриските капацитети поврзани со автомобилската индустрија, што се согледува преку растот на извозот на опрема и машини, возила и мебел. Дополнителен придонес имаат и традиционалните дејности, особено растот на извозот на храна, пијалаци и тутун, производи од фармацевтската и текстилната индустрија. Од друга страна, неповолната конјунктура на светските пазари, намалените берзански цени и извозна побарувачка, придонесоа за негативни извозни остварувања на металопреработувачката и рударската индустрија, коишто беа категориите поради кои се намали растот на извозот. Слично влијание, но со помал придонес, имаше и намалениот извоз на енергија, одразувајќи го понискиот извоз на нафтени деривати, во услови на натамошен, но забавен раст на извозот на електрична енергија. Зголеменото домашно производство на електрична енергија, при пониска домашна потрошувачка, во еден дел и поради невообичаено топлите временски услови во зимскиот период од годината придонесе за натамошен раст на извозот на електрична енергија на годишна основа.

Од друга страна, увозот на стоки во 2023 година забележа пад од 8,1%, на годишна основа, главно поради подобрите остварувања кај енергетската компонента, којашто придонесе за околу 70% од намалениот увоз. Притоа, половината од придонесот на намалениот енергетски увоз се должи на увозот на електрична енергија, пред сè како резултат на зголеменото домашно производство на електрична енергија, при истовремени надолни движења на берзанските цени на енергетските пазари. Придонес за намалување на увозот имаат и останатите енергенти, како што се понискиот увоз на нафта и нафтени деривати и на гас, што претставува првенствено ценовен ефект, при значително пониски увозни цени, надополнет и со намален количински увоз на годишна основа. Исто влијание имаше и понискиот суровински увоз, имајќи ја предвид и високата споредбена основа од претходната година кога беа

зголемени залихите, а во помал дел и поради послабата активност на капацитетите од металната индустрија.

Графикон 35

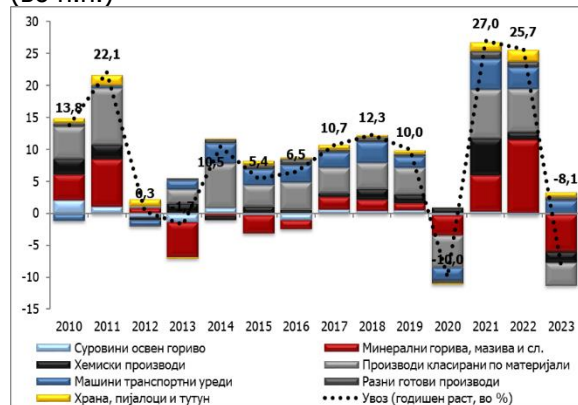
Придонеси во годишната промена на извозот (во п.п.)

Извор: ДЗС.

Графикон 36

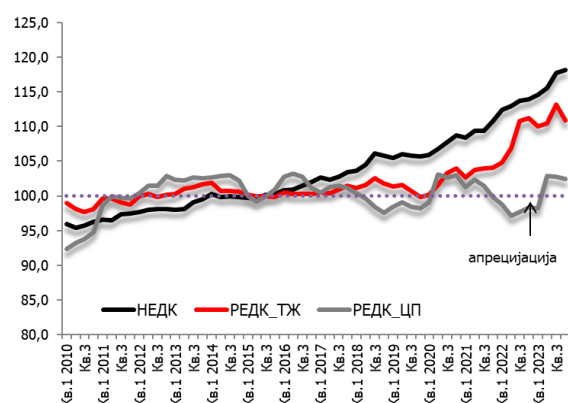
Придонеси во годишната промена на увозот (во п.п.)

Во однос на показателите за ценовната конкурентност на домашната економија²⁷, во 2023 година реалниот ефективен девизен курс дефлациониран со трошоците на животот оствари апрецијација од 2,5% на годишна основа, додека индексот пресметан со цените на производителите на индустриски производи оствари апрецијација од 3,7%. Притоа, номиналниот ефективен девизен курс апрецира за 2,8%, на годишна основа, како резултат на натамошната депрецијација на турската лира во однос на денарот. Релативните трошоци на животот забележаа мал пад од 0,3%, додека релативните цени на производителите на индустриски производи забележаа раст од 0,8%.

Графикон 37

НЕДК и РЕДК, без примарните производи пресметан според индексот на трошоците на животот и цените на производителите (2015=100)

Извор: НБРСМ.

Графикон 38

Релативни цени (2015=100)

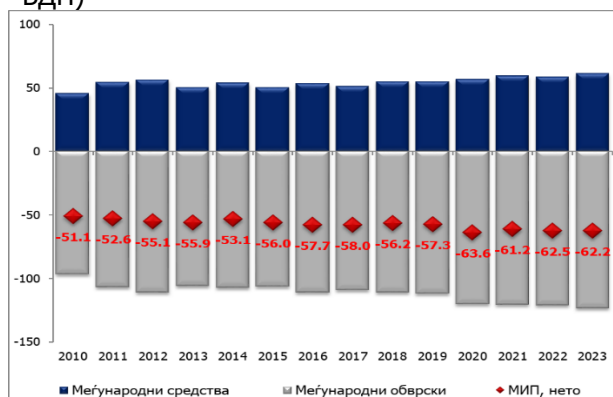

Извор: НБРСМ.

²⁷ Анализата на показателите за ценовната конкурентност се заснова врз индексите на РЕДК, пресметани со пондери засновани на надворешнотрговската размена без примарните производи. Примарни производи коишто не се опфатени во пресметката се: нафтата и нафтените деривати, железото и челикот, рудите и увозните сировини за новите индустриски капацитети во странска сопственост.

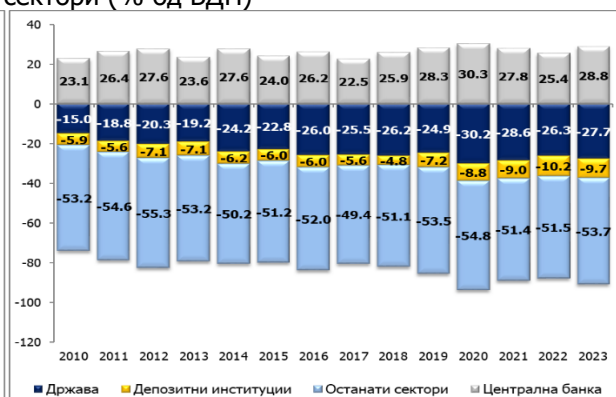
На крајот на 2023 година, негативната нето меѓународна инвестициска позиција (МИП) на домашната економија изнесува 8.500,1 милион евра, или 62,2% од БДП. Во споредба со состојбата на крајот на претходната година, таа е подобра за 0,3 п.п. од БДП, во услови на повисок раст на меѓународните средства од растот на меѓународните обврски (за 2,8 п.п. и 2,5 п.п. од БДП, соодветно). Секторската анализа на МИП покажува дека подобрувањето во најголем дел се должи на зголемувањето на нето-средствата на централната банка на годишна основа, како резултат на растот на девизните резерви. Исто влијание имаа и пониските нето-обврски кај депозитните институции. Од друга страна, кај останатите сектори е остварено зголемување на нето-обврските на годишна основа, како резултат на повисоките обврски врз основа на директни инвестиции. Зголемена е и негативната нето-позиција на државата, поради повисоките нето-обврски врз основа на портфолио-инвестиции, односно должнички хартии од вредност, како и врз основа на долгорочни заеми.

Графикон 39
Меѓународна инвестициска позиција (% од БДП)

Извор: НБРСМ.

Графикон 40
Меѓународна инвестициска позиција, по сектори (% од БДП)

Бруто надворешниот долг на крајот на 2023 година изнесува 11.097 милиони евра²⁸, или 81,3% од БДП, што претставува зголемување на годишна основа (за 1,9 п.п. од БДП). Ваквото остварување се должи пред сè на зголемувањето на долгот на јавниот сектор, за 1,6 п.п. од БДП, при мал раст на приватниот долг, за 0,3 п.п. од БДП. Повисокиот долг на јавниот сектор во најголем дел е резултат на зголемувањето на долгот на централната влада при повисоки обврски врз основа на должнички хартии од вредност, како и врз основа на долгорочни заеми. Од друга страна, годишниот раст на приватниот долг главно произлегува од повисокиот меѓукомпаниски долг кај капитално поврзаните субјекти.

²⁸ Податоците за бруто и нето надворешниот долг не ги вклучуваат обврските на централната банка врз основа на репо-договори.

Графикон 41

Бруто надворешен долг, според должниците и институционалните сектори (% од БДП)

Извор: НБРСМ.

Показателите за надворешната задолженост на домашната економија и натаму се во безбедната зона. Учеството на бруто надворешниот долг во БДП и натаму упатува на висока задолженост, додека сите останати показатели укажуваат на ниска задолженост на домашната економија. Сепак, високото структурно учество во бруто надворешниот долг на обврските врз основа на директните инвестиции како релативно стабилна форма на финансирање на компаниите со странски капитал, како и на обврските врз основа на трговски кредити коишто се инструмент на финансирање во меѓународната трговија, го ублажува профилот на ризик во однос на должничката позиција на економијата. Имено, нивото на бруто надворешниот долг без трговските кредити и меѓукомпанискиот долг е пониско и изнесува 50,3% од БДП²⁹, што е показател за умерена задолженост.

Табела 2

Показатели на надворешната задолженост

Показатели на надворешната задолженост	Солвентност			Ликвидност		
	Отплата на камата/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Бруто долг/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Бруто долг/ БДП	Отплата на долгот/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Девизни резерви/ краткорочен долг со преостанато достасување*	Краткорочен долг/ Вкупен долг
	во %			сооднос		
12/31/2004	2.4	129.3	47.3	1.1	0.9	30.3
12/31/2005	2.7	147.0	54.2	1.1	1.0	26.7
12/31/2006	3.4	131.3	49.8	2.0	1.3	29.0
12/31/2007	2.8	119.3	51.3	1.3	1.1	39.8
12/31/2008	2.7	116.9	54.1	1.3	0.9	35.2
12/31/2009	2.4	131.0	57.8	1.3	0.9	32.9
12/31/2010	3.2	140.4	59.7	1.5	1.0	27.9
12/31/2011	3.1	148.4	64.6	1.8	1.2	25.2
12/31/2012	2.9	142.1	67.6	1.6	1.0	26.7
12/31/2013	2.5	137.3	67.3	1.6	1.1	23.3
12/31/2014	3.0	148.9	74.0	1.8	1.1	22.3
12/31/2015	2.7	143.4	73.2	1.7	1.1	21.3
12/31/2016	2.4	148.8	79.3	1.7	1.2	21.9
12/31/2017	2.7	138.6	76.9	1.3	0.9	23.9
12/31/2018	2.2	130.7	77.3	1.4	1.0	25.8
12/31/2019	2.0	121.9	76.3	1.6	1.0	25.6
12/31/2020	1.9	122.3	77.9	1.9	1.1	20.4
12/31/2021	2.2	126.6	83.4	1.8	1.3	21.5
12/31/2022	1.8	123.4	86.9	1.5	1.0	24.7
12/31/2023	2.4	115.2	86.4	1.8	1.2	22.6
Критериум за умерена задолженост	12 - 20%	165 - 275%	30 - 50%	18 - 30%	1.00	

*Критериумот за умерена задолженост е земен според методологијата на Светската банка за изработка на показатели на задолженост, којашто подразбира користење тригодишни подвижни просеци на БДП и извозот на стоки и услуги и други приливи, како именители во пресметката на показателите. Изработено во согласност со „External debt statistics: Guide for compilers and users“, издаден од страна на ММФ. Според правилото на Гринспан и Гвидоти, потребно е земјата да одржува целосна покриеност на краткорочниот долг (преостанато достасување) со девизни резерви. Извор: НБРСМ.

На 31.12.2023 година, нето надворешниот долг изнесува 4.093 милиони евра, или 30% од БДП, што во однос на крајот на претходната година претставува намалување за

²⁹ Се однесува на долгот без репо-договорите.

0,8 п.п. од БДП. Ова се должи на намалениот јавен нето-долг (за 1,8 п.п. од БДП), при истовремено повисок приватен нето-долг (за 1,0 п.п. од БДП).

3.5. Монетарни и кредитни агрегати³⁰

3.5.1. Монетарни агрегати

Во текот на 2023 година, паричната маса и вкупните депозити во финансискиот сектор³¹ остварија солиден раст, којшто беше посилен во споредба со претходната година. Растот на најшироката парична маса М4 и депозитите соодветствува со постепеното стабилизирање на економските текови, исклучително поволната надворешна позиција на економијата, како и попривлечните услови за штедење. Претежно подобриот амбиент се согледува и преку подобрената рочна и валутна структура на штедењето, што упатува на зголемена доверба во домашната валута и доверба во банкарскиот систем, за што придонесуваат и мерките преземени од страна на Народната банка. Исто така, во текот на 2023 година државата исплати финансиска помош за поддршка на енергетскиот сектор во справувањето со енергетската криза, а кон крајот на годината им исплати и финансиска поддршка на ранливите категории домаќинства во рамките на донесените пакет антикризни мерки, што исто така придонесе за засилен раст на паричната маса и вкупните депозити во финансискиот сектор.

Графикон 42

Парична маса М4 и вкупните депозити

Извор: НБРСМ.

Графикон 43

Парична маса М4, учество во БДП

Во 2023 година, најшироката парична маса М4 забележа засилен годишен раст, којшто достигна 8,7% (раст од 5,1% во 2022 година). Структурно гледано, годишен раст се забележува кај сите компоненти, но депозитните пари и долгорочните депозити се

³⁰ Податоците за вкупните депозити и кредити од август 2020 година па наваму не ги вклучуваат податоците за една банка на која во август 2020 година ѝ е укината дозволата за основање и работење и е отворена стечајна постапка. Со цел пореално да се согледаат остварените текови во банкарскиот систем, без ефектот од ваквата промена во приказот на податоците во монетарната статистика, кај остварувањата на вкупните депозитни и кредитни текови во 2020 година се направени приспособувања во тековите со податоците за соодветната банка. Имено, приспособувањето кај вкупните депозити е направено со вклучување на износот на депозитите којшто не подлежи на обесштетување преку ФОД во тековната состојба на вкупните депозити, додека приспособувањето кај вкупните кредити е направено со вклучување на јулските податоци за состојбата на кредитите на банката во тековната состојба на вкупните кредити.

³¹ Податоците се однесуваат на депозитите на недржавниот сектор во банките и штедилниците, средствата на останатите финансиски институции на сметките кај Народната банка и средствата на единиците на локалната самоуправа на сметките кај Народната банка. Податоците соодветствуваат со методолошките измени на Народната банка од јуни 2018 година. Повеќе информации за методолошките измени може да се најдат на следнава врска: http://www.nbrm.mk/monetarna_statistika_i_statistika_na_kamatni_stapki.nspix.

двигателите на растот на паричната маса (со раст од 12,4% и 21,1%, соодветно). Показателот за учеството на годишната промена на паричната маса во БДП се зголеми и на крајот на годината изнесуваше 5,7% (3,3% во 2022 година). Притоа, учеството на паричната маса М4 во БДП на крајот на годината изнесуваше 70,8%, наспроти 68,2% во претходната година.

Табела 3

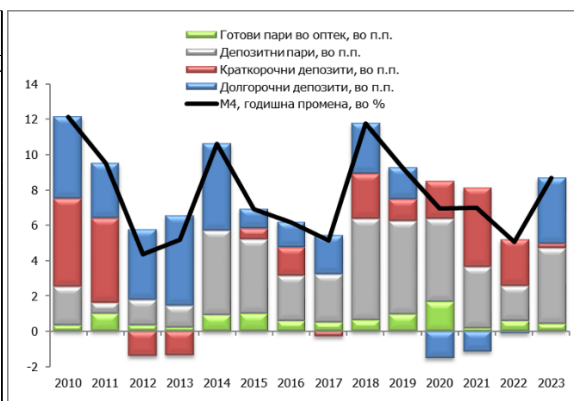
Компоненти на паричната маса – состојби и промени

	Состојба			Годишна промена		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	во милиони денари			во %		
Готови пари во оптик	44.480	47.494	49.826	1,8	6,8	4,9
Депозитни пари	177.716	188.036	211.402	10,5	5,8	12,4
М1	222.196	235.530	261.228	8,7	6,0	10,9
Краткорочни денарски депозити до 1 година	40.033	39.429	40.454	-9,1	-1,5	2,6
Краткорочни девизни депозити до 1 година	160.778	175.061	175.405	19,1	8,9	0,2
М2	423.007	450.020	477.087	10,3	6,4	6,0
Долгорочни денарски депозити над 1 до 2 години	27.727	28.003	32.088	-9,6	1,0	14,6
Долгорочни девизни депозити над 1 до 2 години	24.020	21.779	19.912	8,6	-9,3	-8,6
М3	474.753	499.803	529.087	8,8	5,3	5,9
Долгорочни денарски депозити над 2 години	29.376	25.521	31.162	-15,3	-13,1	22,1
Долгорочни девизни депозити над 2 години	16.876	22.031	34.725	4,9	30,5	57,6
Вкупни депозити (без депозитни пари)	298.809	311.825	333.746	5,8	4,4	7,0
Вкупни депозити	476.525	499.861	545.149	7,5	4,9	9,1
М4	521.005	547.355	594.975	7,0	5,1	8,7

Извор: НБРСМ.

Графикон 44

Парична маса, годишна промена и структура

Во 2023 година, растот на вкупните депозити во финансискиот сектор значително забрза и достигна 9,1% на годишна основа (раст од 4,9% во 2022 година). Од секторски аспект, зголемени се депозитите кај сите сектори, но најмногу кај домаќинствата и претпријатијата (со придонес од 5,1 п.п. и 3,8 п.п., соодветно), при мал придонес и од останатите сектори (0,2 п.п.). Од валутен аспект, позначителен раст има кај денарските депозити (со вклучени депозитните пари), при поумерен раст на депозитите во странска валута.

Графикон 45

Вкупни депозити (со депозитните пари), годишна промена и придонес во промената од секторски аспект

Извор: НБРСМ.

Депозитите на домаќинствата³² забележаа годишен раст од 7,9% во 2023 година (5,8% во 2022 година). Релативно поволниот макроамбиент, растот на расположливиот доход, поддршката од државата преку фискалните мерки, како и нагорното поместување на каматните стапки на депозитите придонесоа за посилен раст на штедењето кај домаќинствата. Промените во валутната и рочната структура на

³² Податоците за депозитите ги вклучуваат и депозитните пари.

депозитите на населението во полза на штедењето во домашна валута и на подолги рокови укажуваат на значително подобрени и стабилни очекувања на економските субјекти.

Графикон 46

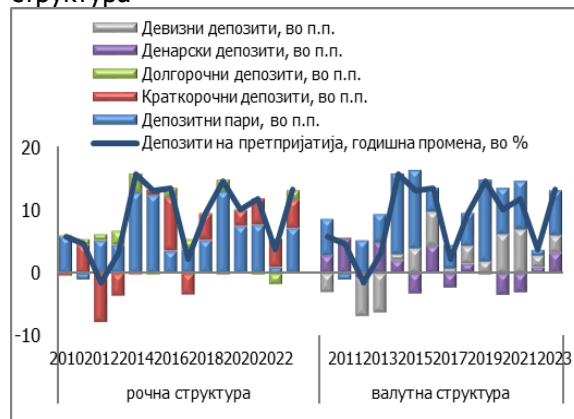
Вкупни депозити на домаќинствата, годишна промена и придонес во промената според рочната и валутната структура

Извор: НБРСМ.

Графикон 47

Вкупни депозити на претпријатијата, годишна промена и придонес во рочната и валутната структура

Во 2023 година, депозитите на претпријатијата бележат засилен раст од 13,2% (3,7% во 2022 година). Намалувањето на притисоците на компаниите за ликвидносни потреби доведоа до раст на депозитите на претпријатијата во текот на 2023 година, за разлика од 2022 година кога имаше поголемо трошење под влијание на енергетската криза и поскапиот увоз. Гледано структурно, растат и краткорочните и долгорочните депозити на претпријатијата, на годишна основа. Од валутен аспект, значително поголем е придонесот на денарските депозити (со вклучени депозитни пари), во однос на девизните депозити на претпријатијата.

Степенот на евроизација, мерен преку учеството на депозитите со девизна компонента во вкупните депозити на банкарскиот систем, во 2023 година се намали и се сведе на 43,1% (44,5% во претходната година). Кај депозитите на домаќинствата, учеството на депозитите со девизна компонента исто така се намали и се сведе на 50,2% (52% во претходната година).

3.5.2. Кредитна активност

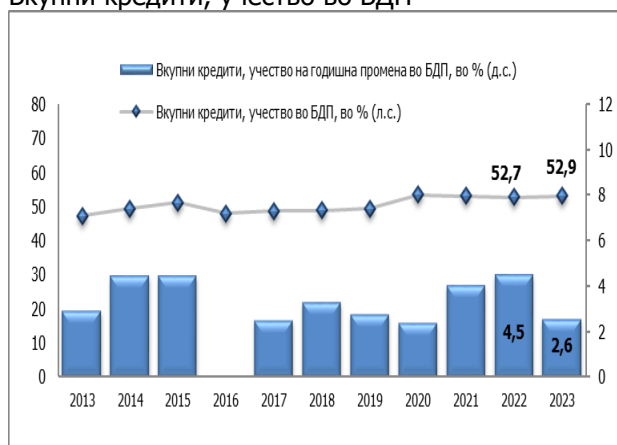
Во текот на 2023 година, банкарскиот сектор и натаму обезбедува солидна кредитна поддршка за домашната економија, иако растот на вкупните кредити забави и изнесуваше 5,1% (9,4% во 2022 година). Умерената кредитна активност на банките е во согласност со насоката на монетарната политика, при задржување на стабилноста на билансите на банките, што се гледа преку показателите за солвентност, ликвидност и квалитет на портфолиото. Годишниот прираст на вкупните кредити на крајот на 2023 година беше исто така поумерен и изнесуваше 2,6% од БДП (4,5% од БДП во 2022 година), додека учеството на кредитите во БДП за 2023 година изнесуваше 52,9% (52,7% во 2022 година).

Графикон 48
Вкупни кредити и активна каматна стапка

Извор: НБРСМ.

Графикон 49
Вкупни кредити, учество во БДП

Според Анкетата за кредитната активност на Народната банка, во 2023 година се забележува нето-намалување на побарувачката на кредити, посилно кај домаќинствата, а поумерено кај претпријатијата, при нето-затегнување на кредитните услови кај двата сектора, во однос на претходната година. Од аспект на ризиците коишто се анализирани врз основа на очекувањата на банките за вкупната економска активност, кај претпријатијата и понатаму се забележува зголемување на согледувањата за ризикот, но поумерено во однос на 2022 година, додека кај домаќинствата согледувањата за ризикот се значително зголемени во споредба со 2022 година.

Набљудувано од секторски аспект, растот на кредитната поддршка на банките кон претпријатијата во 2023 година беше значително поумерен и изнесуваше 3,3% на годишна основа (11,5% во 2022 година), при намалени ликвидносни потреби на фирмите и стабилизирање на состојбите со енергетската криза и снабдувањето на пазарите. Во однос на кредитирањето на домаќинствата³³, во 2023 година е забележано благо забавување на растот, на 6,8% (7,4% во 2022 година). Анализата според индивидуалните типови кредити укажува на послаб раст кај станбените кредити, при релативно иста динамика на раст кај потрошувачките кредити, во споредба со 2022 година. Во однос на валутната структура на растот на вкупните кредити, поголем позитивен придонес имаат кредитите во домашна валута, додека кредитите во странска валута (вклучително и денарските кредити со валутна клаузула) бележат послаб придонес.

³³ Без кредитите на самостојните вршители на дејност со личен труд.

Графикон 50

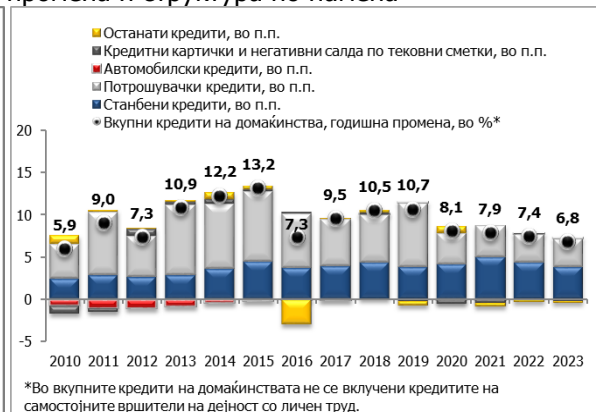
Вкупни кредити, годишна промена и секторска структура

Извор: НБРСМ.

Графикон 51

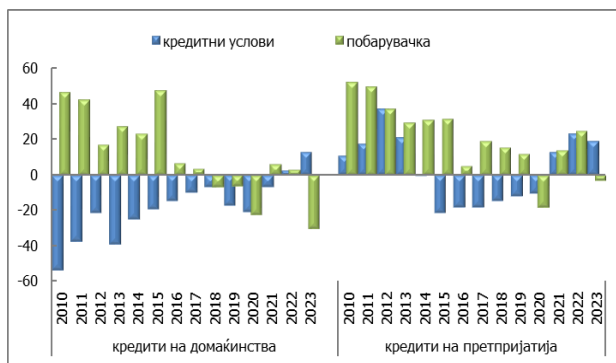
Вкупни кредити на домаќинствата, годишна промена и структура по намена

*Во вкупните кредити на домаќинствата не се вклучени кредитите на самостојните вршители на дејност со личен труд.

Графикон 52

Понуда и побарувачка (нето-проценти)*

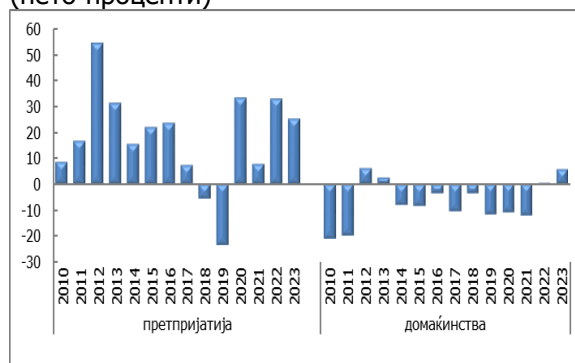

* Кај кредитните услови, негативен нето-процент значи олеснување на кредитните услови. Кај побарувачката, негативен нето-процент значи намалување на побарувачката.

Подетални информации за анкетите на кредитната активност се наоѓаат на интернет-страницата на НБРСМ.
Извор: Анкета за кредитната активност, НБРСМ.

Графикон 53

Согледувања за ризикот од страна на банките (нето-проценти)*

* Кај домаќинствата, прикажан е просек од нето-процентите на факторите на ризик коишто влијаат врз кредитните услови при одобрувањето на станбените и потрошувачките кредити.

IV. Макроекономскиот амбиент и монетарната политика во 2024 - 2026 година

Монетарната политика на Народната банка и натаму ќе биде насочена кон одржување на ценовната стабилност, како основна монетарна цел дефинирана во согласност со законските одредби³⁴. Народната банка и во следниот период ќе придонесува за одржување стабилен и конкурентен банкарски сектор и ќе ја поддржува општата економска политика и економското закрепнување, без притоа да го загрози остварувањето на основната цел. За остварување на законски дефинираната цел, Народната банка ќе продолжи со примената на стратегијата на одржување стабилен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото. Значењето на девизниот курс за одржување на ценовната стабилност и стабилните инфлациски очекувања на економските субјекти произлегува од карактеристиките на домашната економија, како мала и отворена, со висока зависност од увоз. Овие аспекти се посебно значајни во услови на изразени надворешни ценовни притисоци и шокови на страната на понудата. Оперативната рамка на монетарната политика, како и досега, ќе биде поставена на приспособлива основа, заради одржување на стабилноста и ликвидноста на девизниот пазар и стабилизирање на инфлацијата на среден рок. На тој начин, монетарната политика ќе придонесува за одржување на вкупната макроекономска стабилност, како клучен фактор во создавањето поволен амбиент за одржлив економски раст.

Народната банка во текот на 2023 година, продолжи со затегнувањето на монетарната политика, коешто започна од крајот на 2021 година. Имено, во текот на 2023 година, основната каматна стапка беше зголемена во шест наврати, збирно за 1,55 п.п. Така, каматната стапка на благајничките записи од крајот на септември 2023 година е поставена на нивото од 6,30%, додека каматните стапки на депозитите преку ноќ и на 7 дена на нивоата од 4,20% и 4,25%, соодветно. Затегнувањето на монетарната политика беше условено од потребата за понатамошна стабилизација на инфлацијата и инфлациските очекувања на потрајна основа. Монетарната поставеност беше дополнително поддржана и од измените во инструментот за задолжителна резерва. Заради зајакнување на досегашните позитивни ефекти од овие мерки, Советот на Народната банка во август и септември донесе две дополнителни измени кај инструментот на задолжителна резерва (чијашто примена стапи во сила од ноември, односно декември 2023 година, соодветно), заради натамошна поддршка и на процесот на денаризација на билансите на банките. Соодветни на монетарните промени се и донесените макропрudentни мерки, односно зголемувањето на противцикличниот заштитен слој на капиталот, како и мерките поврзани со поставувањето прагови за следење на квалитетот на кредитната побарувачка. Така, во последното тримесечје, Народната банка донесе макропрudentна мерка за дополнително зголемување на стапката на противцикличниот заштитен слој на капиталот за изложеностите на домашните банки во земјава, до нивото од 1,5%, заради натамошно зајакнување на капиталната позиција на банките. Тековното ниво на основната каматна стапка, заедно со промените кај задолжителната резерва, како и со преземените макропрudentни мерки, овозможуваат забавување на инфлацијата во согласност со очекувањата и задржување на стабилноста на девизниот курс. Исто така, со оглед на монетарната стратегија на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото, промените во домашната монетарна политика ја одразуваат и поставеноста на монетарната политика на Европската централна банка, којашто исто така придонесе за заострување на монетарната политика.

³⁴ Во овој дел е даден осврт на макроекономските проекции на Народната банка од октомври 2023 година.

Според последните официјални макроекономски проекции на Народната банка, во наредниот период се очекува подобрување на надворешниот амбиент, којшто во комбинација со одредени домашни специфични фактори, особено поврзани со јавниот инфраструктурен циклус, би го поддржале забрзувањето на економскиот раст на земјата. Така, се очекува дека во 2024 година растот на БДП ќе достигне 3%. За 2025 година, се оценува дека растот ќе забрза искачувајќи се на 4%, а со оваа динамика би се движел и во наредната 2026 година. Во поглед на структурата, растот би се должел на домашната побарувачка, при негативен придонес од нето-извозот. Во рамките на домашната побарувачка, најголем позитивен придонес се очекува од бруто-инвестициите, а значаен фактор за раст ќе биде и потрошувачката на домаќинствата. Имено, во следниот период се очекува позначително закрепнување на бруто-инвестициите, заради засилената изведба на капиталните инфраструктурни проекти поврзани со изградбата на патните коридори и приватните домашни и странски инвестиции, со што оваа компонента ќе биде најважна за растот. Истовремено, се очекува умерено посилен раст и кај личната потрошувачка, што главно ќе произлезе од динамиката кај расположливиот доход, во чии рамки масата на платите е основниот двигател на растот. Солиден раст се очекува и кај извозот на стоки и услуги, како резултат на закрепнувањето на странската побарувачка којашто би го поттикнала традиционалниот, но и новиот извозен сегмент. Растот на извозот и на домашната побарувачка, а пред сè на инвестициите поврзани со активностите околу изградбата на патната инфраструктура коишто ќе се остварат од страна на странски изведувач, ќе придонесат за зголемување и на увозот на стоки и услуги на среден рок. Притоа, во рамките на сегашното сценарио, не се претпоставуваат поголеми ескалации поврзани со воените дејствија во Украина и на Блискиот Исток.

Од аспект на потрошувачките цени, просечна стапка на инфлација и натаму ќе забавува, сведувајќи се до 3,5% – 4% во 2024 година, додека за периодот 2025 – 2026 година ќе се сведе на историскиот просек од 2%. Надолно приспособување на цените во следниот период се очекува кај сите три компоненти, во услови кога се оценува натамошен пад на берзанските цени на храната и на нафтата, натамошно забавување на странската ефективна инфлација и отсуство на позначителни притисоци преку каналот на домашната побарувачка и производниот јаз. Ризиците за проекцијата на инфлацијата и натаму се поврзани со неизвесноста во поглед на идните движења на светските цени на енергијата и храната, поради геополитичките тензии и климатските промени, како и со политиките коишто влијаат на агрегатната побарувачка во домашната економија.

Оцените за движењата во надворешниот сектор упатуваат на благо зголемување на дефицитот кај тековната сметка за 2024 година до нивото од 2,4% од БДП. Тоа би произлегло од умереното продлабочување на трговскиот дефицит, заради постепеното зголемување на трговската размена и нормализацијата на динамиката на увозот на стоки, како и очекувањата за натамошно намалување на суфицитот кај секундарниот доход (како учество во БДП), поради стабилизацијата на приватните трансфери. Од друга страна, се очекува дека солидните извозни остварувања кај услугите ќе продолжат, при што од 2024 година се очекува позитивен ефект и од извозот на услуги поврзани со остварувањето на проектите во патната инфраструктура, што би довело до повисок суфицит кај оваа компонента. На среден рок, се очекува стабизирање на дефицитот во тековната сметка (2,4% од БДП во 2025 година, односно 2,3% од БДП во 2026 година). Очекуваните финансиски нето-приливи во периодот на проекцијата, 2024 – 2026 година, би овозможиле целосно финансирање на дефицитот на тековната сметка, како и дополнителен раст на девизните резерви. Структурно гледано, најголемиот дел

од финансиските приливи на нето-основа се очекуваат во форма на странски директни инвестиции и долгорочно задолжување на државата. Значајно е да се напомене дека во целиот период на проекцијата се очекува дека девизните резерви ќе се задржат на нивото соодветно на меѓународните стандарди за одржување на стабилноста на девизниот курс.

Кредитната активност на банкарскиот систем и натаму е еден од важните фактори за поддршка на економскиот раст. Имено, со постепено забрзување на економскиот раст и стабилизирање на очекувањата, се очекува забрзување на растот и на кредитната активност во наредниот период, при што кредитниот раст за периодот 2024 – 2026 година би изнесувал 6,9%, во просек. Гледано од аспект на изворите на финансирање, се очекува дека кредитниот раст, како и досега, ќе биде поддржан од растот на депозитите, за кои се очекуваат солидни стапки на раст во целиот период на проекцијата, со оглед на попривлечните услови за штедење, како одраз на мерките преземени од страна на Народната банка и зголемената доверба во домашната валута, но и заради очекуваниот раст на паричните примања на населението.

Клучните ризици во однос на глобалниот раст и надворешното окружување во наредниот период се балансираани. Имено, се очекува дека побрзото намалување на инфлацијата коешто би довело до олабавување на глобалните финансиски услови, побавното повлекување на фискалната поддршка на државите, како и посилен поттик за структурни реформи коишто ќе придонесат за повисока продуктивност, се нагорни ризици коишто би поттикнале посилен глобален раст. Од друга страна, најголем надолжен ризик и натаму претставува конфликтот на Блискиот Исток, којшто ги зголеми геополитичките ризици и ја зголеми неизвесноста во однос на цените на примарните производи на меѓународниот пазар, со потенцијални негативни влијанија врз глобалниот економски раст и инфлацијата. *Ризиците од домашното окружување на краток рок* се поврзани со влијанието на политичкиот циклус врз економијата во 2024 година, додека како позитивни ризици на среден рок повторно се оценуваат ефектите од членството во НАТО, од напредокот во преговорите за пристап во ЕУ коишто може да ги забрзаат структурните реформи, како и од можното искористување на географската предност на нашата економија во рамките на започнатиот процес на приспособување на глобалните синџири.

Во фискалната сфера, на среден рок, се очекува постепена буџетска консолидација. Буџетскиот дефицит би се финансирал комбинирано од домашни и од надворешни извори. Поставената фискална политика е проследена со ризици коишто, исто како и кај монетарната политика, произлегуваат од влијанието на геополитичките случувања врз глобалната економска активност и светските цени, како и од промените во финансиските услови и состојбата на меѓународните финансиски пазари.

Народната банка внимателно ги следи макроекономските податоци и потенцијалните ризици од домашното и надворешното окружување и е подготвена да ги употреби сите неопходни инструменти и да презема мерки со коишто ќе се придонесе за задржување на стабилноста на девизниот курс, стабилизирање на инфлациските очекувања и за ценовна стабилност на среден рок.

V. Монетарни инструменти

Флексибилна поставеност на монетарниот инструментариум

Мерки за поддршка на денаризацијата

Мерка за поттикнување на зелените кредити

Народната банка и во 2023 година, при спроведувањето на монетарната политика се потпираше на монетарните инструменти за повлекување на вишокот ликвидни средства од банкарскиот систем и преземаше мерки коишто овозможуваат задржување на стабилноста на девизниот курс и натамошно зголемување на денарското штедење. Притоа, карактеристиките и структурата на монетарните инструменти обезбедуваа флексибилност при управувањето со ликвидноста и потпирање на пазарните принципи при спроведувањето на монетарната политика.

Каматната стапка на основниот инструмент на монетарната политика, благајничките записи, од јануари до септември 2023 година во шест последователни наврати³⁵ беше зголемена за вкупно 1,55 п.п. до нивото од 6,30%³⁶. Промените во референтната каматна стапка беа надополнети со рамномерно зголемување (за по 1,55 п.п.) и на каматните стапки на расположливите депозити преку ноќ и на седум дена, до нивото од 4,20% и 4,25%, соодветно.

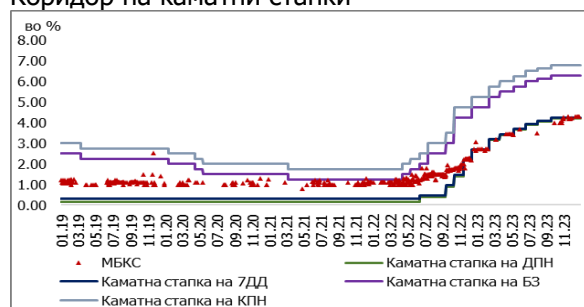
Циклусот на затегнување на монетарните услови преку раст на каматните стапки беше поддржан и зајакнат и со натамошни измени кај инструментот задолжителна резерва, а заради понасочено делување врз процесот на денаризација. Така, Народната банка ја зголеми стапката на задолжителна резерва од обврските во странска валута од 18% во декември 2022 година на 21% до крајот на годината, а стапката за обврските во денари со валутна клаузула ја зголеми од 50% на 100%. На денарските обврски на банките и натаму се применуваше стапка на задолжителна резерва од 5%³⁷. За зајакнување на ефектот од раздвојувањето на стапките од валутен аспект, Народната банка го зголеми и делот од задолжителната резерва во странска валута којшто банките го исполнуваат во евра, од 75% на 81%. Со овие измени, Народната банка имаше за цел да ги засили започнатите промени во каматната политика на банките и да поттикне посилен раст на штедењето во домашна валута.

³⁵ Од април 2022 година до септември 2023 година основната каматна стапка беше зголемена во четиринаесет наврати за вкупно 5,05 п.п. Во последниот квартал од 2023 година, соодветно на условите во домашната економија, а имајќи ги предвид и ризиците коишто произлегуваа од надворешни, но и одредени домашни фактори, Народната банка ги задржа истите каматни стапки.

³⁶ Следствено, повисоки каматни стапки се применуваа и на репо-аукциите за креирање ликвидност и на расположливите кредити преку ноќ, чијашто каматна стапка е еднаква, односно повисока за 0,5 процентни поени во однос на каматната стапка на благајничките записи, соодветно.

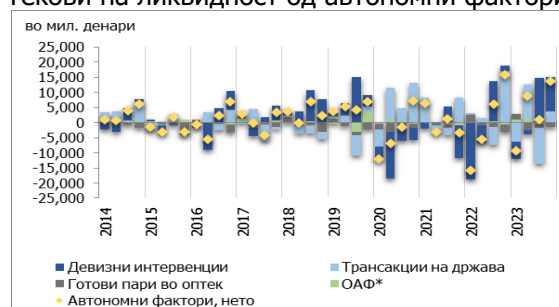
³⁷ Во 2022 година, во услови на зголемена неизвесност поради воениот конфликт во Украина и повисока склоност за штедење во странска валута, стапката на задолжителната резерва во денари беше намалена од 8% на 5%, додека стапката на задолжителна резерва на обврските во девизи беше зголемена од 15% на 18%.

Графикон 54
Коридор на каматни стапки

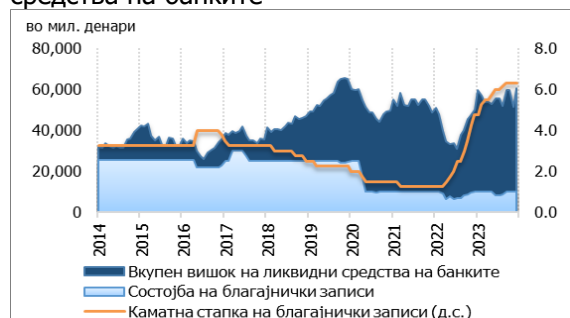
* 7РД – седумдневни расположливи депозити; ДПН – депозити преку ноќ; КРН – кредит преку ноќ

Графикон 55
Текови на ликвидност од автономни фактори

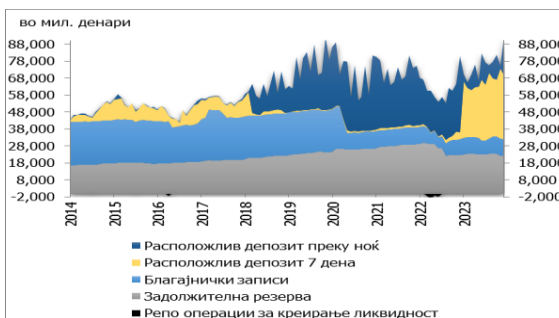
* ОАФ – Останати автономни фактори

Графикон 56
Благајнички записи и вишок ликвидни средства на банките³⁸

Извор: НБРСМ.

Графикон 57
Состојба на монетарните инструменти

На девизниот пазар движењата беа поповолни, во споредба на претходните години, одразувајќи ја намалената потреба за девизни средства од компаниите, при истовремен постојан пораст на нето-понудата на девизи од физичките лица и менувачниците на менувачкиот и девизниот пазар. Во такви околности, а и во услови на општо добра и релативно висока девизна ликвидност на банките³⁹, Народната банка во 2023 година интервенира со релативно висок нето-откуп (311,8 милиони евра) на девизни средства⁴⁰ од банкарскиот систем, што овозможи креирање денарска ликвидност во износ од околу 19,1 милијарда денари. Готовите пари во оптек имаа стабилен пораст и главно ја следеа динамиката од преткризните години (остварувајќи годишен раст од околу 3,4 милијарди денари или 6,2%). И депозитите на државата кај Народната банка се зголемија на годишна основа (за околу 3 милијарди денари), за што најголем придонес имаше зголеменото задолжување на домашниот пазар на државни хартии од вредност. Ваквата динамика на автономните текови придонесе за позначителен годишен раст на денарските средства на банките, на нето-основа за 14,4

³⁸ Вишокот ликвидни средства на банките се однесува на првиот ден од периодот на задолжителна резерва кога се одржува аукцијата на полагајнички записи и го претставува вкупниот износ на средствата на редовните сметки на банките кај Народната банка, достасаниот износ на полагајничките записи и расположливите депозити кај НБРСМ и побарувањата од пазарот на пари, намалени за обврските на пазарот на пари и износот на задолжителната резерва за претстојниот период.

³⁹ Со оглед на соодветната ликвидност на девизните средства на банките и историски највисокото ниво на девизни резерви, Народната банка и во 2023 година не користеше средства од репо-линијата со ЕЦБ, со која е обезбеден пристап до девизна ликвидност во вкупен износ од 400 милиони евра. Репо-линијата беше воспоставена во август 2020 година, но со оглед на неизвесниот економски амбиент и зголемената геополитичка несигурност, ЕЦБ во четири наврати ја продолжи можноста за користење на репо-линијата, до јануари 2025 година.

⁴⁰ Управувањето со девизната ликвидност на банките вклучуваше и можност да пласираат безризични пласмани во евра кај Народната банка со рочност од 1 и 3 месеци, којшто како инструмент беше активиран во август 2020 година, но со оглед на релативно нискиот интерес од страна на банките, аукциите на девизни депозити беа деактивирани во мај 2023 година.

милијарди денари, така што ликвидноста во банкарскиот систем на крајот од годината го надмина нивото од 2019 година⁴¹.

Народната банка и во анализираниот период управуваше со ликвидноста во системот преку примена на монетарните инструменти со кои се апсорбира вишокот слободни парични средства од банкарскиот систем^{42,43}. Во текот на целата година, Народната банка го задржа износот на благајнички записи на нивото од 10 милијарди денари⁴⁴, а вишокот денарски средства главно беше насочуван во расположливите депозити, коишто овозможуваат флексибилност во управувањето со краткорочните ликвидносни промени и висока достапност на средствата. Користењето на расположливите депозити кај Народната банка беше во согласност со растот на вишокот денарски средства во банкарскиот систем, поради што на крајот од годината во овој инструмент беше пласиран највисок износ на парични средства, во просек од околу 53 милијарди денари. Од аспект на рочноста, во 2023 година, банките при оперативното управување со ликвидноста засилено ги користеа депозитите на седум дена.

Обврската на банките за издвојување задолжителна резерва имаше највисок годишен раст (8,4 милијарди денари), што во најголем дел е одраз на измените во системот на задолжителната резерва, додека придонесот на промените на денарските и на девизните обврски на банките⁴⁵ беше релативно поумерен. Притоа, задолжителната резерва којашто банките ја исполнуваат во евра забележа релативно висок раст од 8,9 милијарди денари (достигнувајќи 39,1 милијарда денари), за што најголем придонес (од околу 94%) има примената на повисоките стапки за обврските во странска валута и зголемувањето на делот од задолжителната резерва во странска валута којшто се исполнува во евра. Од друга страна, задолжителната резерва во денари на годишна основа забележа пад од 515 милиони денари (на ниво од 22,1 милијарда денари), со најголем придонес за падот од измените во системот на задолжителна резерва во износ од 1,3 милијарди денари. Солидниот прираст на денарските депозити имаше спротивен ефект, придонесувајќи за пораст на обврската за 755 милиони денари, додека нето-ефектот од примената на нестандартните мерки кај задолжителната резерва беше неутрален.

⁴¹ Во 2019 година ликвидноста на банките во денари достигна највисоко ниво, за што придонес имаа интервенциите на Народната банка за откуп на вишокот девизи.

⁴² Сетот на монетарни инструменти на Народната банка вклучуваше можност банките на редовна основа да користат ликвидни средства од централната банка преку расположливиот кредит преку ноќ и репо-аукциите за креирање ликвидност во банкарскиот систем. Сепак, поради високата ликвидносна позиција, банките во 2023 година немаа интерес за овие монетарни инструменти.

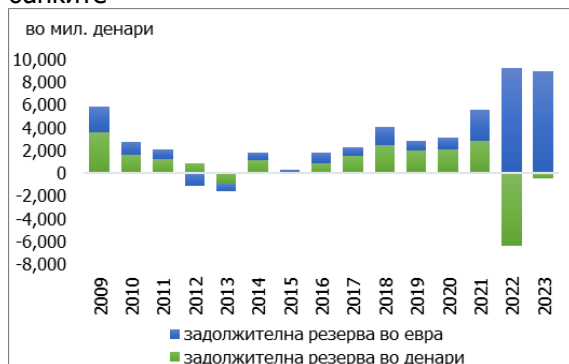
⁴³ Од крајот на 2022 година пристап до монетарните инструменти за повлекување ликвидност имаат сите финансиски институции коишто прибираат депозити и следствено на тоа, имаат обврска за исполнување на задолжителна резерва. Оттука, право на пристап на аукциите на благајнички записи и право за пласирање средства во расположливите депозити кај Народната банка, покрај банките, имаат и штедилниците.

⁴⁴ На аукциите на благајнички записи, коишто се одржуваат на првиот ден од периодите на задолжителната резерва, се применува тендер со износи (ограничен износ на понуда и фиксно утврдена каматна стапка), а рочноста на благајничките записи се утврдува во согласност со времетраењето на периодите на задолжителна резерва. Со оглед на тоа дека на почетокот на годината одлучувањето за поставеноста на монетарната политика се усогласи со динамиката на одлучување на ЕЦБ, беше променет и календарот/должината на периодите на одржување на задолжителната резерва, што следствено придонесе за промена на рочноста на понудените благајнички записи од 28/35 дена на 42/49 дена. На најголемиот дел од аукциите, банките и штедилниците имаа побарувачка на ниво на понудениот износ.

⁴⁵ Подетално за промените на депозитната основа на банките во делот Монетарни агрегати.

Графикон 58

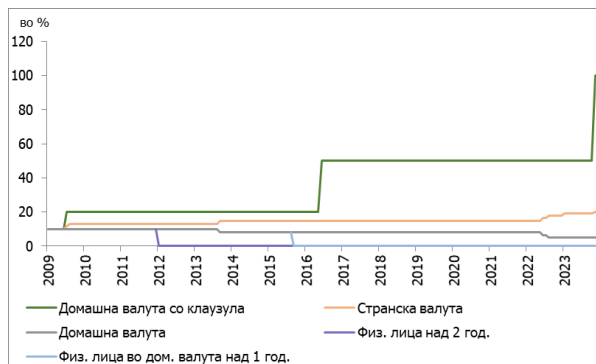
Промена на задолжителната резерва на банките

Извор: НБРСМ.

Графикон 59

Стапки на задолжителна резерва

Декемврискиот период на исполнување на задолжителната резерва во 2022 година беше последниот период кога се применуваше нестандартната мерка за поттикнување на кредитната активност на претпријатијата од дејностите коишто беа најпогодени од здравствената криза. Како резултат на тоа, во јануари 2023 година, задолжителната резерва во денари се зголеми за 200 милиони денари. Во 2023 година, Народната банка продолжи со примената на нестандартната мерка (активирана во октомври 2022 година) со која се овозможува олеснување на кредитните услови за домашното производство на електрична енергија од обновливи извори. Примената на оваа мерка во 2023 година овозможи намалување за околу 219 милиони денари на обврската на банките за издвојување задолжителна резерва во денари кај Народната банка⁴⁶. Мерката има за цел да поттикне структурни промени во домашната економија и да го поддржи одржливото финансирање на приватниот сектор. Со мерката се овозможува намалување на основата за обврската на банките за задолжителна резерва во денари, за износот на новоодобрени кредити за финансирање проекти за домашно производство на електрична енергија од обновливи извори. Кредитната активност на банките кон компаниите за производство на електрична енергија од обновливи извори во 2023 година беше солидна и придонесе за раст на пријавената состојба на овие кредити за околу 4,4 милијарди денари. Најголемиот дел од одобрените кредити пријавени во 2023 година (околу 96%) се долгорочни и се наменети за изградба на нови објекти за производство на електрична енергија од обновливи извори, а останатите се за зголемување на инсталираната моќност на постојните објекти.

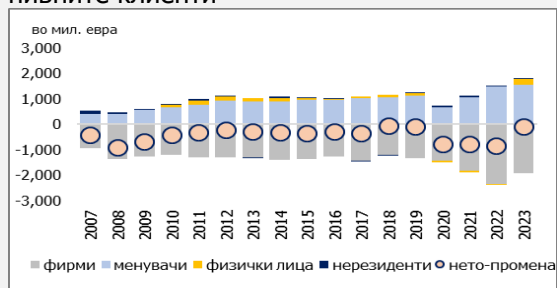
Прилог 1. Движења на девизниот пазар⁴⁷ и интервенции на Народната банка

Во 2023 година, движењата на девизниот пазар во трансакциите со клиентите беа значително поповолни во однос на изминатите три години, а во услови на постепена стабилизација на глобалните шокови на понудата и зголемена доверба во домашната валута. Имено, намалениот ценовен притисок од енергентите и постепено нормализирање на протокот на стоки доведоа до надолна динамика на цените на примарните производи на светските пазари, што се одрази со пониски увозни цени на стоките производи. Овие промени позитивно се одразија на надворешнотрговската размена на домашната економија, преку намалена побарувачка за девизи од електроенергетскиот сектор и зголемена понуда на девизна ликвидност од домашните компании.

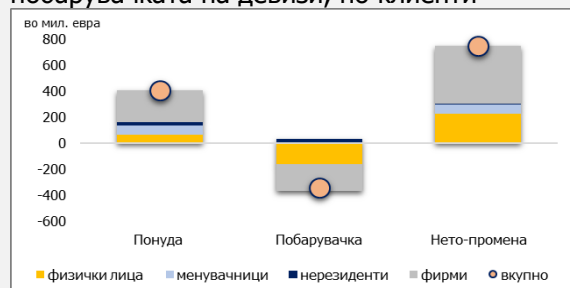
⁴⁶ Вкупниот износ на ослободени средства од почетокот на примена на мерката изнесува 259 милиони денари.

⁴⁷ Девизниот пазар во рамките на оваа анализа ги опфаќа трансакциите помеѓу банките и нивните клиенти и меѓубанкарското тргување.

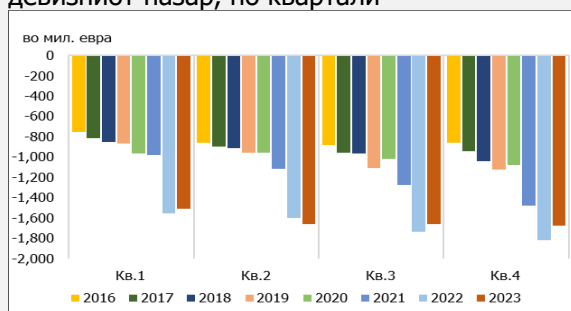
Графикон 60
Нето-продажба на девизи на банките за нивните клиенти

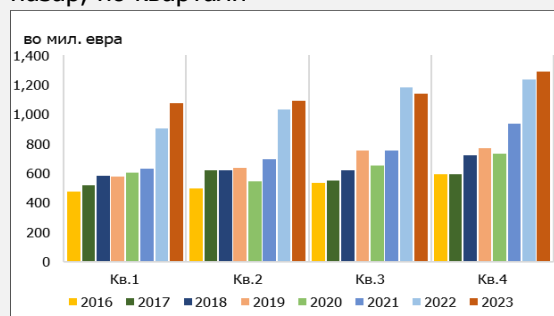
Графикон 61
Годишна промена во понудата и побарувачката на девизи, по клиенти

Графикон 62
Побарувачка на девизи од фирмите на девизниот пазар, по квартали

Графикон 63
Понуда на девизи од фирмите на девизниот пазар, по квартали

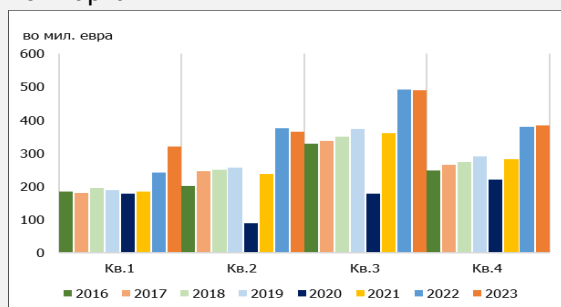
Извор: НБРСМ.

Имено, компаниите за производство и трговија со нафта и електрична енергија имаа значително пониска потреба за девизна ликвидност (за 32% или 653 милиони евра на годишно ниво) во однос на претходната година. Повисока побарувачка забележаа компаниите од градежниот сектор и поумерено, компаниите за трговија и производство на храна, пијалаци и тутун и трговија на големо, за што придонесе нивото на цените коешто сè уште е повисоко. Од друга страна, нормализирањето на пазарите за размена на стоки и услуги придонесе за позначителен прираст на понудата на девизи од компаниите ориентирани кон извоз коишто работат во индустриските зони, особено од компаниите од автомобилската индустрија, коишто имаат најголем придонес (околу 70 п.п.) кон годишниот прираст на понудата на девизни средства од корпоративниот сектор, по што следат компаниите од информатичкиот сектор и градежните компании. При повисок годишен прираст на понудата, нето-продажбата на девизи на банките за потребите на корпоративниот сектор беше пониска за 445 милиони евра на годишна основа.

За подобрите годишни остварувања на банките на сегментот со клиентите придонесе и постојаната повисока понуда на девизни средства од страна на физичките лица на девизниот и менувачкиот пазар, со околу 30 п.п., што е сигнал за постепено стабилизирање на инфлациските очекувања и зголемена доверба во домашната валута. Имено, овие субјекти во текот на целата година имаа натпросечна нето-понуда на странски средства за плаќање, што доведува до историски највисок годишен нето-откуп, којшто воедно беше и двојно повисок од просечната нето-понуда од овие субјекти во 2018 – 2019 година. На менувачкиот пазар, понудата на странски ефективни средства за плаќање од физичките лица се задржа на релативно високо и стабилно ниво во однос на 2022 година и придонесе за натамошно зголемување (за околу 70 милиони евра, на годишно ниво) на вишокот девизни средства коишто менувачниците им ги нудат на домашните банки.

Графикон 64

Откуп на девизи на банките од менувачници, по квартали

Извор: НБРСМ.

Графикон 65

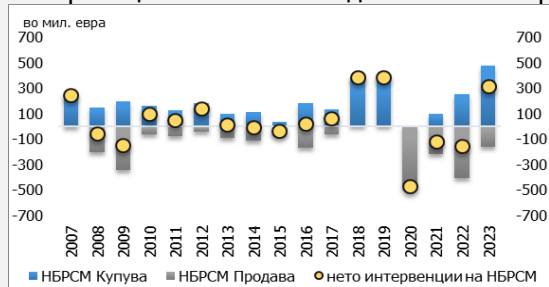
Нето-понула / побарувачка на девизи од физички лица на девизниот пазар, по квартали

Нето-продажбата на девизи на банките за потребите на клиентите во 2023 година (97,2 милиона евра) е пониска за 744 милиони евра на годишна основа и е на ниво на нето-продажбите во 2018 и 2019 година. Поради значително подобрите платнобилансни трендови и општата висока девизна ликвидност на банките, Народната банка на девизниот пазар за првпат по здравствената криза е насочена кон нето-откуп на девизи во износ од 311,8 милиони евра, што е само умерено помал износ од нето-откупите остварени во 2018 и 2019 година. Со оглед на повисоката побарувачка за девизи од корпоративниот сектор на почетокот од годината, Народната банка во првите шест месеци интервенира во двете насоки, со нето-продажба на 116 милиони евра. Поволните пазарни движења и високата девизна ликвидност на банките во втората половина од годината доведоа до постојано повисока понуда на девизи на меѓубанкарскиот девизен пазар и интервенции на Народната банка преку откуп на вишокот девизни средства, во релативно висок износ од 427,8 милиони евра. Со тоа, интервенциите на Народната банка на девизниот пазар придонесоа за дополнителен раст на и онака солидното и соодветно ниво на девизни резерви, а девизниот курс на денарот во однос на еврото се задржа на стабилно ниво.

Графикон 66

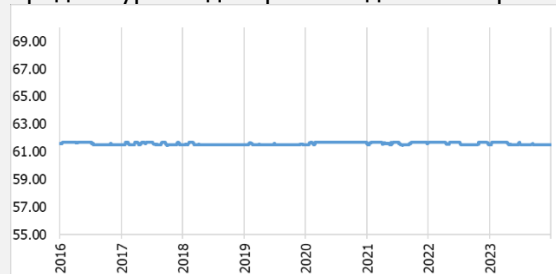
Интервенции на НБРСМ на девизниот пазар

Извор: НБРСМ.

Графикон 67

Среден курс на денарот во однос на еврото

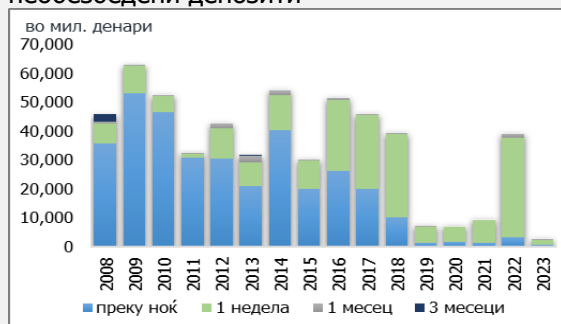
Прилог 2. Движења на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити и секундарниот пазар на хартии од вредност⁴⁸

Со оглед на високиот износ на слободни денарски средства, во 2023 година банките имаа сосема мала и ретка потреба за задолжување на домашните финансиски пазари.

⁴⁸ Анализата на пазарот на пари во Северна Македонија се однесува на следниве сегменти: пазар на необезбедени депозити, секундарен пазар на краткорочни хартии од вредност и долгорочни државни хартии од вредност (со исклучок на структурните обврзници), пазар на обезбедени депозити (репо-пазар).

Графикон 68

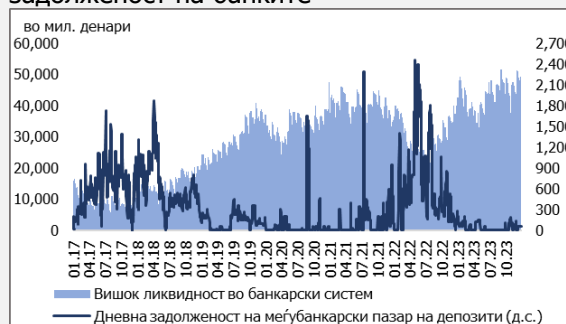
Промет на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити

Извор: НБРСМ.

Графикон 69

Вишок ликвидност во банкарскиот систем и задолженост на банките

Повремените, краткорочни ликвидносни потреби банките во најголем дел ги надоместуваа на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити, каде што прометот беше понизок за 94% на годишна основа и изнесуваше само 2,4 милијарди денари, што е најслаб годишен обем на тргување на овој пазарен сегмент. Слабата потреба за задолжување се одрази и на просечната дневна задолженост на банките (97 милиони денари), којшто беше значително пониска во однос на 2022 година. Во однос на рочната структура на тргуваните необезбедени депозити, банките го обезбедуваа најголемиот дел (околу 69%) од потребните средства на рочност до една недела, додека застапеноста на заемите со рочност преку ноќ е релативно помала, околу 28%. Покрај овие две рочности, беа извршени и две трансакции со необезбедени депозити со рочност до еден месец, чиешто учество во вкупниот обем на тргување е релативно стабилно и ниско (3%).

Остварените каматни стапки на пазарот на необезбедени меѓубанкарски депозити во 2023 година го следеа циклусот на промена на каматните стапки на монетарната политика. Имено, просечната меѓубанкарска каматна стапка од сите трансакции (МБКС) на крајот на годината изнесуваше 4,30% и беше повисока за 1,76 п.п. во однос на нивото од декември 2022 година. На повисоко ниво, за 1,75 п.п. на годишна основа, беше и каматната стапка на најтргуваните меѓубанкарски необезбедени заеми со рочност од 1 недела, којашто на крајот на годината достигна 4,30%, а каматната стапка на необезбедените депозити со рочност преку ноќ на крајот на декември изнесуваше 4,20% (повисока за 2 п.п. на годишно ниво). Поради повремената потреба за тргување со необезбедени депозити преку ноќ и зголемената склоност за тргување со рочност до 1 недела, во 2023 година се склучија мал број трансакции (околу 17% од вкупниот тргуван износ) коишто се користат за пресметка на каматната стапка МКДОНИА, чиешто просечно ниво изнесуваше 3,81%.

Надолен тренд на обемот на истргувани хартии од вредност имаше и на секундарниот пазар на хартии од вредност преку шалтер организиран од Народната банка, каде што вкупниот промет во 2023 година изнесуваше само 445 милиони денари. Од аспект на типовите трансакции, намаленото тргување се должи на послабата активност на меѓубанкарскиот репо пазарен сегмент, каде што со оглед на вишоците ликвидност, во 2023 година беа склучени само две трансакции со благајнички записи во износ од 210 милиони денари. Намален и речиси ист обем на тргување беше забележан и кај дефинитивните трансакции, каде што се тргуваше само со државни хартии од вредност во износ од 235 милиони денари. Во вкупниот износ на истргувани државни хартии од вредност преовладува тргувањето помеѓу банките (со 85%).

Графикон 70

Промет на секундарниот пазар на хартии од вредност

Извор: НБРСМ.

Графикон 71

Структура на дефинитивните трансакции со државни хартии од вредност⁴⁹

⁴⁹ Коефициентот на ликвидност на ДХВ претставува сооднос помеѓу остварениот промет од трансакциите со ДХВ на секундарниот пазар во текот на годината и просечната состојба на издадените ДХВ во истиот период.

VI. Управување и инвестирање на девизните резерви

Висок годишен раст на девизните резерви

Сигурност и ликвидност на девизните резерви

Активно управување со девизните резерви

Во 2023 година, девизните резерви на Република Северна Македонија (во натамошниот текст: девизните резерви) забележаа значителен раст што во најголем дел се должи на интервенциите на Народната банка на девизниот пазар за откуп на вишокот девизи за зачувување на вредноста на номиналниот курс на денарот во однос на еврото на стабилно ниво. Во текот на годината, во услови на висока неизвесност во однос на идната динамика на каматните стапки на водечките економии, голем дел од средствата се одржуваа во најликвидна форма во рамките на оперативното портфолио на девизните резерви, додека најголемиот дел од новите инвестиции беа насочени кон безбедните државни обврзници од еврозоната. Променливоста на приносите на финансиските пазари беше искористена за активно управување со девизните резерви, со цел да има поволни остварувања од вложувањата во должничките инструменти од инвестициското портфолио. Како резултат на тоа, управувањето со девизните резерви во 2023 година се одликуваше со исклучителна претпазливост и приспособување на инвестициските одлуки кон променливите случувања на домашниот девизен пазар и на меѓународните финансиски пазари, што овозможи натамошно остварување на основните принципи: сигурност и ликвидност на девизните резерви.

6.1. Состојба и промени на девизните резерви

Во 2023 година, девизните резерви се зголемија за 675,6 милиони евра и на крајот на годината достигнаа 4.538 милиони евра. Во услови на значително подобри пазарни трендови и општо висока девизна ликвидност на банките, Народната банка за првпат по здравствената криза беше насочена кон нето-откуп на девизи на девизниот пазар, и тоа во релативно висок износ (311,8 милиони евра), што придонесе за значителен раст на девизните резерви, коишто бездруго беа на високо и соодветно ниво. Растот на девизните резерви во голема мера произлезе и од повисоката издвоена задолжителна резерва во евра и средствата на домашните банки на сметките во МИПС-ЕУР (238,3 милиони евра), приходите од инвестирање (88,9 милиони евра), како и од приливите од склучените класични репо-трансакции (72,2 милиона евра), коишто се применуваат при активното управување со девизните резерви⁵⁰. Соодветен придонес кон промената на девизните резерви имаше растот на вредноста на златото⁵¹ чијашто цена забележа раст во последниот квартал од годината, во услови на склоност на инвеститорите за вложување во безбедни инструменти при засилена загриженост

⁵⁰ Покрај редовното зајмење хартии од вредност преку истовремени класични и обратни репо-трансакции во ист износ, во текот на годината беа склучувани дополнителни класични репо-трансакции поттикнати од високата глобална побарувачка на висококвалитетни хартии од вредност коишто се во состав на девизните резерви. Следствено, овие трансакции придонесоа за зголемување на паричните средства во девизните резерви.

⁵¹ Цената на златото изразена во САД-долари забележа раст од 13,8%, во споредба со крајот на 2022 година, и покрај депрецијацијата на САД-доларот во однос на еврото за 3%, што придонесе за зголемување на вредноста на златото во девизните резерви за околу 10% и позитивни ценовни и курсни разлики од околу 27,8 милиони евра.

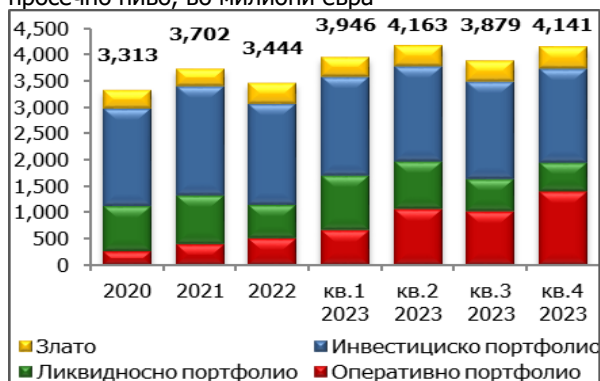
поради воените дејствија во Израел. Во спротивна насока делуваа нето-одливите на државата од трансакциите со странство (53,5 милиони евра), како и достасаните девизни депозити на банките⁵² (пад од 14 милиони евра).

Графикон 72
Фактори на промена на девизните резерви
во милиони евра

Извор: НБРСМ.

Графикон 73
Портфолија на девизните резерви
просечно ниво, во милиони евра

И во 2023 година, девизните резерви беа распределени во три портфолија (оперативно, ликвидносно и инвестициско портфолио), чиј обем беше активно приспособуван во согласност со краткорочните потреби за ликвидни средства на домашниот девизен пазар и идните отплати на надворешниот јавен долг. Приливите во девизните резерви во најголем дел се чуваа во рамките на оперативното портфолио, коешто се одржуваше на повисоко ниво заради можноста за остварување поволни каматни приходи од пласманите на депозитните сметки кај централните банки, заштитувајќи се истовремено од каматен и кредитен ризик. Притоа, вишокот средства којшто го надминуваа основниот лимит⁵³ за чување средства на тековните сметки кај централните банки, во зависност од пазарните услови, се пласира во краткорочни депозити кај деловните банки со висок кредитен рејтинг, по каматни стапки споредливи со депозитната стапка на ЕЦБ. Во структурата на девизните резерви, преку посебно портфолио, и натаму се управуваше и со златото, чијашто сигурност и ликвидност е особено изразена во услови на променливи движења на финансиските пазари.

6.2. Услови на меѓународните финансиски пазари и активен пристап на инвестирање на девизните резерви

Во 2023 година, глобалната економија се соочи со повеќе предизвици, меѓу кои последиците од затегнувањето на монетарните политики на централните банки на водечките економии, привремената загриженост за стабилноста на банкарските системи во САД и Европа, натамошните воени дејства во Украина, а подоцна и тензиите на Блискиот Исток. Сепак, економските остварувања во светски рамки беа релативно поповолни отколку што се очекуваше на почетокот на годината, при што економскиот раст беше умерен, но стабилен, во услови на глобално закрепнување од пандемијата на ковид-19, силна лична потрошувачка и поволни остварувања на услужниот сектор, солидна јавна потрошувачка, како и надминување на предизвиците во синџирите на

⁵² Аукциите на девизните депозити за пласирање на безризичните пласмани во евра кај Народната банка, како инструмент за управување со девизната ликвидност на банките, беа активирани во август 2020 година, додека во мај 2023 година беа деактивирани.

⁵³ Основниот лимит кај централните банки (англ. Tier 1) го определува секоја договорна страна поединечно и на средствата чувани до определениот лимит се добива каматна стапка еднаква на депозитната стапка на ЕЦБ. На вишокот средства над овој лимит, централните банки плаќаат каматна стапка еднаква на каматната стапка на необезбедени меѓубанкарски пласмани во евра преку ноќ, намалена за 20 базични поени.

снабдување. Во услови на натамошни повисоки стапки на инфлација, ЕЦБ и ФЕД во 2023 година продолжија со зголемување на референтните каматни стапки во повеќе наврати. Во текот на годината, стапките на инфлација во еврозоната и САД беа речиси преполовени во споредба со 2022 година. Наведените околности доведоа до променливи движења на приносите на државните обврзници на меѓународните финансиски пазари во текот на годината, додека на крајот на годината немаа значителна промена на годишна основа. Имено, приносите на државните обврзници со пократка рочност се зголемија, што првично произлезе од наведувањата на носителите на монетарната политика за понатамошни зголемувања на каматните стапки, а во втората половина од годината и од очекувањата дека најголемите централни банки ќе ги задржат референтните каматни стапки високи подолг период. Од друга страна, приносите на државните обврзници со подолга рочност беа умерено намалени, што главно се должеше на нагласениот надолен ризик за економскиот раст на еврозоната и поголемата побарувачка за безбедни инструменти, како и на изненадувачкиот напредок во намалувањето на инфлациските притисоци.

Релативно високите каматни стапки и приноси на инструментите во рамките на девизните резерви влијаеја врз инвестициските одлуки во текот на годината. Притоа, беше искористена можноста за остварување поволни каматни приходи од пласманите на депозитните сметки кај централните банки, коишто во текот на годината се одржуваа на релативно високо ниво. Променливоста на приносите на странските пазари и неизвесноста во однос на идните движења на каматните стапки и понатаму ги ограничуваа можностите за подолгорочни инвестиции. Во такви услови, се применуваше попретпазлив пристап кон инвестирањето и преземање понизок каматен ризик преку намалување на приспособените времетраења на портфолијата за тргување во евра. Со овој пристап при инвестирањето се обезбедува заштита на портфолијата од евентуален раст на приносите, поголем ликвидносен потенцијал, како и можност за инвестирање по повисоки приноси во иднина. Од друга страна, променливите движења на приносите овозможуваа активно тргување и остварување дополнителни приходи преку купување и продажба на хартии од вредност. Дополнителни приходи беа остварени и со трансакции на краткорочно зајмење обврзници на пазарот на репо-трансакции, при истовремено пласирање на добиените средства во повисокоприносни краткорочни инструменти на пазарот на пари, со зајмење хартии од вредност на обезбедена основа и склучување репо и обратни репо-трансакции, како и термински (своп) трансакции на злато.

6.3. Структура на девизните резерви

Во 2023 година, **во валутната структура** на девизните резерви и натаму беа најзастапени средствата инвестирани во финансиски инструменти деноминирани во евра, со просечно учество од околу 99%⁵⁵, што е во согласност со монетарната стратегија на стабилен девизен курс на денарот наспрема еврото.

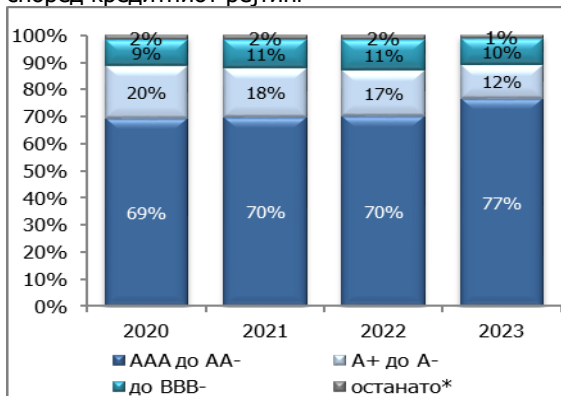
Графикон 74
Валутна структура⁵⁴ и изложеност на девизните резерви (просечно годишно)

Извор: НБРСМ.

Претпазливост и активен пристап на управување со девизните резерви, којшто вклучуваше насоченост кон најбезбедните финансиски инструменти заради исполнување на принципот на сигурност на девизните резерви, придонесе за зголемување на просечното учество на инструментите издадени од издавачи/земји со **највисоки оценки за кредитен рејтинг** (од „AAA“ до „AA-“) на околу 77%. Овие инструменти имаат ниска изложеност на кредитен ризик и се сметаат за најсигурни инвестиции. Воедно, заради остварување повисок принос од вложувањата и зачувување на вредноста на девизните резерви, дел од инвестициите (или во просек околу 12%) беа инвестирани и во инструменти со оценка за кредитен рејтинг од „A+“ до „A-“. Инструментите со оценка на кредитен рејтинг од BBB+ до BBB- сочинуваа просечно 10% од девизните резерви и опфаќаа државни хартии од вредност и средства на тековни сметки кај централни банки во еврозоната.

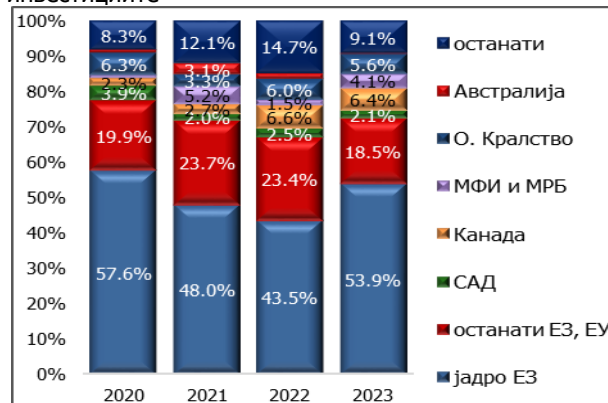
Графикон 75
Просечна годишна структура на инвестициите според кредитниот рејтинг

* Во категоријата „останати“ се класифицирани ММФ, БИС.

Извор: НБРСМ.

Графикон 76
Просечна годишна географска структура на инвестициите

* МФИ и МРБ – меѓународни финансиски институции и мултилатерални развојни банки.

Ваквата распределба соодветно се одрази и врз **географската структура** на пласманите на девизните резерви. Така, во 2023 година најголемиот дел од

⁵⁴ Основната валутна структура на девизните резерви е во согласност со валутната структура на интервенциите на домашниот девизен пазар, обврските на државата кон странство, надворешнотрговската размена и останати ликвидносни потреби. Тактичката валутна структура се определува врз основа на периодично преиспитување на стратегиската распределба на девизните резерви, во рамките на дозволените отстапувања од основната валутна структура.

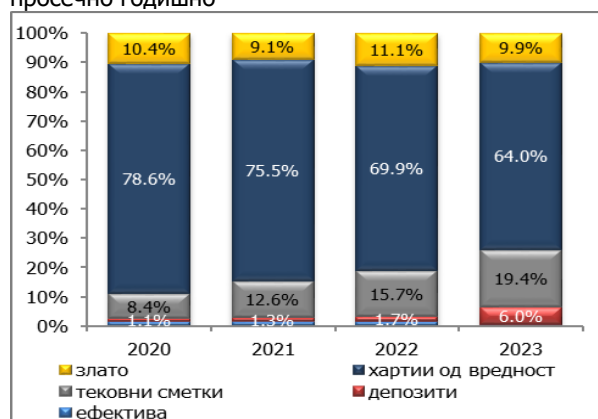
⁵⁵ Валутната структура е анализирана во однос на состојбата на девизните резерви намалена за износот на златото.

инвестициите беа во инструменти издадени од водечките економии од еврозоната (во просек 54%)⁵⁶, но и кон останатите држави од еврозоната и од Европската Унија (18,5%)⁵⁷, коишто ги користат придобивките од поддршката на заедничката економија, а истовремено нудат умерено повисоки приноси.

Од аспект на **типовите инструменти во кои се инвестирани девизните резерви**, и натаму најголемиот дел од средствата беа пласирани во хартии од вредност (64%). Помеѓу типовите хартии од вредност преовладуваа државните хартии од вредност и хартиите од вредност издадени со државна гаранција, коишто се сметаат за најсигурни инвестиции. Растот на референтните каматни стапки во текот на годината ја зголеми привлечноста и на пласманите во депозити кај централните и деловните банки. Имено, краткорочните пласмани кај деловните банки беа застапени во поголем обем од просечниот во 2022 година, а поголемо учество имаа и средствата на тековните сметки кај централните банки (просечно околу 19,4%).

Графикон 77

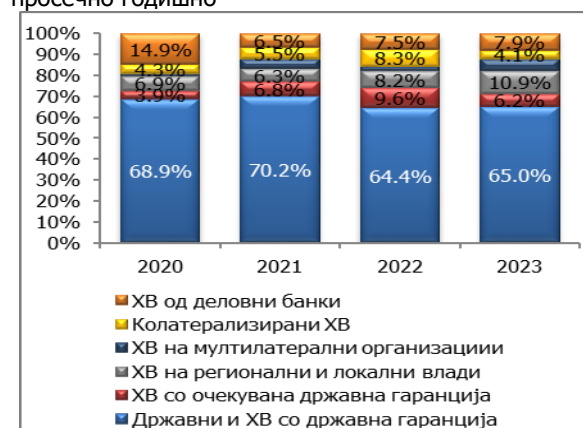
Структура на инвестициите по инструменти просечно годишно

Извор: НБРСМ.

Графикон 78

Структура по типовите хартии од вредност просечно годишно

Во структурата на девизните резерви, просечното учество на **златото** се намали од 11,1% во 2022 година на 9,9% во 2023 година, што при непроменета количина и повисока цена на златото, во целост е резултат на растот на девизните резерви.

6.4. Резултати од управувањето и инвестирањето на девизните резерви

Резултатите од управувањето и инвестирањето на девизните резерви се во голем дел поврзани со нивната распределба по портфолија, земајќи ги предвид различните обврски и намени на девизните резерви во различни временски периоди. Следствено, покрај средствата чувани на тековните сметки кај централните банки, девизните резерви во најголем дел се инвестираат во инструменти со фиксен принос, со кои може да се тргува и при поволни пазарни услови овозможуваат остварување добивка од промените во пазарната вредност на инструментите. Позитивните каматни стапки на депозитите во евра и релативно високите приноси во 2023 година позитивно се одразија на новите инвестиции во финансиски инструменти и следствено, покрај врз тековните, имаат поволен ефект и врз очекуваните финансиски резултати во наредните години.

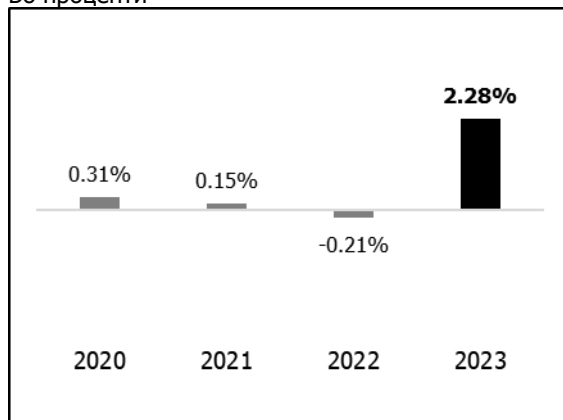
⁵⁶ Се однесуваат на т.н. „јадро на еврозоната“, коешто ги вклучува: Германија, Австрија, Луксембург, Финска, Холандија, Франција, Ирска и Белгија.

⁵⁷ Во „останати земји од еврозоната и ЕУ“ се опфатени: Италија, Португалија, Шпанија, Данска, Латвија, Литванија, Полска, Романија, Словачка, Словенија, Хрватска, Бугарија, Чешка и Шведска.

Исто така, ефектот од приносите беше надополнет со поволните остварувања од активното управување со портфолијата на девизните резерви, при што **вкупната стапка на поврат од инвестирањето и управувањето со девизните резерви беше позитивна и изнесуваше 2,28%.**

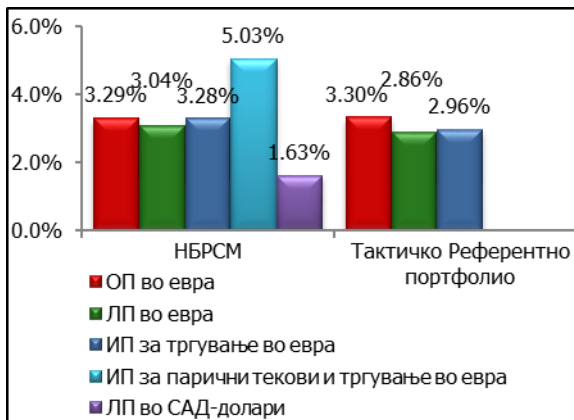
Графикон 79

Стапки на поврат на девизните резерви⁵⁸
Во проценти

Извор: НБРСМ.

Стапки на поврат по портфолија во 2023 година

Диверзификацијата на пласманите по инструменти, активното управување со девизните резерви, односно инвестирањето во повисокоприносни инструменти, изборот на соодветен момент за инвестирање, приспособувањето на инвестициската поставеност на променетите финансиски услови и начинот на структурирање на портфолијата придонесоа за подобри остварувања и за натфрлање на резултатите во однос на соодветните референтни портфолија⁵⁹.

Анализирано по портфолија, оперативното портфолио во евра, во коешто главно се содржани средства на тековните сметки и орочени депозити, има позитивен придонес кон приходите од инвестирање на девизните резерви, имајќи го предвид растот на референтните каматни стапки во еврозоната и САД во текот на 2023 година. Инвестициското портфолио во евра, коешто опфаќа најголем дел од девизните резерви и вклучува инструменти со подолга рочност (и покрај најбезбедните инструменти, содржи и инвестиции во инструменти коишто нудат премија за кредитниот ризик) и ликвидносното портфолио во евра⁶⁰, коешто е со пократко времетраење, имаа повисоки остварувања, во споредба со остварувањата на соодветните референтни портфолија.

На почетокот на 2023 година, во рамките на инвестициското портфолио се формира посебно портфолио со кое се управува според деловниот модел за наплата на договорните парични текови и продажба на финансиски средства. На овој начин

⁵⁸ Стапката на поврат на девизните резерви го опфаќа повратот од инвестирањето и управувањето со девизните резерви, вклучувајќи пресметани ценовни промени на хартиите од вредност, остварени курсни промени од арбитражи со девизи и операции со злато и дериватни инструменти.

⁵⁹ Со ликвидносното и инвестициското портфолио во евра за тргување се управува во однос на референтно портфолио, претставено преку комбинација од следниве референтни индекси коишто ги објавува „Интерконтинентал ексчејџ“ (Intercontinental Exchange® (ICE)): EG6BB (EG6 W) составено од државни хартии од вредност издадени од земји членки на еврозоната со оценки за кредитен рејтинг од најмалку „AA“ и со преостанат рок до достасување од нула до една година; EG61 (EG61) составено од државни хартии од вредност издадени од земји членки на еврозоната со оценки за кредитен рејтинг од најмалку „AA“ и со преостанат рок до достасување од една до три години; и EG62 (EG62) составено од државни хартии од вредност издадени од земји членки на еврозоната со оценки за кредитен рејтинг од најмалку „AA“ и со преостанат рок до достасување од три до пет години. Основните приспособени времетраења на референтните портфолија соодветствуваат со приспособените времетраења на ликвидносното и инвестициското портфолио, соодветно.

⁶⁰ Наменети за задоволување на сите договорни и потенцијални одливи во текот на една година.

подобро се отсликува намерата за стекнување на хартиите од вредност, а истовремено нивното сметководствено евидентирање како финансиски средства чиишто ефекти се мерат по објективната вредност преку извештајот за останатата сеопфатна добивка, овозможува заштита на финансискиот резултат при понатамошен раст на приносите, под влијание на засилените ставови за затегнување на монетарната политика од страна на монетарните власти во еврозоната. Притоа, ова портфолио оствари највисок поврат во текот на годината (5,03%).

Дел од инвестициите на девизните резерви во рамките на инвестициското портфолио се насочени и кон хартии од вредност коишто се чуваат до достасување. Овие хартии од вредност, коишто се само заради наплата на договорни парични текови, сочинуваат посебно портфолио во рамките на инвестициското портфолио и вреднувањето на резултатите од нивното управување се прикажува во номинален (паричен) износ, односно не се превреднуваат по пазарни цени. Следствено, овие хартии од вредност имаат предвидлив, позитивен и стабилен поврат на ниво на приносот при нивното стекнување и истовремено ја намалуваат изложеноста на каматниот ризик. Во услови на променливи движења на финансиските пазари и заради обезбедување предвидливи и релативно високи приходи на подолг рок, нивото на портфолиото до достасување во евра се зголемуваше во текот на 2022 година, што придонесува за повисока просечна вредност на ова портфолио во 2023 година. Ова портфолио оствари релативно пониска стапка на поврат од останатите портфолија во евра, 0,72%, со оглед на тоа дека во најголем дел е составено од државни обврзници издадени од земји членки од еврозоната стекнати во претходниот период на исклучително ниски приноси и ефектите се рамномерно распределни во периодите до нивно достасување.

VII. Платежни услуги и платни системи

Почнување со примената на новиот Закон за платежни услуги и платни системи

Алатка за споредба на надоместоците

Раст на дигиталните плаќања

Народната банка има клучна оперативна, регулаторна и надзорна улога во воспоставувањето и работата на платните системи, со што овозможува сигурно и ефикасно извршување на плаќањата. Притоа, најзначајната активност во платежната сфера којашто ја обележа 2023 година е почнувањето со примена на новиот Закон за платежни услуги и платни системи (ЗПУПС) и подзаконските акти донесени од Народната банка, коишто дадоа особен придонес за значително усогласување на националното законодавство со европските стандарди и регулативи. Новата правна рамка, поради високата усогласеност со правото на Европската Унија, носи можности за **забрзана интеграција на земјата во Единствената област за плаќања во евра (СЕПА)** и поврзување со платежната инфраструктура во ЕУ за побрзи и поевтини плаќања во евра за граѓаните и компаниите.

Една од најзначајните придобивки од примената на новата правна рамка претставува **отворањето на пазарот** за нови даватели на платежни услуги и проширувањето на сетот платежни услуги коишто ќе се нудат на пазарот. Покрај банките, платежни услуги ќе може да даваат и штедилниците, како и специјализираните институции за давање платежни услуги и/или за издавање електронски пари. Во конкурентно окружување, се очекува дека граѓаните и компаниите ќе добијат широка лепеза на иновативни решенија за извршување побрзи, поудобни и поевтини плаќања.

Зголемената заштита на граѓаните преку обезбедување поголема транспарентност и споредливост на услугите се значајни придобивки и новини коишто ги донесе новата правна рамка. Имено, за првпат се вовеле обврска за давателот на платежните услуги да ги уреди правата и обврските на потрошувачите со **рамковен договор** во стандардизирана форма, којшто треба да содржи задолжителен сет информации, како и можностите и условите под кои може да биде изменет или раскинат. Покрај зголемена транспарентност, со овие одредби се постигнува подобра информираност, правна сигурност и еднаков третман на потрошувачите кај давателите на платежните услуги.

Од почетокот на 2023 година граѓаните добија можност за првпат да отворат и да користат **платежна сметка со основни функции**, којашто во споредба со постојните платежни сметки коишто граѓаните ги имаат кај банките им овозможува извршување на плаќањата по пониски надоместоци. Притоа, банката или штедилницата може да пресмета и да наплати вкупен месечен надоместок за услугите со платежната сметка со основни функции само до разумна висина, којшто не смее да биде повисок од 0,1% од подвижниот просек на просечната месечна исплатена нето-плата во земјата за претходните 12 месеци⁶¹. Овој надоместок вклучува одржување на платежната сметка

⁶¹ Во согласност со објавите од страна на Државниот завод за статистика, вака пресметаниот месечен надоместок во декември 2023 година изнесуваше 37 денари.

и дебитната картичка, користење интернет и мобилна апликација, неограничен број платежни трансакции за уплата или повлекување готовина непосредно на шалтерите во работните простории на банката или штедилницата или преку нејзината мрежа на банкомати, неограничен број платежни трансакции со дебитни картички и извршување минимум пет платежни трансакции со кредитен трансфер, вклучувајќи и траен налог и со директно задолжување, со кои се пренесуваат парични средства на други платежни сметки кај истата банка или штедилница. Потрошувачите коишто ѝ припаѓаат на групата корисници на законски дефинирани права, како што се на пример издршка, парична помош од социјална заштита, привремена невработеност, додаток за дете, стипендија или слично, што произлегуваат врз основа на закон, може да ги користат бесплатно наведените платежни услуги преку платежната сметка со основни функции.

Народната банка врз основа на податоците од банките подготви листа од 11 т.н. најрепрезентативни услуги поврзани со платежната сметка, односно најчесто користени услуги и почнувајќи од септември 2023 година овозможи достапност и споредливост на надоместоците за овие услуги по банки, со користење на „алатката за споредба на надоместоците помеѓу давателите на платежните услуги“. На овој начин, за првпат во историјата на нашата земја, со помош на оваа алатка преку веб-страницата на Народната банка, граѓаните можат на брз и едноставен начин да добијат информации за надоместоците кај секоја од банките и да направат нивна споредба, со што заштедуваат време и парични средства и полесно носат одлуки од која банка да користат платежни услуги.

Преку законската обврска на давателите на платежните услуги за доставување **извештај за надоместоците** до потрошувачот, најмалку еднаш годишно, се зголемува и информираноста на граѓаните за надоместоците коишто давателите на платежните услуги им ги наплатиле за користењето на платежната сметка, со што се обезбедува и нивна поголема заштита. Во согласност со новата правна рамка, за првпат на почетокот на 2024 година граѓаните добија извештај за надоместоците за користените услуги поврзани со платежната сметка во текот на 2023 година.

7.1. Безготовински платежни трансакции

Во 2023 година, граѓаните и компаниите во Република Северна Македонија извршија 218 милиони безготовински платежни трансакции (во вредност 6.691 милијарда денари), со користење на платежните услуги коишто ги овозможуваат давателите на платежните услуги во земјата. Во споредба со 2022 година, овој број се зголеми за 12,4%, а нивната вредност забележа годишен раст од 20,0%. Плаќањата со платежните картички забележаа годишен раст од 17,3%, придонесувајќи за високо структурно учество од 65,2% на бројот на трансакциите со платежните картички во вкупниот број платежни трансакции во земјата, коешто го потврдува фактот дека сè почесто се ползуваат придобивките од дигитализацијата на пазарот на платежните услуги, како резултат на промените во навиките и културата на граѓаните и компаниите при извршувањето на плаќањата во земјата. Истовремено, забележан е годишен раст од 4,2% во вкупниот број кредитни трансфери, при што кредитните трансфери иницирани електронски забележаа годишен раст од 6,8%, но се забележува намалување на нивното учество за 1,1 п.п. во вкупниот број плаќања (19,4%), додека, пак, кај кредитните трансфери иницирани на хартија е остварен годишен пад од 1,1%, што придонесе за намалување од 1,7 п.п. на нивното учество во вкупниот број плаќања (15,4%).

Во вкупната вредност на плаќањата во 2023 година и натаму преовладуваат кредитните трансфери со 97,9%, при зголемено структурно учество за 1,6 п.п. (учество од 65,9%) на кредитните трансфери иницирани електронски за сметка на намалувањето на кредитните трансфери иницирани на хартија за 1,5 п.п. (или учество од 32,0%), а незначително намалување на структурното учество на вредноста на плаќањата со платежни картички за 0,1 п.п. (2,1%), во вкупната вредност на остварени безготовински платежни трансакции.

Графикон 80

Структурно учество на безготовинските платежни трансакции со кредитни трансфери и платежни картички во вкупната вредност и вкупниот број безготовински платежни трансакции⁶²

Извор: НБРСМ.

7.1.1. Платежни трансакции со кредитни трансфери иницирани од физички и правни лица во земјата

Вкупниот број плаќања извршени со кредитни трансфери иницирани од страна на физичките и правните лица⁶³ во земјата во 2023 година изнесуваше 67,2 милиона трансакции и забележа годишен раст од 5,0%.

⁶² Во графиконот се прикажани вкупните кредитни трансфери кои ги опфаќаат кредитните трансфери (или т.н. платни налози) иницирани од физичките и правните лица во земјата коишто не се монетарни финансиски институции (сектор немонетарни ФИ), како и кредитните трансфери иницирани од монетарните финансиски институции (сектор монетарни ФИ) за сопствените плаќања или за плаќањата по инструкции на државата и државните органи кон секторот немонетарни ФИ. Во однос на платежните трансакции со платежни картички, на графиконот се прикажани само плаќањата за купени производи и услуги во трговијата, додека повлекувањето и внесувањето готовина со користење платежни картички се анализира во делот „Платежни трансакции со платежни картички“.

⁶³ Заради посоодветно согледување на навиките за извршување на плаќањата од страна на физичките и правните лица во земјата, а особено во однос на користењето на дигиталните канали за иницирање на плаќањата, Народната банка почнувајќи од 2021 година започна да прибира аналитички податоци за *Вкупните кредитни трансфери* коишто се поделени во три поткатегории: *Кредитни трансфери иницирани од немонетарни ФИ (правни и физички лица)*, *Кредитни трансфери иницирани од монетарни ФИ за сопствените плаќања* и *Кредитни трансфери иницирани од монетарни ФИ по инструкции на државата и државните органи со кои се врши пренос на парични средства кон физички лица*. Заради подетално согледување на навиките на физичките и правните лица при извршувањето на плаќањата, анализата на кредитните трансфери во овој дел се однесува само на кредитните трансфери иницирани од секторот немонетарни ФИ, односно од физичките и правните лица.

Табела 4

Кредитни трансфери иницирани од физички и правни лица во земјата

2023 година		
Број на Кредитни трансфери иницирани од немонетарни ФИ (структурално учество)	Физички лица (%)	Правни лица (%)
Според начинот на иницирање		
хартиени	71,4	33,9
електронски	28,6	66,1
Според уредот на којшто се иницирани електронските кредитни трансфери		
компјутер	42,0	96,9
решение за мобилно плаќање	57,0	3,1
АТМ (банкомат)	0,5	/
други уреди	0,5	/

Извор: НБРСМ.

66,1% во вкупниот број кредитни трансфери иницирани од правните лица), додека кај физичките лица сè уште преовладува иницирањето на плаќањата на шалтерите на банките (71,4%).

Во текот на 2023 година, продолжува растот на употребата на решенијата за мобилните плаќања кај граѓаните за иницирање електронски кредитни трансфери со учество од 57,0% или зголемување за 3,0 п.п., во споредба со 2022 година, за сметка на намалувањето од 3,1 п.п. или учество од 42,0% на компјутерите и намалување од 0,2 п.п. на учеството на банкоматите.

Кај правните лица преовладува употребата на компјутерот (96,9%), но се забележува благ раст на структурното учество на употребата на решенијата за мобилните плаќања за 0,8 п.п. во споредба со 2022 година, коешто достигна 3,1% во вкупниот број кредитни трансфери иницирани по електронски пат од правните лица.

7.1.2. Платежни картички

Трендот на пораст на вкупниот број трансакции со платежни картички⁶⁴ издадени од домашни издавачи на уредите лоцирани во земјата продолжи и во 2023 година и тие достигнаа 171,5 милиони платежни трансакции при годишен раст од 14,6%. Притоа, користењето на платежните картички на физичките места на продажба и местата на продажба за е-трговија забележа висок годишен раст од 17,3%. Исто така, картичките беа користени за повлекување и внесување готовина на банкоматите забележувајќи годишен раст од 3,3% кај бројот на готовинските трансакции. Продолжува и растот на структурното учество на бројот на трансакции на физичките места на продажба за 2,1 п.п. достигнувајќи 74,8% во 2023 година, за сметка на намалениот тренд на учество на трансакциите за повлекување готовина од банкоматите (16,4%). Како резултат на промената на навиките и културата на плаќањата на граѓаните и компаниите, употребата на платежните картички на домашните места на продажба за е-трговија забележа годишен раст од 11,3%, иако нивното учество бележи намалување од 0.2 п.п. (релативно мало структурно учество од 8,1%). Бројот на трансакции за внесување готовина на банкоматите забележа годишен раст од 18,3%, но нивното учество во вкупниот број трансакции со платежни картички е сè уште непроменето и ниско (0,7%).

⁶⁴ Трансакциите со платежни картички издадени во земјата ги вклучуваат трансакциите на физичките места на продажба, виртуелните (интернет) места на продажба и повлекувањето и внесувањето готовина на банкоматите во земјата.

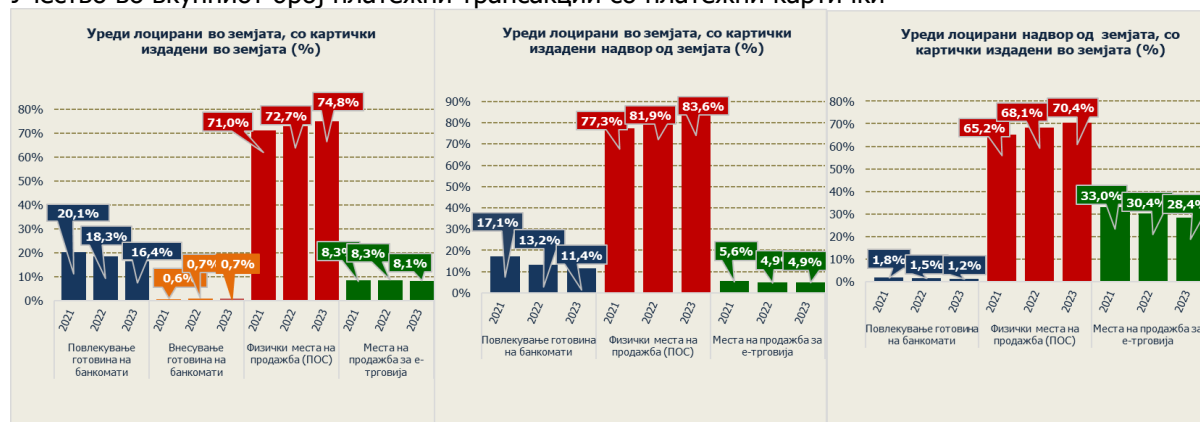
Во структурата на кредитните трансфери од аспект на корисникот и исто како и во 2022 година, преовладуваат со подеднакво структурно учество правните лица со 64,3% додека, пак, остатокот од 35,7% се иницирани од физичките лица. Притоа, забележливо е дека правните лица сè почесто ги користеле придобивките на електронското банкарство (учество од

И во 2023 година се бележи раст на бројот на трансакциите во земјата со платежни картички од странски издавачи. Така, на уредите лоцирани во земјата се извршени 17,3 милиони трансакции со платежни картички издадени од странски издавачи, при што е остварен значителен годишен раст од 38,2%. Анализирани од аспект на нивната употреба, и во текот на 2023 година сè повеќе се користени за плаќање на физичките места на продажба, коешто при годишен раст од 41,2%, доведе до зголемување на нивното учество од 1,7 п.п. коешто достигна 83,6%. При помал годишен раст од 19,9%, учеството на картичките за повлекување готовина од банкоматите се намали за 1,8 п.п. и се сведе на 11,4%, додека учеството на употребата на платежните картички на местата на продажба за е-трговија е стабилно и непроменето (4,9%), при висок годишен раст од 37,7%.

Значителен годишен раст од 33,3% во 2023 година е забележан кај употребата на платежните картички издадени од домашни издавачи на уредите лоцирани надвор од земјата, при што се извршени 16,1 милион трансакции. Притоа, забележана е зголемена употреба на платежните картички на уредите на физичките места на продажба со годишен раст од 37,8%, што доведе до зголемување на нивното структурно учество за 2,3 п.п. коешто достигна 70,4% и зголемена употреба на платежните картички на местата на продажба за е-трговија на странски субјекти од 24,6% годишно, при пад на нивното структурно учество на 28,4%, односно за 2 п.п. Повлекувањето готовина со домашни картички на банкоматите во странство и натаму е ниско (структурно учество од 1,2%, со незначителен годишен пад од 0,3 п.п.).

Графикон 81

Учество во вкупниот број платежни трансакции со платежни картички

Извор: НБРСМ.

7.1. Платежна инфраструктура

Како резултат на постојаниот развој на бесконтактната технологија, којашто зема сè поголем замав во доменот на плаќањата со платежните картички, во текот на 2023 година, се забележува постојано подобрување на инфраструктурата за електронски плаќања во земјата. Ова е особено видливо во нагорниот тренд на бројот на платежните картички засновани на бесконтактна технологија на плаќањата (75,9% од 1,9 милиони картички издадени во Република Северна Македонија), при одлична инфраструктура за прифаќање платежни трансакции засновани на оваа технологија (94,5% од 32.113 уреди за електронски трансфер на средства на физичките места на продажба). Зголемена понуда и употреба на современи дигитални уреди за вршење на плаќањата во 2023 година се забележува особено преку високиот годишен раст од 38,3% на бројот на

банкоматите со дополнителна функција за внесување готовина, при забележан годишен раст од 4,7% кај банкоматите со функција за иницирање кредитен трансфер.

Зголемената употреба на дигитализираните платежни картички е уште еден показател за развојот на дигитализацијата во домашната економија. Имено, бројот на дигитализираните платежни картички за вршење плаќања преку решенија за мобилни плаќања и преку други паметни уреди за вршење бесконтактни плаќања и натаму расте и на крајот на 2023 година изнесуваше 42.300, од кои најголемиот дел (68,2%) се дигитализирани платежни картички со дебитна функција, а остатокот им припаѓа на дигитализираните платежни картички со кредитна функција.

Вкупниот број платежни сметки во денари на клиентите кај банките за извршување на плаќањата во земјата на крајот на 2023 година изнесува 3,78 милиони и бележи годишен раст од 0,8%. Од аспект на структурата и натаму најголемиот број, или 95% од платежните сметки се на физичките лица и 5% се на правните лица. Секое трето физичко лице депонент поседува сметки за вршење плаќања со користење компјутери и/или решение за мобилни плаќања за електронско иницирање на кредитните трансфери, додека, пак, кај правните лица, 44,7% од вкупниот број платежни сметки во сопственост на правните лица овозможуваат електронски плаќања, што претставува зголемување за 0,7 п.п. во однос на крајот на 2022 година.

На крајот на 2023 година е забележан годишен раст од 5,6% кај вкупниот број трговци во земјата коишто прифаќаат плаќања со платежни картички (15.804), предизвикан од годишниот раст на бројот на трговците на местата на продажба за е-трговија за 6,6% (1.708), како и од годишниот раст на бројот на трговците коишто прифаќаат плаќања со картички на физичките места на продажба за 5,5% (14.096).

7.2. Платни системи во земјата

Во 2023 година, вкупната вредност на трансакциите во земјата остварена преку платните системи – МИПС⁶⁵ и КИБС⁶⁶ достигна 10.749 милијарди денари, при остварени 33,6 милиони трансакции, забележувајќи годишен пад кај вредноста од 35,7% и годишен раст од 4,4% кај бројот на остварените трансакции. Од аспект на вредноста на трансакциите, најголемиот дел се извршени преку платниот систем МИПС, и тоа 94,5%, додека останатиот дел од 5,5% од вкупните плаќања се извршени преку платниот систем КИБС. Во структурата на бројот на трансакции во истиот период, поголемо учество забележа платниот систем КИБС (74,5%), во споредба со платниот систем МИПС (25,5%).

Нето-порамнувањата на плаќањата преку платниот систем КИБС се вршат на редовна основа преку системот за порамнување МИПС, којшто во 2023 година работеше 245 дена, со висока достапност за учесниците во системот од 99,96%.

⁶⁵ Народната банка е сопственик и оператор на Македонскиот интербанкарски платен систем (МИПС) како единствен систем во земјата за големи и итни плаќања во денари помеѓу неговите учесници, преку којшто се врши и порамнување на платните трансакции поврзани со спроведувањето на монетарната политика, се врши конечното порамнување на другите платни системи и системите за порамнување хартии од вредност, како и на платежните трансакции за државата и државните органи и другите учесници во системот.

⁶⁶ Клириншката кука „Клириншки интербанкарски системи“ АД Скопје е оператор на платниот систем за мултилатерално одложено нето-порамнување за обработка на мали плаќања, чиј износ не надминува 1.000.000 денари.

Графикон 82

Плаќања остварени преку платните системи во 2023 година

Извор: НБРСМ.

7.4. Надзорни активности над платните системи

Надзорните активности на Народната банка се вршеа на редовна основа, во согласност со новата правна рамка во Република Северна Македонија којашто започна да се применува од почетокот на 2023 година⁶⁷, а во која се преточени меѓународно прифатените стандарди за надзор⁶⁸. Надзорот над работењето на операторите на платните системи којшто го врши Народната банка е насочен кон намалување на ризикот поврзан со можни нарушувања во работењето на платните системи преку утврдување на потенцијалните ризици во нивното работење, а се врши преку теренски надзор и со редовно вонтеренско следење на работењето на операторот на платниот систем преку анализа на извештаите и податоците коишто операторот на платниот систем ги доставува до Народната банка. На овој начин, со надзорните активности Народната банка придонесува кон зголемување на сигурноста и ефикасноста во извршувањето на платежните трансакции.

Во текот на 2023 година, Народната банка го следеше извршувањето на дадените препораки од завршените теренски надзори на платните системи и на редовна основа вршеше надзор над нивното работење преку вонтеренско следење. Врз основа на тоа беше утврдено дека во текот на 2023 година платните системи во земјата работеа со високо ниво на оперативност, достапност и ефикасност, без забележани значителни падови на системите.

⁶⁷ Закон за платежни услуги и платни системи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 90/22 и 64/24), Одлука за начинот на вршење надзор над работењето на давателите на платежните услуги, издавачите на електронски пари, нивните агенти, операторите на платните системи и надворешните лица („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 271/22), Одлука за критериумите за класификација на платните системи, стандардите за нивното работење и барањата за гарантен механизам („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 271/22) и Одлука за видот на извештаите за работењето на платните системи и начинот и роковите за нивно доставување („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 271/22).

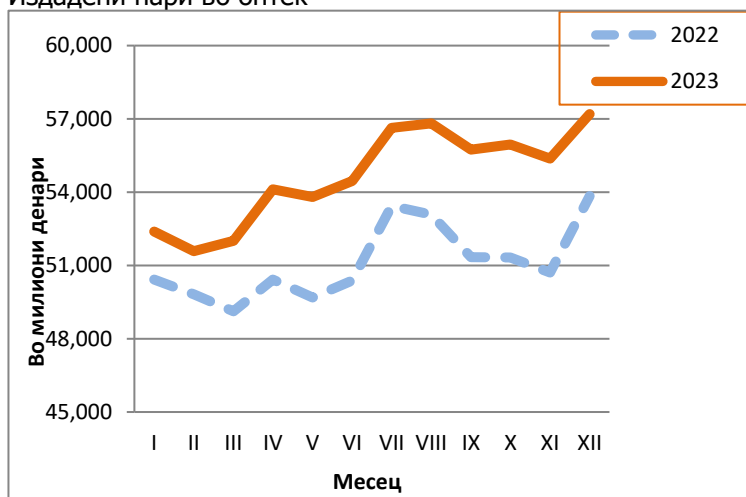
⁶⁸ „Принципи за инфраструктурата на финансиските пазари“ (ПИФМ) на Комитетот за системите за плаќање и порамнување и Техничкиот комитет на Меѓународната организација на комисии за хартии од вредност.

VIII. Издавање и управување со книжните и кованите пари на Република Северна Македонија – трезорско работење

8.1. Издадени пари во оптек

Со состојба на 31.12.2023 година, вкупниот износ на издадените пари во оптек е 57.197 милиони денари и во однос на крајот од 2022 година, тие бележат зголемување од 3.356 милиони денари, или 6,2%⁶⁹. Структурата на парите во оптек укажува дека на крајот на годината, книжните пари учествуваат со 97,8%, а кованите пари со 2,2% од вкупната вредност. Од аспект на бројот на издадени пари во оптек, учеството на книжните пари изнесува 27,7% (124,1 милиони парчиња), а на кованите пари 72,3% (323,7 милиони парчиња).

Графикон 83
Издадени пари во оптек

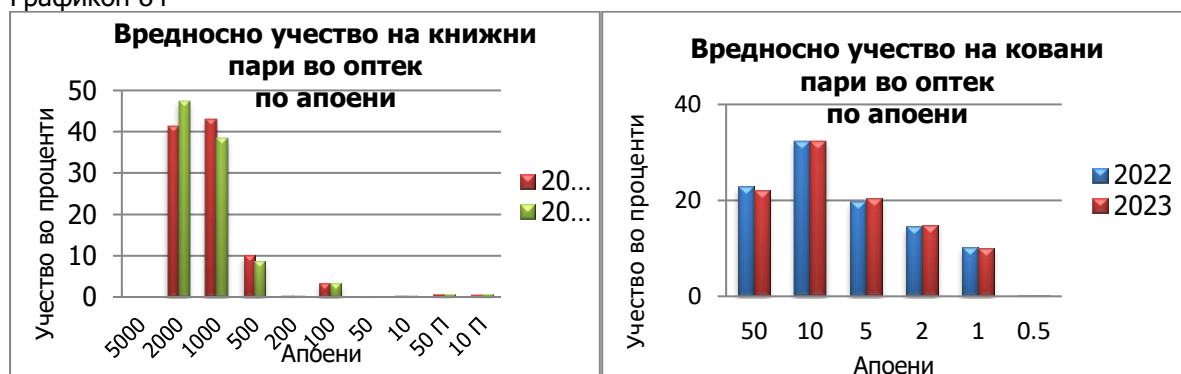

Извор: НБРСМ.

Најголемо учество во вкупната вредност на емитираните книжни пари имаат книжните пари во апоен од 2000 денари (47,4%), 1000 денари (38,5%) и 500 денари (8,7%). Останатите книжни пари учествуваат со 5,4% во вкупната вредност. Во 2023 година, најголемо учество во вредноста на кованите пари имаат апоените од 10 денари (32,4%), 50 денари (22%) и 5 денари (20,4%).

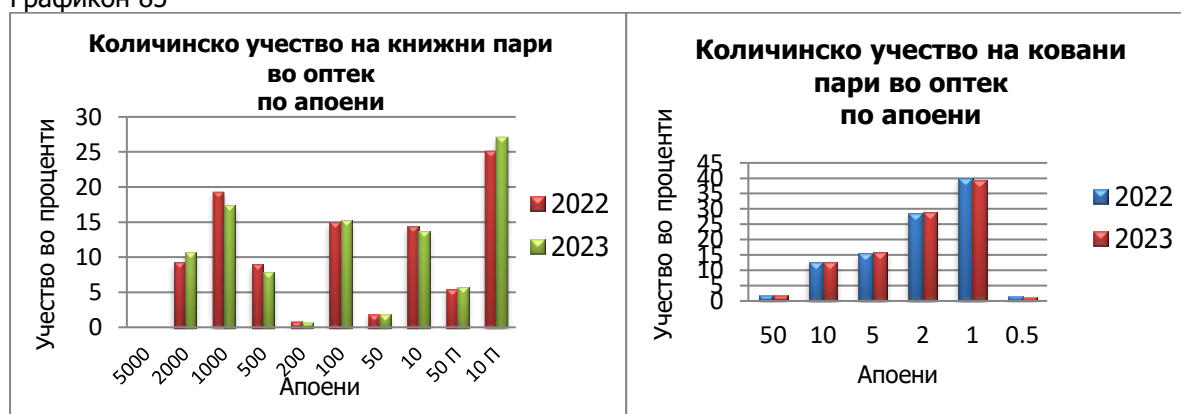
Во структурата на парите во оптек според бројот на парчиња, најголемо учество имаат книжните пари во апоен од 10 денари – полимер (27,1%), 1000 денари (17,3%), 100 денари (15,2%) и 10 денари (13,6%). Останатите книжни пари учествуваат со 26,8% во вкупната количина на книжните пари во оптек. Најголемо учество на кованите пари во оптек има апоенот од 1 денар (39,3%) и 2 денари (29,1%).

⁶⁹ Во прикажаните податоци за издадените пари во оптек, не се вклучени количините и вредноста на кованите пари за колекционерски цели, коишто Народната банка од уметнички, културни и промотивни причини ги изработи и ги пушти во оптек. Кованите пари за колекционерски цели се достапни првенствено во странство, но и во Република Северна Македонија. Вредноста на кованите пари за колекционерски цели во оптек, со состојба на 31 декември 2023 година, изнесува 11,7 милиони денари, со што вкупната вредност на парите во оптек во 2023 година изнесува 57.209 милиони денари.

Графикон 84⁷⁰

Извор: НБРСМ.

Графикон 85

Извор: НБРСМ.

Полимерните пари во структурата на издадените пари во оптек имаат занемарливо вредносно учество (1,2%) во однос на останатите книжни пари, при што треба да се има предвид нивната ниска номинална вредност. Според количината, учеството на полимерните пари во вкупниот број книжни пари во оптек е позначајно и изнесува 32,8%, имајќи ја предвид нивната значајна улога во малопродажбата.

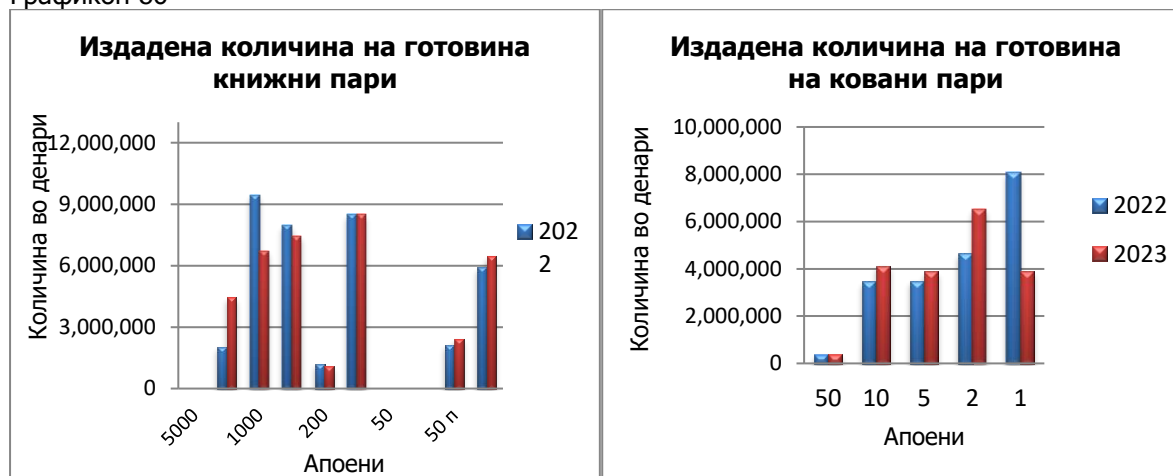
8.2. Снабдување на банките и центрите за готовина со книжни и ковани пари

Народната банка, во текот на 2023 година, изврши издавање готовина на банките и центрите за готовина⁷¹ во износ од 20.692 милиони денари (зголемување од 9,8% во однос на 2022 година). Истовремено, е примена готовина од банките и центрите за готовина во износ од 17.338 милиони денари (зголемување од 5,8% во однос на 2022 година). Анализата на апоенската структура на книжните и кованите пари укажува дека кај книжните пари најголемо учество во вкупниот промет се забележува кај апоенот од 100 денари од 23,3% во 2023 година (односно 23% во 2022 година), а кај кованите пари преовладува апоенот од 2 денари со учество од 30,4% во 2023 година (наспроти 21,2% во 2022 година).

⁷⁰ Со буквата „п“ во графиконите се обележани полимерните пари.

⁷¹ Во текот на 2023 година во активностите поврзани со процесот на снабдување со готовина и натаму активно функционираат двата центри за готовина каде што се пренесоа дел од готовинските операции од деловните банки.

Графикон 86

Извор: НБРСМ.

8.3 Обработка и поништување книжни и ковани пари

Во текот на 2023 година, во процесот на контрола на квалитетот на книжните пари коишто биле во оптек се обработени вкупно 31 милион парчиња, од кои заради несоодветност за оптек се уништени 15,4 милиони парчиња (11 милиони книжни пари во 2022 година). Најголемо учество во уништените книжни пари имаат апоените од 1000 денари (31%) и 500 денари (30,5%). Во 2023 година се обработени и 3,4 милиони парчиња ковани пари во апоени од 1, 2, 5, 10 и 50 денари, од кои 19 илјади парчиња се повлечени како несоодветни за оптек.

8.4 Експертиза на сомнителни / фалсификувани пари

Во рамките на своите надлежности, како единствена овластена институција за утврдување на автентичноста на книжните и кованите пари деноминирани во денари и во странски валути, Народната банка и во текот на 2023 година успешно ја извршува функцијата на експертиза на доставените сомнителни пари.

При експертизите на доставените сомнителни книжни пари деноминирани во денари, коишто се извршени во текот на 2023 година, се утврдени 32 фалсификувани примероци⁷², што претставува намалување од 90% во однос на утврдените фалсификувани книжни пари во текот на 2022 година. Покрај наведените, во текот на 2023 година анализирани се и 2852 фалсификувани книжни пари кои биле предмет на полициска заплена пред да бидат пуштени во оптек. Во вкупниот број откриени фалсификувани книжни пари во 2023 година, најзастапен е апоенот од 2000 денари – 17 парчиња, или 53,1% од вкупниот број фалсификати, потоа следат апоенот од 500 денари – 6 парчиња, или 18,8% од вкупниот број фалсификати и апоенот од 100 денари – 6 парчиња, или 18,8% од вкупниот број фалсификати. Вкупната вредност на фалсификуваните денари во 2023 година изнесува 40.600,00 денари и има незначително учество во однос на вкупната вредност на парите во оптек. Генерално, појавата на фалсификување на нашата парична единица е многу ниска, а ризикот за граѓаните и пошироката јавност да дојдат во контакт со фалсификувана пара останува минимален.

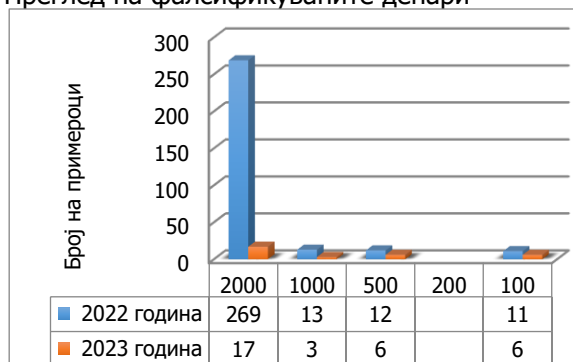
⁷² Во вкупниот број на утврдени фалсификувани книжни пари не влегуваат фалсификатите кои се заплени пред да бидат пуштени во оптек.

Во рамките на своите овластувања, а заради утврдување на можноста за замена врз основа на пропишаните критериуми, Народната банка во овој временски период изврши стручно вештачење на 7.867 примероци оштетени книжни пари доставени од банките и центрите за готовина.

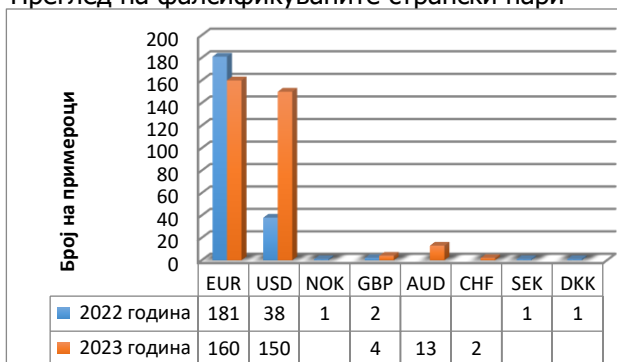
Исто така, Народната банка во текот на 2023 година вршеше замена на оштетените книжни и ковани пари коишто ги доставуваа физичките лица, како и замена на парите коишто се повлечени од оптек, а за кои не постои временско ограничување за нивна замена. Вкупно е извршена замена на 24.297 парчиња оштетени книжни / ковани пари и 7.342 парчиња книжни пари коишто се повлечени од оптек.

Графикон 87

Преглед на фалсификуваните денари

Преглед на фалсификуваните странски пари

Извор: НБРСМ.

Во однос на извршените експертизи на доставените сомнителни книжни пари деноминирани во странски валути во 2023 година, од вкупно 1042 направени анализи се утврдени 329 фалсификувани пари и 713 оригинални пари. Во вкупниот број фалсификувани книжни пари, најзастапени се книжните пари во евра (160 парчиња) и американски долари (150 парчиња). Општата оценка е дека фалсификуваните книжни пари имаат релативно лош квалитет на изработка, што овозможува едноставно и лесно откривање и утврдување на нивните карактеристики⁷³.

Како и во 2022 година, и во текот на 2023 година продолжува појавата на големи количини на фалсификувани монети на евра. Во оваа година откриени се вкупно 11.489 парчиња фалсификувани монети на евра, од кои 11.122 парчиња во апоен од 2 евра и 367 парчиња во апоен од 1 евро. Од останатите валути, регистрирани се вкупно 11 фалсификувани монети од одредени валути.

8.5. Контрола на примената на стандардите и критериумите за готовинско работење кај банките и центрите за готовина

Заради целосно спроведување на предвидените стандарди и критериуми за подигнување на квалитетот и заштита на интегритетот на домашната парична единица, Народната банка продолжи со воспоставените контролни активности во банките и центрите за готовина со спроведување посредни и непосредни теренски контроли на нивното работење. Во текот на 2023 година вкупно се извршени 10 теренски контроли, од кои 9 контроли на деловни банки и 1 контрола на центар за готовина.

⁷³ При експертизата на техниката на изработка на фалсификуваните книжни пари, утврдено е дека тие се изработени главно на обична хартија, без доволно заштитни елементи, со користење компјутерска техника (скенирање и печатење) или, пак, со користење фотокопир во боја.

Во рамките на редовните годишни проверки на работењето на машините за обработка на пари, како и при утврдување неправилности во работењето на машините при спроведување на непосредните теренски контроли, во овој временски период тестирани се вкупно 98 машини за обработка на пари.

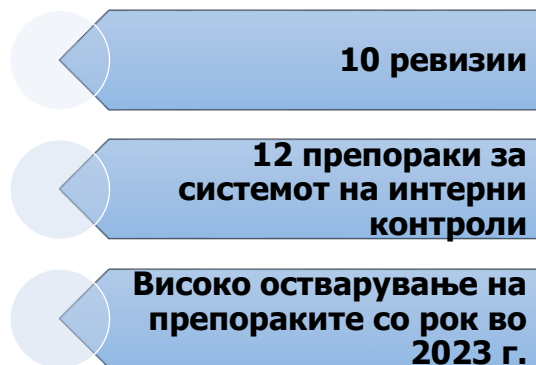
Од почетокот на 2023 година, Народната банка продолжи да ги организира редовните задолжителни обуки за вработените во банките и центрите за готовина за рачна проверка на автентичноста и соодветноста на парите во оптек, како и обуките за полициските службеници и за експертите од останатите институции кои во рамките на своите надлежности преземаат активности за превенција и сузбивање на фалсификувањето на пари. Во текот на оваа година се одржани седум обуки за работниците на банките и центрите за готовина и две обуки за претставниците на институциите вклучени во борбата против фалсификување на парите.

8.6. Продажба на ковани пари за колекционерски цели

Кованите пари за колекционерски цели се уникатни, репрезентативни пари, со извонредна уметничка вредност којашто придонесува за промоција на Република Северна Македонија во странство. Иако, првенствено продажбата на кованите пари за колекционерски цели е наменета и се одвива во странство, се бележи интерес за нив и во земјава⁷⁴. Во 2023 година, се продадени вкупно 146 примерока од кованите пари за колекционерски цели.

⁷⁴ Заради поголема достапност за набавка, во попладневните часови и во неработните денови, Народната банка овозможи комисиона продажба преку Националната установа „Спомен кука на Мајка Тереза“, Скопје.

IX. Внатрешна ревизија

Внатрешната ревизија е независна функција којашто ѝ помага на Народната банка да ги оствари своите цели со применување систематски, објективен пристап за оценување и подобрување на ефективността на управувањето со ризиците, контролите и процесите на управување.

Дирекцијата за внатрешна ревизија (ДВР) работи во согласност со Стандардите за професионална практика на внатрешната ревизија (Стандардите), како и во согласност со Кодексот за професионална етика на внатрешните ревизори (Кодексот) на Институтот за внатрешни ревизори во Флорида, САД, коишто се прифатени како национални стандарди за работење на внатрешната ревизија.

Работењето на ДВР е „генерално усогласено“ со Стандардите и со Кодексот⁷⁵, според надворешната процена на работењето на ДВР направена од страна на експерти од Централната банка на Холандија.

ДВР применува двојна линија на известување, од административен аспект, до гувернерот на Народната банка и од функционален аспект, до Комитетот за ревизија и Советот на Народната банка, со што се обезбедува независноста на функцијата внатрешна ревизија.

Во текот на 2023 година, ДВР целосно ја спроведе Годишната програма за работа, преку остварување на редовните ревизорски активности, како и активностите за потврдување на квалитетот и унапредување на своето работење.

Во 2023 година, беа извршени вкупно 10 ревизии (редовни), при што беа дадени вкупно 12 препораки за подобрување на системот на интерни контроли. На редовна квартална основа се следеше спроведувањето на дадените препораки, при што сознанијата од извршените следења укажуваат на тоа дека препораките се почитуваат и во најголем дел се остваруваат во зададените рокови.

Покрај редовните, внатрешната ревизија оствари и активности за примена на Програмата за потврдување на квалитетот и унапредување на работењето на ДВР. Според Програмата, во текот на 2023 година се изврши ревидирање и ажурирање на интерните процедури за работа и се изработија извештаи од извршените периодични самопроцени, од методолошки и организациски аспект, на спроведувањето на ревизиите на информациски технологии и од аспект на усогласеноста на работењето на ДВР со Стандардите и со Кодексот.

⁷⁵ Има три нивоа на усогласеност: генерална усогласеност, делумна усогласеност и неусогласеност.

9.1. Работење на Комитетот за ревизија

Комитетот за ревизија (Комитетот) е постојано работно тело на Советот на Народната банка (Советот), формирано заради натамошно унапредување на корпоративното управување во Народната банка, зајакнување на контролните процеси при извршувањето на нејзините активности и законски задачи. На 28 март 2024 година, Собранието на Република Северна Македонија на 149-тата седница го донесе Законот за изменување и дополнување на Законот за Народната банка на Република Северна Македонија⁷⁶ со што во член 64-а се допрецизира формирањето, овластувањата и задачите на Комитетот.

Работењето на Комитетот е регулирано и со Одлуката за работа на Комитетот за ревизија и утврдување на неговиот делокруг на работа, со којашто се дефинираат неговиот состав, целите, делокругот на работа, овластувањата, одговорностите и начинот на известување.

Целта на Комитетот за ревизија е да му помага на Советот во исполнувањето на неговите надзорни одговорности на работењето на Народната банка, преку спроведување на следниве активности во неговиот делокруг на работа:

- Надгледување на сметководствените политики и финансиското известување;
- Надгледување на ефикасноста и ефективноста на внатрешната ревизија;
- Следење на процесот на избор на независно друштво за ревизија, надгледување на процесот на ревизија и работата на избраното друштво за ревизија;
- Процена на севкупната ефективност на системот на интерни контроли и рамката за управување со ризиците, со кои се штитат средствата на Народната банка;
- Надгледување на соодветноста на рамката за усогласеност на работењето со прописите и ефективноста на процесот на следење на усогласеноста на ниво на Народната банка.

Комитетот за ревизија е составен од три неизвршни членови на Советот.

Во текот на 2023 година, Комитетот за ревизија одржа седум седници. Членовите на Комитетот учествуваа во дискусии и анализи на темите коишто беа разгледувани и коишто му ги предлагаа на Советот за усвојување. Меѓу другото, на своите редовни седници, Комитетот за ревизија поблиску го надгледуваше работењето на ДВР.

Имено, на одржаните седници, Комитетот ги разгледуваше Извештајот на надворешниот ревизор за извршената ревизија на финансиските извештаи за 2022 година, планот на надворешниот ревизор за извршување на ревизијата на финансиските извештаи за 2023 година, извештаите за управување со оперативните ризици, за усогласеноста и остварувањето на препораките дадени од страна на внатрешната и надворешната ревизија.

⁷⁶ Законот е објавен во „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 74/24 на 2 април 2024 година, а влезе во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Северна Македонија“, односно на 9 април 2024 година.

Х. Управување со човечките ресурси

Постојани стручни оспособувања

Грижа за вработените

Мотивација и постојано усовршување

Управувањето со човечките ресурси е еден од клучните фактори за успешно функционирање на секоја организациска целина. Народната банка на Република Северна Македонија е институција којашто постојано се грижи и инвестира во своите вработени, заради јакнење на нивните вештини и компетенции и зголемување на стручните знаења, со цел да се создаде високостручен кадар којшто соодветно ќе им одговори на предизвиците за успешно остварување на целите на работењето.

На крајот на 2023 година, бројот на работници⁷⁷ во Народната банка изнесува 457 и се бележи негово зголемување во однос на крајот на 2022 година (442 вработени). Притоа, нема поголема промена во половата структура на работниците во Народната банка во однос на претходната година. Имено, женската популација во 2023 година изнесува 55,1%, а машката популација 44,9% од вкупните вработени, наспроти 55,9% од женската популација, односно 44,1% од машката популација во 2022 година.

Графикон 88

Квалификациска структура на работниците во Народната банка според Националната рамка на квалификации на РСМ (во проценти, со состојба на 31.12.2023 година)

Извор: НБРСМ.

Од аспект на квалификациската структура, највисоко учество од 45,1% бележат работниците со високо образование (четиригодишни студии), а потоа следат работниците со магистерски студии со 22,6%. Во однос на старосната структура, просечната старост на работниците во 2023 година изнесува 44 години, наспроти просечната старост од 43,8 години, во 2022 година.

Народната банка и во текот на 2023 година продолжи со грижата за вработените, преку непречено спроведување на клучните процеси

коишто се однесуваат на усовршување и развој на вработените заради одржување високо ниво на мотивација, зголемување на ангажираноста и задржување на кадрите. Клучните процеси коишто се однесуваат на постојано усовршување и развој на вработените, како и за намалување на одливот на кадри, постојано се спроведуваа и во текот на 2023 година. За таа цел, Дирекцијата за управување со човечките ресурси редовно ги спроведува процесите на стручно усовршување, оценувањето на успешноста во работењето и наградувањето.

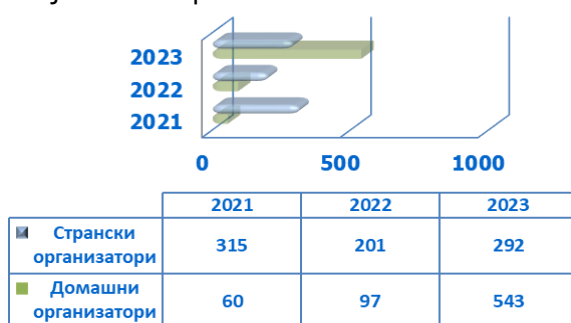
⁷⁷ Заедно со бројот на работниците ангажирани од Агенцијата за привремени вработувања, вкупниот број вработени изнесува 461. Графиконите во овој дел се изработени според вкупниот број вработени.

Процесот на менторство претставува уште еден од значајните процеси коишто редовно и успешно се спроведуваа и во текот на 2023 година во Народната банка, заради обезбедување поддршка на развојот на работникот, помагање на работникот во управувањето со личната кариера, стекнување или унапредување на знаењата, вештините и способностите за одреден работен процес и постојано учење и напредување на работното место.

Во текот на 2023 година се остварени вкупно 835 стручни оспособувања во земјата и во странство, наспроти 298 минатата година. Ова значително зголемување во најголема мера се должи на обуките организирани од страна на домашни организатори (пораст од 97 на 543), при што во рамки на стручните оспособувања за првпат беа следени задолжителни обуки за сајбер безбедност, а во евиденцијата за првпат беа вклучени и обуките за безбедност и здравје при работа. Во текот на 2023 година, стручните оспособувања организирани од странски организатори забележаа поумерено зголемување од 201 на 292, односно 45,3% повеќе во однос на претходната година.

Графикон 89

Број на стручни оспособувања остварени во земјата и во странство

Организаторите, и во текот на 2023 година, значителен дел од обуките ги организираа со физичко присуство, но голем дел беа спроведени и во виртуелен формат. Воедно, бројот на работници коишто посетиле стручно оспособување, во 2023 година, изнесува 442, што во споредба со претходната 2022 година (159 вработени), бележи зголемување за 78,95%. Високата посетеност на настаните за стручно оспособување се должи на тоа што дел од организаторите овозможуваа учество на повеќе учесници на ист настан,

пред се во виртуелна форма кај странските организатори кои не повлекуваат трошоци за Народната банка. Притоа, во вкупниот број изведени стручни оспособувања, се вбројуваат различни категории стручно оспособување како е-курсеви, семинари, работилници, обуки и вебинари.

Главните надворешни организатори на стручните оспособувања се европските централни банки, Меѓународниот монетарен фонд во соработка со Здружениот институт на Виена, Централната банка на Франција и Централната банка на Германија, со кои Народната банка засилено соработува преку програмите за меѓусебна соработка. Истовремено, како главни организатори на стручните оспособувања во земјата се јавуваат домашните центри за едукација, коишто ги обработуваат темите од областа на промените во законските регулативи, како и темите коишто се однесуваат на работењето на Народната банка.

XI. Извршување на Програмата за работа за 2023 година

Вовед

Во текот на 2023 година Народната банка на Република Северна Македонија продолжи со остварувањето на предвидените програмски активности, работејќи посветено на своите законски дефинирани цели и задачи.

Народната банка активно работеше на остварувањето на предвидените програмски активности и проекти со [Програмата за работа на Народната банка за 2023 година](#) (во понатамошниот текст: Програмата за работа) заради остварување на деветте

стратегиски цели предвидени со [Стратегискиот план на Народната банка на Република Македонија за периодот 2022 – 2024 година](#) (во понатамошниот текст: Стратегискиот план). Програмата за работа содржи 183 програмски активности⁷⁸, коишто главно се однесуваат на редовните работни процеси коишто се непосредно поврзани со

стратегиските цели и институционалните капацитети на Народната банка.

Во текот на 2023 година се работеше и на повеќе проекти, коишто се со цел да обезбедат услови за исполнување на предвидената [визија на Народната банка](#), а тоа е да биде препознаена како **независна, одговорна, професионална, иновативна и транспарентна институција којашто ужива висока доверба и кредибилитет во јавноста**.

Графикон 90

⁷⁸ Програмата за работа на Народната банка за 2023 година е усвоена со 182 програмски активности, а во текот на првото полугодие од 2023 година е дополнета со 1 програмска активност во рамките на Стратегиската цел 2: „Задржување и натамошно јакнење на стабилноста и отпорноста на банкарскиот систем“.

„Централна банка којашто со флексибилни, соодветно осмислени и навремени одлуки, во време на брзи промени и дигитална трансформација, придонесува за повисок животен стандард на граѓаните преку создавање амбиент на одржлив и инклузивен економски развој“

Визијата на Народната банка е да биде препознатлива како:
независна | одговорна | професионална | иновативна | транспарентна
институција којашто има висока доверба и кредибилитет кај јавноста.

Стабилен девизен курс на денарот наспроти еврото

Високо ниво на девизни резерви како одговор на пазарните ризици

Користење на потенцијалот на податоците за подобри истражувања и статистика

Јакнење на стабилноста и отпорноста на банкарскиот сектор

Целосна посветеност за придонес кон евроинтегративниот процес

Овозможување модерни финансиски технологии и пристап до други канали за плаќање

Насоченост кон зелен и одржлив раст на домашната економија

Посветеност на заштитата на потрошувачите и финансиската едукација

Примена на највисоките стандарди за транспарентност и комуникација со јавноста

Подготвеност за справување со софистицирани видови закани, напади и инциденти во областите на киберотпорноста и оперативната отпорност

Стратегиска цел 1 – Унапредување на инфраструктурата за водење на монетарната политика

Народната банка во текот на 2023 година посветено работеше на остварувањето на активностите за **унапредување на инфраструктурата за водење на монетарната политика**, за која и оваа година беше потребно будно следење на глобалните и домашните состојби и внимателност при донесувањето одлуки, имајќи ги предвид специфичните геополитички случувања и нивниот одраз врз глобалната и домашната економија. Во рамките на овие активности, Народната банка **редовно ја информира јавноста за донесените монетарни одлуки.**

Во текот на 2023 година, Народната банка правеше вообичаени проверки на постојните модели за краткорочно проектирање, заради нивно унапредување, а работеше и на поставување нови модели со користење нови пристапи и нови варијабли во рамките на процесот на **изготвување на макроекономски проекции**. Во текот на годината редовно се проверуваа постигнувањата со моделот МАКПАМ и по потреба беа направени помали корекции во неговата структура, а од оваа година беше збогатена и содржината на извештаите од самиот модел, со подетална анализа за поставеноста на монетарната политика. Редовно беа ажурирани базите на податоци, преку кои се врши реоцена на анализите коишто се од важност при носењето одлуки за монетарната политика (анализите на одржливоста на јавниот и надворешниот долг, рамнотежниот реален девизен курс и монетарната трансмисија).

Со цел да се согледаат најновите движења во македонската економија во целина и во одделните сектори на домашната економија, како и оценување на нивните влијанија врз монетарната политика, беа изготвени **редовните извештаи (Најновите макроекономски показатели, кварталните извештаи, како и Годишниот извештај за работењето на Народната банка)**. Исто така, се подготвија повеќе аналитички материјали на актуелни теми од областа на макроекономијата, а воедно беа објавени макроекономски анализи, во вид на **аналитички прилози** и белешки во рамките на редовните квартални извештаи.

На редовна квартална основа беа спроведувани **Анкетата за кредитната активност и Анкетата за инфлациските очекувања и очекувањата за движењето на реалниот БДП**, чиешто извештаи, презентации и резултати беа објавени на веб-страницата на Народната банка. Исто така, во два наврати се спроведе и Анкетата за деловните планови на најголемите извозници и увозници, за потребите на изготвувањето на макроекономските проекции.

Во процесот на спроведување на монетарната политика, Народната банка редовно ги спроведуваше монетарните операции, коишто овозможува ефикасно управување со ликвидноста на банкарскиот систем. Преку повеќекратни измени во регулативата, Народната банка изврши поедноставување и модернизација на системот на задолжителна резерва, претежно заради намалување на евроизацијата на пасивата на банките. Воедно, во рамките на активностите на спроведување на монетарната политика, **се продолжи со активности за приспособување на системот на задолжителната резерва со практиката на ЕЦБ** од аспект на фреквентноста и должината на периодите на одржување на задолжителната резерва.

За таа цел, Народната банка донесе нов индикативен календар на периоди на одржување задолжителна резерва, со којшто периодите се целосно усогласени со динамиката на одржување на задолжителна резерва во Евросистемот.

За потребата од емисија на граѓанска обврзница од страна на Министерството за финансии, а со оглед на законски дадената улога на Народната банка како фискален агент во процесот на издавање државни хартии од вредност на домашниот пазар, Народната банка имаше бројни активности за промени во подзаконската регулатива во овој домен, како и за воспоставување оперативни можности за подготовка на електронскиот систем и на оперативните процедури за координација помеѓу одделните институции учеснички, притоа имајќи ја предвид очекуваната масовност на побарувачката. Сите активности на Народната банка придонесоа за успешно одржување две аукции во 2023 година.

Стратегиска цел 2 – Задржување и натамошно јакнење на стабилноста и отпорноста на банкарскиот систем

Во услови на неизвесности предизвикани од геополитичките случувања во глобални рамки, Народната банка ги проценуваше ефектите врз банкарскиот и врз финансискиот систем и **презеде повеќе активности за одржување и натамошно јакнење на стабилноста и отпорноста на банкарскиот систем.**

Добро поставената законска рамка придонесува кон целокупната стабилност на банкарскиот систем и неговата ефикасност при исполнувањето на целите. Заради ова, Народната банка активно работеше на **изработката на нови и унапредувањето на постојните законски прописи.** Во текот на годината се продолжи со изработката на новиот Закон за банките⁷⁹, чиешто донесување е поврзано со натамошното усогласување со регулативите на ЕУ, но и со примената на Законот за решавање банки⁸⁰ и новиот Предлог-закон за осигурувањето на депозитите. Исто така, се донесе [нова Одлука за методологијата за управување со кредитниот ризик⁸¹](#) и [нова Одлука за објавување извештаи и податоци од страна на банките⁸²](#). Во 2023 година се продолжи со изработката на новата регулатива за утврдување на адекватноста на капиталот како среднорочна активност. Активно се работеше на унапредувањето и на други подзаконски регулативи со кои се унапредуваа работењето и стандардите во банкарскиот сектор.

⁷⁹ Изработката на овој закон во голема мера зависи и од статусот на предлог-измените на европската директива и регулатива за кредитните институции, коишто сè уште не се усвоени во ЕУ.

⁸⁰ Законот за решавање банки е донесен од страна на Собранието на Република Северна Македонија на 3 октомври 2023 година, а ќе почне да се применува од 13 октомври 2025 година.

⁸¹ Одлуката беше донесена од Советот на Народната банка во февруари 2023 година и се заснова на стандардите воведени во ЕУ за идентификување и управување со нефункционалните и реструктурираните кредитни изложености. Со Одлуката се воведува нов начин на утврдување на нефункционалните кредитни изложености којшто е целосно усогласен со барањата предвидени во соодветните европски регулативи и насоките на Европскиот банкарски орган. Исто така, со Одлуката се унапредуваат правилата за следење и контрола на нефункционалните и реструктурираните кредитни изложености, а една од позначајните новини се однесува на активностите коишто треба да ги преземат банките со зголемен износ на нефункционални кредитни изложености.

⁸² Одлуката беше донесена од Советот на Народната банка во февруари 2023 година. Со неа се врши натамошно усогласување со одредбите на Регулацијата на Европската Унија за капиталните барања на кредитните институции бр. 575/2013, како и со подзаконските акти на Народната банка со кои се пропишува изготвувањето на некои од извештаите коишто банката е должна да ги објавува.

Редовно се вршеше **стрес-тестирање за оцена на отпорноста на банкарскиот сектор** на шокови, а во моментов се работи на примената на препораките од Меѓународниот монетарен фонд за унапредување на рамката за стрес-тестирање, вклучително и на рамката за макрострес-тестирањето, за тестирање на чувствителноста и за зголемување на отпорноста на банкарскиот сектор на шокови. Исто така, **во рамките на спроведувањето активности за целите на макропрудентната политика, Народната банка воведе повеќе макропрудентни мерки.** Така, редовно се вршеа оцени и следење на системските ризици и се утврди висината на заштитниот слој на капиталот за системски значајни банки и на противцикличниот заштитен слој на капиталот⁸³. Во април за првпат беа воведени макропрудентни мерки насочени кон кредитокорисниците заради подобрување на квалитетот на кредитната побарувачка. Стратегијата за спроведување на макропрудентната политика се усвои од Комитетот за финансиска стабилност во април 2023 година. Редовно се одржуваат средби на Поткомитетот за следење системски ризици и преземање макропрудентни мерки⁸⁴. **Финтек-стратегијата за финансиските регулатори** беше усвоена од Комитетот за поддршка на развојот на иновациите во финансискиот систем во Република Северна Македонија (Комитет за финтек-секторот) во април 2023 година. Со усвојувањето на Стратегијата беше прифатен и предлогот за формирање работни групи коишто ќе работат на спроведувањето на препораките од Стратегијата. Во ноември 2023 година, претставници од сите финансиски регулатори кои учествуваат во работните групи, присуствуваа на финтек-работилница којашто се одржа во Народната банка, на која беа утврдени идните чекори за спроведување на препораките од Стратегијата.

Во текот на 2023 година редовно **беа спроведувани вонтеренските супервизорски активности**, изрекување корективни мерки кон банките и штедилниците и следење на нивното постапување, одржување годишни редовни состаноци со друштвата за надворешна ревизија, како и активностите за лиценцирање на банките, штедилниците, менувачниците и платежните институции. Во втората половина од годината имаше комуникација со заинтересирани небанкарски даватели на платежни услуги и започнати се постапките за лиценцирање на првите платежни институции, коишто би завршиле во првата половина од 2024 година. Во соработка со Меѓународниот монетарен фонд беше остварена техничка помош за унапредување на употребата на стрес-тестирањето во процесот на супервизорска оцена на ризиците⁸⁵.

Теренските контроли се извршуваа редовно во согласност со планираната динамика. Се изврши и ажурирање на базата за наоди од теренски контроли спроведени во текот на 2023 година. Исто така, во текот на годината, до Управата за финансиско разузнавање редовно беа доставувани поединечни извештаи во врска со утврдените наоди во делот на спречување перење пари и финансирање тероризам за спроведените теренски контроли кај кои предмет на контрола било оценувањето на ризикот од перење пари и финансирање тероризам. Во јануари 2024 година, во согласност со одредбите од

⁸³ Во неколку наврати во текот на 2023 година се донесоа одлуки за зголемување на стапката на противцикличниот заштитен слој на капиталот - до 1,5% применлива од Кв.1 2025 година.

⁸⁴ Заклучно со 31 декември 2023 се одржани вкупно 6 седници при законска обврска за квартално состанување.

⁸⁵ Во текот на јуни 2023 година е остварена техничка помош од претставници на ММФ, со цел да се утврди најдобриот начин на примена на светските практики за употреба на процесот на стрес-тестирање при одредување на севкупната оцена СРЕП и минималното капитално барање. Доставен е нацрт-извештај во којшто се дадени главните препораки за воведување на овој процес. Во согласност со Нацрт-извештајот е предвидено техничката помош да продолжи и во 2024 и 2025 година.

Законот за спречување перење пари и финансирање тероризам во кои е предвидено годишно известување до УФР, Народната банка достави и годишен извештај за утврдените наоди во 2023 година до Управата.

Табела 5

1.1.2023-31.12.2023 година ⁸⁶			
Вид на субјект	Вкупен број на субјекти	Вкупен број на теренски контроли	Број на контроли во сферата на спречување перење пари и финансирање тероризам комбинирани со контроли на останатите ризици
Банки	13	6	5
Штедилници	2	2	2
Даватели на услуги брз трансфер на пари	4 (заедно со банките 8)	4	4
Овластени менувачи	254 (заедно со банките 265)	146	146

Во 2023 година, Народната банка активно учествуваше во подготовката и усвојувањето на Извештајот за Република Северна Македонија во рамките од петтата рунда на евалуација на Советот на Европа (Moneyval). Извештајот беше усвоен на 65-тата пленарна седница на Комитетот „Манивал“ во мај 2023 година.

Канцеларијата за супервизија на информативните системи

ги спроведуваше планираните теренски контроли за управувањето со ИТ-ризикут во согласност со усвоениот годишен план за 2023 година. Во согласност со планот се спроведе и непосредна тематска контрола на постигнатото целно ниво на подготвеност од напади од дигиталниот простор. Со оваа тематска контрола на избран примерок банки беше извршена проверка на постигнатото ниво на подготвеност и усогласеноста на банките со соодветните барања на

Одлуката за методологија за сигурност на информативниот систем.

Стратегиска цел 3 – Поддршка на населението и корпоративниот сектор преку развој на сигурни, иновативни и ефикасни платни системи⁸⁷

Регулаторната, како и развојната и катализаторската улога на Народната банка во доменот на платните системи и платежните услуги ја одбележаа 2023 година. Заради ефикасно спроведување на Законот за платежни услуги и платни системи, којшто започна да се применува од почетокот на 2023 година, зачести комуникацијата со засегнатите страни заради појаснување на практичната примена на подзаконската регулатива во надлежност на Народната банка.

Во согласност со новата регулативна рамка, за првпат во историјата на платежните услуги во нашата земја Народната банка овозможи брз и едноставен начин

⁸⁶ Во текот на 2023 година не беа спроведени тематски контроли во сферата на спречување перење пари и финансирање тероризам.

⁸⁷ Подетално во главата VII. Платежни услуги и платни системи.

на којшто граѓаните, како корисници на платежни услуги, може на едно место на веб-страницата на Народната банка да ги **споредуваат понудите на давателите на платежни услуги во врска со надоместоците за најчесто користените услуги поврзани со платежните сметки**. На овој начин, Народната банка придонесува кон поголема транспарентност за надоместоците за платежните услуги, поттикнување на конкуренцијата помеѓу давателите на платежни услуги и зајакнување на заштитата на потрошувачите преку нивна поголема информираност.

Народната банка исто така продолжи со активно учество во рамките на Советот за регионална соработка за **формирање заеднички регионален пазар на земјите од Западен Балкан** со поддршка на Светската банка. Во соработка со експертскиот тим на Светската банка, којшто оствари и еднонеделна мисија во Република Северна Македонија, Народната банка го насочи својот експертски тим кон **забрзана подготовка на апликацијата за пристапување кон Единствената европска платежна област (СЕПА)**. Притоа, во рамките на оваа иницијатива Народната банка започна техничка соработка со експертите од Светската банка заради изготвување на првичните анализи за можностите, предностите и евентуалните ризици од издавање дигитална валута, **дигитален денар**, како дигитална форма на декретната (фиат) валута денар.

Народната банка и Централната банка на Холандија по петнаесетти пат ја организираа [Конференцијата за плаќањата и пазарната инфраструктура](#)⁸⁸, продолжувајќи ја долгогодишната традиција на заедничко согледување на можностите и предизвиците кај платежните услуги преку отворена и плодна дискусија. Народната банка ја организира сигурно и непречено работата на критичните операции поврзани со работењето на платните системи во земјата, порамнувањето на трансакциите во врска со спроведувањето на монетарната политика и управувањето со девизните резерви и извршувањето на платниот промет со странство за државните органи, со што успешно ја извршуваше **оперативната улога** во овој домен. Притоа, Народната банка, како оператор и сопственик на Македонскиот интербанкарски платен систем (МИПС), изврши **прва самопроцена** за усогласеноста на работата на системот со барањата од меѓународните принципи, утврдувајќи дека е усогласен.

Од аспект на **надзорната улога во платните системи**, Народната банка продолжи со активностите од непосредните надзори на платните системи за кои надзорот беше започнат изминатите години, заради изготвување извештаи, издавање препораки и следење на извршувањето на препораките. Од овие надзори се согледува дека операторите на платните системи ги извршуваат своите операции непречено, почитувајќи ги стандардите за нивно работење пропишани од страна на Народната банка.

⁸⁸ На Конференцијата учествуваа претставници од Европската централна банка и централните банки на земјите од Европската Унија, централните банки на земјите од регионот, Банката за меѓународни порамнувања, Европскиот совет за плаќања, домашните финансиски регулатори, домашниот банкарски сектор, како и домашните и странските институции од доменот на финтек-секторот.

Стратегиска цел 4 – Унапредување на инвестициската политика и обезбедување оптимален поврат на девизните резерви во согласност со принципите на сигурност и ликвидност⁸⁹

Високата неизвесност на меѓународните финансиски пазари, предизвикана од забрзаниот циклус затегање на монетарната политика на највлијателните централни банки, наметна потреба за **приспособување на управувањето со портфолијата на девизните резерви на променливите пазарни очекувања**. Во таа смисла, се ревидира инвестициската поставеност и изложеноста кон пазарните ризици заради **попретпазлив пристап при инвестирањето преку обезбедување поголем ликвидносен потенцијал, како и помал каматен и кредитен ризик**. Променливите пазарни услови, исто така, беа искористени за **активно тргување со инструментите во рамките на портфолијата на девизните резерви, во исклучително висок обем**, при што беа остварени позитивни резултати. Воедно, врз основа на утврдените придобивки, се започна со **примена на нов деловен модел при управувањето со девизните резерви**, заради што беа извршени голем број **приспособувања во делот на мерењето на ризиците, резултатите од инвестирање на девизните резерви и известувањето**.

Стратегиска цел 5 – Приспособување кон стандардите на Европскиот систем на централни банки

Во текот на 2023 година, се продолжи со активностите поврзани со стратегиската определба на Народната банка за усвојување на најдобрите европски практики. Националните активности за интеграција кон ЕУ беа интензивни во текот на целата година преку учество во преостанатиот дел од билатералната фаза на аналитички преглед, како дел од процесот за членство во ЕУ.

Билатералната фаза на аналитички преглед со ЕУ, којашто започна во втората половина на 2022 година, продолжи и во текот на 2023 година. Притоа, претставниците од Народната банка учествуваа на [состаноците](#) посветени на поглавјето 4. Слободно движење на капиталот, поглавјето 9. Финансиски услуги, поглавјето 17. Економска и монетарна унија. Исто така, Народната банка даде свој придонес за поглавјето 8. Политика и конкуренција и поглавјето 28. Заштита на потрошувачите. Претставниците на Народната банка беа вклучени и во работните групи за: поглавјето 6. Право на трговски друштва, поглавјето 31. Надворешна, безбедносна и одбранбена политика и поглавјето 33. Финансиски и буџетски одредби.

Претставниците од Народната банка учествуваа во редовните активности во рамките на евроинтеграцискиот процес (редовните состаноци на Поткомитетот за економско-финансиски прашања и статистика и Поткомитетот за внатрешен пазар и конкуренција, учество во подготовката на Програмата за економски реформи, како и учество во подготовката на придонесот на Република Северна Македонија кон годишниот Извештај на Европската комисија). Беше подготвен редовниот Извештај за учеството, препораките и активностите на Народната банка во процесите на интеграција во ЕУ во периодот октомври 2022 – ноември 2023 година, којшто се доставува до Советот на Народната банка. **Народната банка учествуваше и на билатералните**

⁸⁹ Прилог 3. Изложеност на климатски ризици и ефектите од одржливо инвестирање на девизните резерви.

состаноци со институциите на Европската Унија, во рамките на преговарачкиот процес за членство во Европската Унија, за темите поврзани со банкарската регулатива и супервизија, решавањето банки и финансиската стабилност.

И во текот на 2023 година, се спроведувааше втората фаза од [Регионалната програма за централните банки на земјите од Западен Балкан II](#), којашто е финансирана од ЕУ и се предвидува дека ќе трае до септември 2025 година. Целта на Програмата е понатамошно јакнење на институционалните капацитети на земјите крајни кориснички, особено преку унапредување на нивните аналитички алатки и политики и преку пренесување на најдобрите меѓународни и европски стандарди во националните практики. Во рамките на Регионалната програма, во текот на 2023 година беа изведени 8 обуки во следниве области: платни системи, финансиски пазари, монетарна политика и истражување, внатрешна ревизија, супервизија, ИТ и трезорско работење. Исто така, се изведоа едно стажирање во областа на статистиката и едно стажирање во областа на банкарската регулатива и решавањето банки, како и учество на работилница за платните системи на високо ниво. Во текот на годината започна спроведувањето на 3 билатерални мерки предвидени според Програмата – во областа на ИТ, сметководството и управувањето со податоци.

ЕК го одобри проектот „Јакнење на капацитетите на Народната банка во однос на екстерните статистики и платните системи и статистиката“ којшто е наменет за натамошно усогласување со законодавството на ЕУ и надградба на статистичките капацитети преку воспоставување статистички склад и воведување нов систем за бруто-порамнување во реално време врз основа на новиот стандард ИСО20022⁹⁰.

Стратегиска цел 6 – Зголемена транспарентност и отчетност

Транспарентноста и отчетноста се особено важни за Народната банка. Во рамките на своите активности, Народната банка цели кон сеопфатна отвореност во своето работење и информираност за нејзините одлуки, мерки, согледувања, ставови и оценки, коишто се од значење за економските субјекти и граѓаните. Во текот на 2023 година, Народната банка оствари бројни активности, проекти и настани заради остварување на оваа стратегиска цел.

Комуникацијата со јавноста сè повеќе зазема значајна улога во овозможувањето подобро спроведување на политиките за монетарна и финансиска стабилност, но и за извршување на активностите коишто наидуваат на повисок интерес кај граѓаните, како заштитата на потрошувачите, финансиската едукација и достапноста до информации потребни за носење соодветни финансиски одлуки. Интензитетот на комуникацијата со јавноста и во текот на 2023 година е на високо ниво. Така, во 2023 година беа објавени 237 соопштенија за јавноста преку медиумите, како најкористена алатка за комуникација. Притоа, на редовна основа, јавноста се известуваше за одлуките донесени од страна на [Советот](#), како и одлуките донесени од страна на [КОМП](#), како дел од воспоставениот систем за отчет кон јавноста во однос на мерките и инструментите коишто ги користи Народната банка за остварување на поставените цели.

⁹⁰ Проектот ќе биде финансиран од ИПА III и ќе учествуваат Дирекцијата за статистика и Дирекцијата за платни системи во соработка со Секторот за ИТ.

За одбележување на монетарната независност беа снимени и објавени 13 видео обраќања ([ГО СЛАВИМЕ ДЕНАРОТ](#))⁹¹ на професори, академици, поранешни гувернери и вицегувернерите во однос на развојниот пат и постигнувањата на Народната банка⁹².

Народната банка се заложи и за зголемување на директната комуникација со медиумите. За таа цел, и за подобро разбирање на пораките на Народната банка, беше одржана работилница за новинарите за запознавање со одредбите на Законот за платежни услуги и платни системи и со начинот на неговото спроведување. Работилницата се одржа на почетокот на март и за неа беа објавени повеќе материјали во медиумите (интернет-портали и ТВ). За подобро информирање на јавноста со предизвиците во однос на финансиската стабилност, за кои се зборуваше при средбата на институциите во рамките на Виенската иницијатива, исто така во март беше одржана работна средба со новинарите.

Во однос на областите и темите за кои Народната банка комуницира со медиумите и јавноста, во текот на годината, најголемиот дел од објавените медиумски

⁹¹ Видеообраќањата се достапни на каналот „Јутјуб“ на Народната банка.

⁹² Виенската иницијатива, одбележувањето на Денот на музеите, [доделувањето на Годишната награда за истражувачи, организирањето на Клубот на истражувачите.](#)

содржини беа посветени на носечките функции на Народната банка, со што впрочем се отсликува и главниот интерес на комуникацијата со јавноста и интересот на јавноста за овие области.

На почетокот на јуни, беше одржана работилница со новинарите на којашто беше презентирана [алатката за преземање статистички податоци од страна на корисниците](#), потоа беа споделени информации за календарот за објавување на соопштенијата за печатот и кратки информации на социјалните медиуми за новообјавените статистички податоци. Во октомври се одржа и работилница со новинарите за појаснување на новата можност за споредба на провизиите за платежните услуги.

[Функцијата за стратегија и превенција](#) како втора линија на одбрана во рамките на [Канцеларијата за стратегија и превенција](#) е надлежна за организација и спроведување на процесот на стратегиско планирање. Остварувањето на [стратегиските цели](#) и на поставената [мисија и визија](#) на Народната банка се одвиваше преку [програмските активности и проекти](#)⁹³. Редовно се известуваше за постигнатите резултати, преку [извештаите за извршувањето на Програмата за работа](#) што овозможи следење и оцена на резултатите и ефективноста на преземените мерки и активности, како и понатамошно **зајакнување на транспарентноста и отчетноста**. Во април 2023 година, Советот на Народната банка го усвои [Извештајот за работата на Народната банка за 2022 година](#)

⁹³ Програмата за работа за 2023 година, покрај во текстуален формат беше изработена и во форма на презентација којашто се постави на [интернет-страницата на НБ](#) заради зголемување на транспарентноста и запознавање на јавноста со активностите на Народната банка за 2023 година.

во чиј состав е [Извештајот за извршувањето на Програмата за работа во 2022 година](#)⁹⁴. Во однос на проектите за развој на софтвер, редовно се следи нивниот статус на остварување и за него Функцијата стратегија и оперативни ризици известува на седниците на НОИС (**Надзорниот одбор за информацискиот систем на Народната банка**⁹⁵). Во согласност со [Стратегискиот план 2022 – 2024 година](#) Народната банка ја подготви [Програмата за работа за 2024 година](#). Во неа се предвидени вкупно 178 активности, односно 120 редовни програмски активности, 26 проекти од одредени области во работењето на Народната банка, 8 проекти за организирање настани и 24 проекти за развој на софтвер. Во интерес на пошироката јавност се подготви и [Презентација](#) на Програмата за работа за 2024 година.

Во текот на првата половина од 2023 година, беа објавени **годишните финансиски извештаи** на Народната банка за 2022 година (подготвени во согласност со МСФИ и одобрени од Советот на Народната банка) заедно со мислењето од независниот надворешен ревизор. [Јавните набавки](#) се спроведуваа транспарентно и навремено заради непречено функционирање и работење на Народната банка, а притоа со водење сметка за рационално користење на средствата на Народната банка. Особено внимание им се посвети на транспарентното дејствување, поттикнувањето на конкуренцијата и овозможувањето еднаков третман за сите економски оператори, како основни принципи на овој процес, пропишани со закон.

[Музејот на Народната банка](#) редовно ги извршуваше своите тековни активности поврзани со работните процеси коишто се однесуваат на стручната музејска работа, но истовремено беа подготвени и спроведени низа [музејски едукативни активности](#). Се подготви нова интерактивна брошура за деца на училишна возраст „Музејски детектив“ и едукативни летоци, тефтерчиња и моливчиња за деца на училишна возраст. Во процес на печатење е публикацијата⁹⁶ од минатогодишната панел-дискусија на тема „В/редности и вредности“ во Музејот на Народната банка којашто беше организирана во чест на прославувањето на јубилејот 30 години од монетарното осамостојување. Успешно е промовиран стручниот музејски каталог „Монетите на Аргеадите“ од Нумизматичката збирка на НБРСМ, како и истражувачкиот труд „Средниот век: предвесник на добро организиран монетарен систем“ („The Middle Ages: the Precursor to a Well-organised Monetary System“) на 4-тата конференција на Музејот на Банката на Албанија, којашто се одржа на 8 февруари 2023 година. Редовно се остваруваа посети на Музејот на Народната банка од домашни и странски посетители со што се промовира нумизматичкото наследство кон пошироката јавност.

⁹⁴ Се продолжи со презентација на дел од содржината на Извештајот преку инфографики заради унапредување на начинот на информирање за работењето на Народната банка и негово приближување до пошироката читателската публика.

⁹⁵ НОИС ги поставува стратегиските насоки и приоритети во областа на информатичката технологија и сигурноста на информацискиот систем на Народната банка, го надгледува развојот и спроведувањето на стратегиските планови за сигурноста на информацискиот систем, врши разгледување и одобрување на интерната регулатива за спроведување на Политиката за сигурност на информацискиот систем, на приоритетите и на поголемите инвестиции во информатичката технологија, го следи статусот на поголемите ИТ-проекти и ги анализира и ги одобрува барањата за исклучоци од Политиката за сигурност на информацискиот систем. Начинот на работа на НОИС е уреден со деловник за работа.

⁹⁶ Заедничка збирка академски есеи од областа на економијата, културата, уметноста.

Библиотеката на Народната банка како **специјализирана библиотека во државата** продолжи со збогатување на библиотечниот фонд со стручна литература од периодични и монографски наслови од странски и домашни автори и со најновите изданија на централните банки од други држави и меѓународни институции и организации. Публикациите беа стручно обработени во интерната апликација и во системот COBISS.MK што придонесува за афирмација на библиотечниот фонд, подобра информираност и достапност на стручната литература до корисници. **Архивскиот фонд** беше збогатен со дигитализиран архивски материјал од работењето на Народната банка и со материјали коишто ги надополнуваат збирките со конвенционален архивски материјал. Во текот на октомври беше потпишан меморандум за соработка со Државниот архив на РСМ и беа одржани повеќе средби за дефинирање на идната соработка.

Стратегиска цел 7 – Финансиска едукација и инклузија

Народната банка на Република Северна Македонија продолжи со активностите за следење на однесувањето на банките и штедилниците на пазарот и унапредување и заштита на правата на корисниците на финансиски услуги. На крајот на март 2023 година е донесен **Циркулар за заштита на потрошувачите – корисници на финансиски услуги од банкарскиот сектор**. Циркуларот⁹⁷ содржи добри практики во поглед на заштитата на потрошувачите, насочени кон правични и транспарентни односи, врз основа на јасни и лесно разбирливи информации за производите и услугите што ги нудат банките. Исто така, се изработи компаративен преглед за цените на услугите поврзани со платежната сметка што им ги нудат банките на своите клиенти физички лица. Во текот на 2023 година, Народната банка, заедно со другите финансиски регулатори, работеше на подготовка на Предлог-законот за финансиски омбудсман / арбитер.

Во текот на 2023 година се спроведени првите две теренски контроли во областа на заштитата на потрошувачите. Воедно, во Народната банка беа примени вкупно 198 оплаки за работењето на банките и штедилниците преку пошта и електронска пошта, главно предводени од групата големи банки. Ова претставува пораст за 60% во 2023 наспроти 2022 година. Најголем пораст бележат оплаките во областа на наплата на надоместоците поврзани со платежните сметки кај банките.

Во 2023 година, Народната банка продолжи со засилени активности во доменот на финансиската едукација, преку коишто придонесува за зголемување на финансиската писменост и финансиската вклученост на населението во нашата земја, како и зголемување на свесноста и заштитата на потрошувачите на финансиски услуги. Во рамките на „Деновите на финансиска писменост“ претставниците на Народната банка учествуваа на јавни настани и програми на јавните медиуми заради промоција на активностите во доменот на финансиската едукација.

⁹⁷ Циркуларот е изработен врз основа на меѓународни стандарди, европски директиви и практики за заштита на потрошувачите, притоа имајќи ги предвид карактеристиките на домашниот банкарски систем и банкарска регулатива.

Организација на настани во доменот на финансиската едукација

ГЛОБАЛНАТА НЕДЕЛА НА ПАРИТЕ

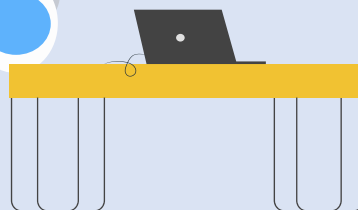
Едукативен квиз за учениците од едно средно економско училиште, **виртуелно предавање** за студенти од еден факултет и **9 предавања за училишта од различни рурални средини од земјата.**

391 ТИМ ОД 76 УЧИЛИШТА

На националниот натпревар учествуваа **391 тим од 76 училишта**, што упатува на голем интерес меѓу младите за учество на овој натпревар. Победничкиот тим ја претставуваше нашата земја на европското финале во Брисел, Белгија.

ЕВРОПСКИ КВИЗ НА ПАРИТЕ

Финале на националниот натпревар на **„Европскиот квиз на парите“** (во соработка со Македонската банкарска асоцијација, КХВ и со поддршка од Министерството за финансии и Министерството за образование и наука).

КОНКУРС НА УЧЕНИЦИ ПО ПОВОД ДЕНОТ НА ШТЕДЕЊЕ

На редовниот Конкурс за учениците од основното образование на тема: **„Штедам паметно – живеам подобро: Инвестирам во својата иднина“** пристигнаа вкупно **325** ученички трудови, од кои **54** литературна творба – песни, **50** литературни творби – раскази и **221** ликовни творби – цртежи.

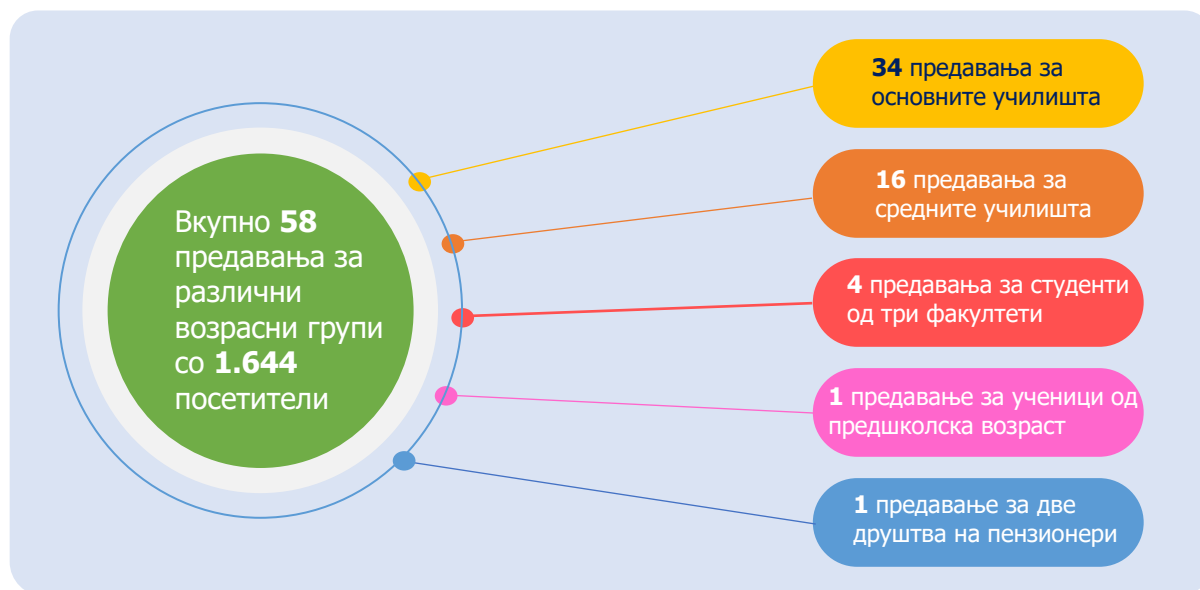
На Конкурсот објавен за учениците од средното образование на зададената тема: **„Штедењето – чекор кон финансиска независност“**, пристигнаа **50** есеи. Доделувањето на дипломите на наградените ученици се одржа во Народната банка, на 27 ноември 2023 година.

ДЕНОВИ НА ФИНАНСИСКАТА ПИСМЕНОСТ

Седмото издание на **„Деновите на финансиската писменост“** се одржа од 21 до 23 ноември 2023 година во организација на финансиските регулаторни институции и во соработка со приватниот финансиски сектор. Народната банка упати Јавен повик за сите заинтересирани граѓани за присуство на едукативни презентации преку видеоконференциска врска на следниве теми:

- Финансиска едукација за средношколци;
- Монетарната политика на Народната банка;
- Информации потребни при избор на кредит;
- Осврт кон Законот за платежни услуги и платни системи, и
- Структура на финансискиот систем и осврт кон движењата во банкарскиот систем.

Најголем интерес за посета на Народната банка имаше во периодот октомври – декември при што посетителите на Народната банка имаа можност да го посетат и Музејот на Народната банка и да ја видат богатата нумизматичка збирка на монети коишто се користеле на територијата на нашата земја низ вековите па сè до денес.

Народната банка во април 2023 година објави посебна информативна брошура за граѓаните заради нивно информирање за можностите за отворање и користење на платежната сметка со основни функции со наслов: „[Платежна сметка со основни функции](#)“. Во европскиот месец на кибербезбедноста – октомври, Народната банка заради појаснувања на предностите и ризиците околу дигиталните финансиски услуги, како и мерките за претпазливост што треба да ги преземаат граѓаните за да ги ублажат или да ги отстранат несаканите последици, објави брошура „[Безбедност при користењето дигитални финансиски производи и услуги](#)“.

Во 2023 година продолжија активностите за спроведување на [националната Стратегија за финансиска едукација и финансиска инклузија](#). Беа остварени две работни средби на Работната група за следење на спроведувањето на Стратегијата со претставници од финансиските регулатори, приватниот и граѓанскиот сектор, заради преземање координирани активности за зголемување на финансиската едукација и финансиската вклученост, како и зголемување на заштитата на потрошувачите на финансиски услуги. На првата од двете средби присуствуваше и претставник на Меѓународната мрежа за финансиска едукација при Организацијата за економска соработка и развој (ИНФЕ – ОЕЦД), кој ги презентира резултатите од анкетата спроведена во 2022 година за финансиската писменост на микро, малите и средните претпријатија (ММСП) во Југоисточна Европа (ЈИЕ). Извештајот, насловен „Финансиска писменост и дигитализација за ММСП во ЈИЕ: Алатка за зголемување на капацитетите на сопствениците и менаџерите“ беше подготвен во рамките на регионалниот проект на ИНФЕ – ОЕЦД и Министерство за финансии на Холандија. На втората средба во текот

на 2023 година, присуствуваше и претставничка на Министерството за финансии на САД, којашто го пренесе искуството од спроведените активности во доменот на финансиската едукација, вклученоста и заштитата на потрошувачите во САД и пошироко. Во согласност предвиденото во Стратегијата, беа засилени и активностите во доменот на заштитата на потрошувачите.

Заради јакнење на [финансиската писменост на населението](#), Народната банка презема иницијативи и разни активности меѓу коишто е и поддршката преку подготовка на нашите ученици претставници на Меѓународната економска олимпијада, преку одржување серија предавања за учениците во просториите на Народната банка. Овие предавања се во согласност со потпишаниот Меморандум за соработка во доменот на финансиската едукација, за потребите на Меѓународната економска олимпијада, помеѓу Народната банка и Сојузот на математичари. Целта на соработката со Сојузот е откривање, поддршка и поттикнување на натпреварувачкиот дух на учениците со особен талент и знаења од областа на економијата, финансиите и бизнисот.

Во септември 2023 година, во Народната банка се одржа средба со Сојузот на средношколци. Претставниците на Сојузот го истакнаа финансиското образование како еден од приоритетите на средношколците, нагласувајќи ја потребата од воведување на финансиското образование во формалниот образовен процес. Средбата со Сојузот на средношколците е дел од вкупните заложби на Народната банка за финансиска едукација на младите, заради што редовно се спроведуваат повеќе активности за средношколци. За таа цел, Народната банка даде поддршка преку соодветно едукативно предавање за учениците од едно средно училиште за подготовка за учество на тимот на едукативната активност „Имам став!“ на Парламентарниот институт којашто го претставува процесот на разгледување предлог-закон во рамките на Собранието на Република Северна Македонија. Темата на која се подготвуваа учениците беше: „Изучувањето на финансиското образование во средните училишта како предуслов за градење активни граѓани“.

Во текот на годината, Координациското тело на финансиските регулатори за финансиска едукација и финансиска инклузија, предводено од Народната банка, одржа работна средба со претставници на Бирото за развој на образованието, при што беше дефиниран пристапот околу разгледување на тековната застапеност на финансиската едукација во образовниот процес, на што ќе се работи во следниот период.

Во ноември 2023 година официјално започна втората фаза на регионалниот проект за финансиска писменост на Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД) и нејзината Меѓународна мрежа за финансиска едукација (ИНФЕ), спроведен со финансиска поддршка на Министерството за финансии на Холандија, којашто ќе се одвива во периодот 2023 – 2027 година. Главниот приоритет на втората фаза е да ги поддржи земјите да го подобрат нивото на финансиска писменост на нивното население преку поддршка при утврдувањето и спроведувањето на националните стратегии за финансиска писменост, со изработка на анализи, извештаи и препораки за градење капацитети приспособени на соодветните институционални потреби и стратешките приоритети. Во текот на 2023 година, започнаа подготвителни активности за учество во пилот-проект поддржан од страна на ЕБРД во земјава, насочен кон поддршка на женското претприемаштво и финансиската вклученост на жени претприемачи.

Стратегиска цел 8 – Зголемена свесност за климатските промени и придонес за зелена одржлива економија⁹⁸

Народната банка му посветува големо внимание на **зголемувањето на свесноста за климатските промени**, како и на „зелениот раст“ и неговото финансирање заради **постигнување зелена одржлива економија**. Во третиот квартал од 2023 година беше усвоен првиот **Среднорочен план за активностите на Народната банка во доменот на управувањето со ризиците поврзани со климатските промени за периодот 2023 – 2025 година**. Со овој план се постави сеопфатна, систематична и конзистентна рамка за активностите поврзани со управувањето со ризиците од климатските промени, а со неговото спроведување се очекува подобро разбирање на климатските ризици, нивно вградување во анализите на банкарскиот систем и на монетарната политика и подобрување на потенцијалот на банкарскиот систем за поддршка на преминот кон економија на зелен и одржлив развој.

Ефектите од климатските промени ги засегаат сите општествени сфери, вклучително и финансиите, поради што сè поголем број централни банки во својот мандат ги вклучуваат активностите за справување со климатските промени и поддршка на зелената транзиција. **Народната банка го препознава значењето на климатските ризици, како за економијата во целост, така и за финансискиот систем** и во рамките на своите надлежности, изминативе неколку години активно работи во оваа област, со вклучување на зелените финансии во стратешките цели на Народната банка, активно членство во меѓународна мрежа на централните банки и регулаторите, воспоставување редовни податоци за зелените финансии, како и промени во монетарните инструменти за поддршка на одржливото финансирање.

Започнувајќи со спроведување на овој среднорочен план, Народната банка ги донесе **Насоките за начинот на управување со ризиците поврзани со климатските промени од страна на банките** и ги спроведе првите анализи на **изложеноста на банкарскиот систем на физичките и транзициските ризици предизвикани од климатските промени и од климатските политики**. Преку натамошното спроведување на активностите од планот, Народната банка ќе го зајакне и супервизорскиот пристап, со постепено активно вклучување на климатските ризици при оцената на ризичниот профил на одделните банки. Имајќи го предвид значењето на отпорноста на финансискиот систем кон ризиците поврзани со климатски промени, централната банка ќе ги продлабочи и ќе ги унапреди анализите на влијанието на овие ризици врз банкарскиот систем и ќе воспостави рамка за спроведување стрес-тестови. Во Планот е нагласена и важноста на координацијата на активностите во земјата и потребата за соработка со други државни институции и тела, имајќи предвид дека климатските прашања бараат координиран национален пристап.

Во текот на 2023 година, **Народната банка активно учествуваше во работата на меѓународната мрежа за зелен финансиски систем (NGFS)**, особено групите за одржливо инвестирање и обелоденување информации од одржливото инвестирање, со што се зајакнува интерниот капацитет за надградба на рамката за мерење на ризиците и предностите и слабостите од формирање посебно портфолио на зелени обврзници. Воедно, редовно се следат искуствата на централните банки членки на мрежата за раззеленување на финансискиот систем (NGFS) во делот на

⁹⁸ Прилог 3. Изложеност на климатски ризици и ефектите од одржливо инвестирање на девизните резерви.

управувањето со портфолијата и начинот на интегрирање на показателите за одржливост.

Стратегиска цел 9 – Зајакнување на управувањето со ризиците на ниво на Народната банка

Управувањето со ризиците е неопходен елемент на доброто корпоративно управување коешто придонесува за ефикасно и ефективно остварување на поставените стратегиски цели, мандат и визија.

Финансиските ризици⁹⁹ на коишто е изложена Народната банка во најголем дел се во доменот на инвестициите на девизните резерви на Република Северна Македонија, а можат да произлезат и од спроведувањето на монетарните операции¹⁰⁰.

Редовно се следеше и се известуваше за изложеноста на Народната банка на оперативните ризици и активно се спроведуваа утврдените мерки, коишто имаат за цел да обезбедат намалување на потенцијалните оперативни ризици. Со годишната процена на оперативните ризици се следи профилот на ризик на Народната банка во однос на оперативните ризици, како и стратегиите и мерките за справување со оперативните ризици заради заштита од настаните коишто можат да влијаат врз остварувањето на целите, финансискиот резултат и репутацијата на Народната банка. Комитетот за управување со оперативните ризици редовно полугодишно и годишно го известуваше Комитетот за ревизија и Советот на Народната банка за изложеноста кон оперативни ризици. Народната банка постојано работи на унапредување на капацитетот за управување со оперативните ризици и примена на најдобрите меѓународни практики¹⁰¹. Редовно се преземаат активности за унапредување на процесот за управување со оперативните ризици, подигање на свеста на вработените за управување со оперативните ризици и културата за ризиците во секојдневното работење преку постојана консултација со вработените.

Во текот на 2023 година беа спроведени тестирања на плановите за непрекинатост на 22 критични работни процеси, беше извршено ажурирање на плановите за непрекинатост на работните процеси, а **Годишниот извештај за спроведување на политиката за непрекинатост на Народната банка** и новиот ажуриран **План за обезбедување непрекинатост на Народната банка** беа разгледани и усвоени од страна на Кризниот штаб. Покрај тоа, за **зајакнување на оперативната отпорност**, во Народната банка се усвои Стратегија за користење услуги во облак (англ. Cloud computing) со која ќе се обезбеди интегрална работна околина за алатките за продуктивност на вработените, далечински пристап од различни локации, автоматизација на складирањето документи, поттикнување на работата во тимови преку подобрување на комуникацијата и поедноставување на ажурирањето на софтверското решение. Во соработка со Светската банка за постигнување повисок степен на оперативна и киберотпорност на МИПС, унапредени се оперативните процедури и документацијата во областите утврдени при самопроцената на

⁹⁹ Финансиските ризици претставуваат ризик од потенцијални финансиски загуби.

¹⁰⁰ Изложеноста на поединечните типови финансиски ризици коишто произлегуваат од управувањето со девизните резерви е опишана во главата VI. од овој извештај и стратегиската цел 4.

¹⁰¹ Беа преземени конкретни подготвителни активности за надградба на тековниот центар за услуги (сервис-деск) за сигурносни инциденти за можност за прибирање податоци за сите инциденти поврзани со оперативните ризици, што е препорака од мисијата на ММФ за унапредување на корпоративното управување и процена на заштитните мерки (Safeguards Assessment).

киберотпорноста на НБРСМ. Како дел од Глобалната група за киберотпорност¹⁰², НБРСМ активно учествуваше и на вежбата за киберотпорност (Full scale Cyber Resilience Crossweave).

Заради обезбедување усогласеност во работењето со прописите за **заштита на личните податоци** беа дадени вкупно 110 писмени мислења за примена на прописите, беа спроведени контроли и следење на статусот на препораките при контролите од претходните години, при што беше изработен **Годишниот извештај за усогласеноста на Народната банка со прописите за заштита на личните податоци** за 2022 година, којшто по претходно усвојување од страна на Комитетот за ревизија, беше усвоен од Советот на Народната банка. Се спроведоа контроли за усогласеноста во работењето со прописите за **класифицирани информации**, се спроведе и редовна годишна процена на усогласеноста на Народната банка со задолжителните контроли утврдени во Рамката за безбедносните контроли кај клиентите на СВИФТ¹⁰³, а податоците за усогласеноста беа навремено објавени во соодветниот регистар¹⁰⁴. Исто така, ефикасно се управуваше со пријавените инциденти, а годишниот извештај за претходната година беше разгледан и усвоен на седница на Надзорниот одбор за информацискиот систем на Народната банка. Заради подигнување на свеста за **сигурноста на информацискиот систем и заштитата на личните податоци** во текот на 2023 година беа спроведени обуки за вработените од областите за заштитата на личните податоци, кибербезбедноста¹⁰⁵ и класифицираните информации.

Во 2023 година, како и во досегашното работење, Народната банка продолжи со своите заложби за **законито и етичко усогласено работење, соодветна и доследна примена на регулативата, заради зајакнување на усогласеноста и интегритетот на сите нивоа во банката, подигнување на свеста за значењето на усогласеноста во секојдневното работење**. На редовна основа се следеше и се известуваше за предложената или за новодонесената законска регулатива којашто го засега работењето на стручните организациски единици во Народната банка, имајќи во предвид значителниот опфат на објавените предлог нови закони од страна на министерствата, како и опфатот на закони коишто беа донесени од страна на Собранието на РСМ. Народната банка постојано работи на унапредување на институционалниот капацитет и ги следи новините во доменот на усогласеноста при што учествува на годишните тематски сесии на Комитетот за етика и усогласеност во организација на ЕЦБ и од овој аспект остварува соработка/консултации со европските централни банки. Во поглед на подигнувањето на свесноста и значајноста за усогласеноста и интегритетот на вработените, нивното зајакнување во банката, се спроведоа едукативни активности за запознавање со одредбите на новиот Етички кодекс на Народната банка на Република Северна Македонија, особено за новините со кои се унапредува работењето во доменот на усогласеноста, а соодветно на потребите во работењето, се овозможи и едукација преку засебни тематски презентации за прашања од регулативната усогласеност.

¹⁰² Глобална група за киберотпорност (GCRG - Global Cyber Resilience Group) при Центарот за координација за сајбер отпорност (CRCC - Cyber Resilience Coordination Centre) на Банката за меѓународни порамнувања (BIS - Bank of International Settlement)

¹⁰³ SWIFT Customer Security Controls Framework v2022.

¹⁰⁴ KYC Registry Security Attestation.

¹⁰⁵ Обуката за кибербезбедност наменета за вработени и за менаџерски и раководен персонал во јавната администрација и приватниот сектор се спроведе на онлајн порталот за едукација при Националниот центар за одговор на компјутерски инциденти МКД-ЦИРТ.

Во рамките на активностите за **зголемување на институционалниот капацитет за управување со правниот ризик**, постојано се обезбедуваше правна поддршка во работата на Народната банка преку изготвување и контрола на општите и поединечните правни акти. Во текот на 2023 година, се дадени 170 правни мислења, за прашања поврзани со работењето на Народната банка, постојано се даваа правни совети за начинот на примена на законски прописи, правна поддршка при толкување на прописите и начинот на спроведување правни постапки. Воедно, се обезбедуваше и поддршка за заштитата на правата и интересите на Народната банка пред надлежните судови и институции во земјата.

Народната банка и натаму ги **развија и ги унапредува финансиското евидентирање и известување** заради поефикасно управување со финансиите, динамично планирање и следење на билансот на Народната банка. Во врска со **физичкото обезбедување и техничкото одржување**, се преземени оперативни мерки и активности коишто овозможуваат **одржување соодветно ниво на безбедност, противпожарна заштита, техничка поддршка и обезбедување непрекинато во работењето**.

Дирекцијата за внатрешна ревизија (ДВР), како трета линија на одбрана, успешно спроведуваше ревизија на работењето на организациските единици во Народната банка, од аспект на усогласеноста на работењето со законската, подзаконската и интерната регулатива, веродостојноста на финансиските и на другите информации, како и на ефективната и ефикасната употреба на средствата и ресурсите. Во текот на 2023 година, се спроведоа сите планирани ревизорски активности во врска со извршувањето на редовните ревизии и процесот на следење на дадените препораки, со рок на остварување во 2023 година. Во извештајниот период се спроведоа и останатите ревизорски активности во рамките на Програмата за осигурување на квалитетот и подобрување на работењето на ДВР. Во рамките на своето работење, Советот на Народната банка ја донесе Годишната програма за работа на ДВР за 2024 година и Среднорочната програма за работа на ДВР, за периодот 2024 – 2026 година.

Институционален капацитет: Интегритет и доверба во националната парична единица

Во текот на 2023 година, Народната банка на редовна основа **ги снабдува банките и центрите за готовина со книжни и ковани пари** пред сè заради одржување на ефикасноста и стабилноста на воспоставениот систем на снабдување со готовина. Во согласност со своите законски надлежности и овластувања, Народната банка го спроведуваше и **надзорот на снабдувањето со книжни и ковани пари кај банките и центрите за готовина** преку целосни и делумни теренски контроли (најавени или ненајавени) и вонтеренски контроли, со анализи на податоците коишто банките и центрите за готовина ги доставуваат во согласност со регулативата на Народната банка. Активностите во доменот на спроведување на стандардизираната платформа за обука на кадрите на банките и центрите за готовина за проверка на автентичноста и соодветноста на парите за оптек, како и остварувањето на националниот план за обука, во согласност со препораките од спроведениот лесен твининг-проект „Јакнење на

капацитетите на системот за борба против фалсификување евра“ се спроведуваат со редовна динамика.¹⁰⁶

Институционален капацитет: Човечки ресурси

Народната банка постојано **инвестира во современ и компетентен човечки потенцијал** којшто ѝ овозможува постигнување на предвидените цели, исполнување на планираните активности и унапредување на целокупното работење во Народната банка во согласност со променливото окружување и соодветните стандарди. Во рамките на човечките ресурси, се донесоа нови акти со кои се уреди постапката за добивање повратна информација 360° за раководителите и се уреди управувањето со отсуствата на работниците во Народната банка. Исто така, се донесоа изменувања и дополнувања на интерните акти со кои се регулираат правата и обврските на вработените и нивните работни задачи заради нивно унапредување.

Во текот на 2023 година се организираа повеќе обуки, вклучително обуки за меки вештини и обука за управување со податоците (SQL SERVER и TRANSACT-SQL) заради следење на трендовите за унапредување на знаењето во областите на дигитализацијата, автоматизацијата, науката за податоци итн. Постојано се спроведуваат редовните активности во врска со стручното усовршување на вработените, приправничкиот стаж, менторството и практичната работа. Исто така, се подготви електронско издание на Водичот за вработените во Народната банка, којшто е подготвен со цел на сите вработени да го им олесни пристапот до правилата и практиките коишто се важни за секојдневното работење и со упатување до соодветните политики и интерни акти, на Народната банка.

Институционален капацитет: Информатички систем

Информатичкиот систем на Народната банка претставува **еден од најважните елементи** од аспект на сопственото секојдневно работење. Во исто време, овој систем е **од особена важност за сите надворешни клиенти** коишто пристапуваат кон него и воедно придонесува за целокупната перцепција и угледот на Народната банка. Постојано се инвестира во одржување и надградување на информатичката инфраструктура и воведување нови системи заради одржување стабилен информатички систем. Се работи на изработка на повеќе проекти за развивање софтвер заради поголема автоматизација и дигитализација на работните процеси.

¹⁰⁶ Во текот на годината се одржани седум обуки за работниците на банките и центрите за готовина и две обуки за претставниците на институциите вклучени во борбата против фалсификувањето на парите.

Институционален капацитет: Статистички податоци

Статистичките податоци се основа за подготовка и носење правилни одлуки во доменот на монетарната и финансиската сфера. Народната банка продолжи со активностите за унапредување на квалитетот на статистичките податоци, коишто во 2023 година, во најголем дел се однесуваа на проектните активности за збогатување на сетот податоци расположливи за корисниците, како и за унапредување на комуникацијата со известувачите и корисниците на статистички податоци. Во октомври 2023 година се започна со објавување квартални податоци за финансиските сметки во согласност со новиот показател „квартални биланси на состојба“. Со објавувањето на новиот сет податоци се зголеми аналитичката вредност на статистичките податоци коишто ги објавува Народната банка и се овозможи носителите на економските политики и останатите корисници да располагаат со пофреквентни податоци за финансиските сметки, коишто како годишни податоци редовно се објавуваат од 2020 година. Објавувањето на овој нов сет податоци е продолжување на напорите на Народната банка да ги следи меѓународните и европски статистички барања, но воедно значи и исполнување на последниот показател во рамките на највисокиот статистичкиот стандард за дисеминација на податоци СДДС плус на Меѓународниот монетарен фонд, во надлежност на Народната банка.

Активно се работеше и на понатамошен развој и надградба во одделни сегменти поврзани со унапредувањето на интерните извештаи за каматните стапки, автоматизирано изготвување и збогатување на сетот извештаи за директните инвестиции, приемот на податоци за надворешнотрговската размена, електронското прибирање податоци за вложувањата во и од странство и прибирањето податоци за кредитните работи со странство, како и изготвувањето статистика на финансиските сметки.

Институционален капацитет: Истражувачка дејност

Народната банка ѝ посветува особено внимание на [истражувачката дејност](#) во областите коишто се од клучно значење за успешно остварување на своите цели и задачи. Поради ова, Народната банка активно и посветено продолжува со изработката на истражувачки материјали коишто ќе придонесат во сопствениот домен на работење. Во рамките на истражувачките активности, оваа година се работеше на истражување на половата структура на пазарот на труд, на влијанието на трошоците за работна сила, трошоците за енергија и неизвесноста врз инфлацијата, како и на значењето на приватните дознаки за економскиот раст.

Во 2023 година, Народната банка успешно ја организира годишната средба на [Виенската иницијатива](#). Учесниците зборуваа за клучните предизвици со кои се соочува банкарскиот сектор во регионот, како и за променливиот економски амбиент, последиците од руската воена инвазија врз Украина, искуството од неодамнешните епизоди на спасување и справување со проблематични банки, како и за влијанието на климатските промени и дигитализацијата врз финансискиот систем. Исто така, во 2023 година Народната банка организира [Меѓународна конференција на високо ниво](#) во соработка со Комитетот за преобразување на Бретон Вудс. Во рамките на оваа

конференција се зборуваше за повторното актуализирање на инфлацијата и новата геополитичка реалност во прилог на преосмислувањето на макроекономската политика.

Народната банка во 2023 година продолжи со квартално организирање на [Клубот на истражувачите](#), каде што се презентираат и се разгледуваат работни материјали и истражувачки трудови на релевантни теми. Народната банка и оваа година ја додели Годишната награда за млади истражувачи, а наградениот труд беше презентирани на 48 сесија на Клубот на истражувачите. Народната банка ќе продолжи со поттикнувањето на истражувачката активност и организирањето на Клубот на истражувачите и во следниот период.

Прилог 3. Изложеност на климатски ризици и ефектите од одржливото инвестирање на девизните резерви

Целта на прилогот е да се даде осврт на пристапот на Народната банка кон одговорното и одржливо инвестирање, преземените и планираните активности во овој домен, како и да биде пример за останатите инвеститори во Република Северна Македонија, имајќи предвид дека транспарентноста во однос на изложеноста на климатските ризици влијае врз носењето инвестициски одлуки засновани врз информации. Во согласност со препораките на Работната група за финансиски обелоденувања поврзани со климатските промени (англ. Task Force on Climate-related Financial Disclosures – TCFD)¹⁰⁷ и насоките за климатски финансиски обелоденувања за централните банки на Мрежата за зелен финансиски систем (англ. Network for Greening the Financial System – NGFS), прилогот опфаќа четири аспекти: организациска поставеност; стратегија; управување со ризици; и мерки и цели.

Организациска поставеност

Свесноста за климатските промени и придонесот за зелена одржлива економија се вбројува како една од деветте стратегиски цели на Народната банка. Тоа значи дека, сè додека сигурноста и ликвидноста на девизните резерви не е подредена цел и истовремено се остварува пазарна стапка на поврат, како принципи при управувањето со девизните резерви утврдени со Законот за Народната банка, различните аспекти на климатските промени можат и треба да се земат предвид при инвестирањето на девизните резерви.

Организациската структура на одговорното и одржливо финансирање е идентична со постоечката рамка за управување со девизните резерви и има четири нивоа на одлучување:

- **Советот на Народната банка** ја усвои првата Стратегија за активностите на Народната банка во доменот на управување со ризиците поврзани со климатските промени во 2023 година, којашто дава приоритет на вградувањето на климатските ризици во анализите на домашниот банкарски систем и оценка за изложеноста на македонскиот банкарски систем на климатските ризици. Останатите активности на централната банка коишто се засегнати од ризиците што произлегуваат од климатските промени, меѓу коишто и управувањето со девизните резерви, предвидуваат

¹⁰⁷ Работна група основана од страна на Одборот за финансиска стабилност (англ. Financial Stability Board - FSB), со цел да подготви препораки за видот на информации коишто компаниите треба да ги обелоденат и со тоа да им помогнат на инвеститорите, кредиторите и осигурителните компании во процесот на соодветна процена и вреднување на ризиците поврзани со климатски промени. Откако оваа работна група успешно ја заврши целта за којашто беше основана, процесот за надзор на обелоденувањата поврзани со климатските промени од ноември 2023 година преминува во рамки на Фондацијата за воспоставување на Меѓународните финансиски сметководствени стандарди (англ. IFRS Foundation).

истражувачки активности, односно спроведување анализи за влијанието на климатските промени. Советот е одговорен и за контрола на усогласеноста на управувањето и инвестирањето на девизните резерви со Законот за Народната банка и донесува Политика за управување и инвестирање на девизните резерви, каде што се дефинирани целите при управувањето и инвестирањето на девизните резерви. Во согласност со одредбите од законската и подзаконската регулатива, намените и целите при управувањето со девизните резерви не ги вклучуваат експлицитно климатските промени. Сепак, тоа не претставува пречка за вградување на ризиците и можностите коишто произлегуваат од климатските промени во инвестициската стратегија. Напротив, придонесот кон зелена одржлива економија е тесно поврзан со мисијата на Народната банка, којашто меѓу останатото вклучува придонес кон повисок животен стандард на граѓаните, а климатските и еколошките фактори имаат значително влијание врз квалитетот на животот.

- **Гувернерот на Народната банка** ги донесува Правилата за управување и инвестирање на девизните резерви, каде што при дефинирањето на финансиските инструменти во коишто се инвестираат девизните резерви, во 2022 година е воведен терминот „хартии од вредност со коишто се финансираат одржливи и социјално одговорни проекти“, заради нагласување на начинот на којшто ќе се придонесе кон исполнување на целта за зголемување на свесноста за социјална и еколошка одговорност.

- **Комитетот за инвестирање** е одговорен за следење и надзор на сите процеси на управување и инвестирање на девизните резерви, што го опфаќа и процесот на вградување аспекти од климатските промени во процесот на инвестирање.

- **Дирекцијата за операции на финансиските пазари** оперативно го спроведува управувањето со девизните резерви, во чијшто рамки се носат инвестициски одлуки за вложување во инструменти на меѓународните финансиски пазари, вклучувајќи ги и оние коишто придонесуваат кон заложбата за зелен финансиски систем. Исто така, Дирекцијата за операции на финансиските пазари е одговорна за квантифицирање и известување за изложеноста кон поединечните типови ризици, вклучувајќи ги и климатските ризици коишто произлегуваат од управувањето со девизните резерви. Резултатите од анализата на климатските ризици и ефектите од одржливото инвестирање се вклучуваат во годишното известување на Народната банка.

Стратегија

Климатските промени и транзицијата кон зелена економија создаваат финансиски ризици и економски последици, коишто можат да имаат влијание врз вредноста на девизните резерви, што е од материјално значење за Народната банка, имајќи предвид дека девизните средства имаат значајна улога во остварувањето на основните функции на Народната банка и истовремено сочинуваат најголем дел од билансот на банката.

Остварувањето на целта на Народната банка да ја зголеми свесноста за климатските промени и да придонесе за зелена одржлива економија во делот на управувањето со девизните резерви се состои со две групи активности. Од една страна, се преземаат мерки за зголемена свесност за климатските промени преку идентификување на материјалните ризици поврзани со климатските промени на коишто се изложени девизните резерви, а од друга страна, придонесот за зелена одржлива економија се остварува преку инвестирање во така наречени „зелени обврзници“, односно хартии од вредност за коишто издавачот се обврзува добиените средства да ги инвестира во проекти коишто придонесуваат за зазеленување на економијата.

Климатските ризици по својата природа се долгорочни ризици, односно се очекува дека ефектот од климатските промени ќе се оствари во повисок обем на подолг рок. Од таа причина, анализирано по типови пласмани и инвестиции, материјалноста од ефектот на климатските промени врз девизните резерви се согледува кај инвестициите во хартии од вредност. Хартиите од вредност во коишто се инвестираат девизните резерви во поголем дел се со кратко времетраење, што соодветствува со ниската толеранција за каматен ризик. Ваквата инвестициска стратегија упатува на повисока изложеност на транзициски ризици¹⁰⁸ од климатските промени коишто се пократкорочни по природа, во споредба со физичките ризици¹⁰⁹, коишто се стануваат видливи за значително подолг период.

Во своите активности насочени кон придонесот за зелена одржлива економија, Народната банка при управувањето со девизните резерви сè уште не ја зема предвид изложеноста на климатски ризици при носењето инвестициски одлуки, односно не се водени од емисијата на јаглерод диоксид. Имено, инвестицискиот универзум е ограничен на инструменти од земјите и финансиските институции коишто ги задоволуваат строгите критериуми на сигурност и ликвидност, а избегнувањето на изложеност кон определена држава којашто се смета за голем „загадувач“ (особено од аспект на потрошувачката, каде најразвиените економии се рангирани најлошо), може значително да ја промени посакуваната изложеност од аспект на кредитен ризик, односно исполнувањето на принципот за сигурност. Народната банка при инвестирањето на девизните резерви се насочува кон таканаречените „решенија“ за емисијата на стакленички гасови, придонесувајќи за помала емисија на глобално ниво. Во таа смисла, активностите насочени кон придонесот за зелена одржлива економија се состојат во инвестирање во така наречени „зелени обврзници“, со коишто се финансираат проекти коишто придонесуваат за зазеленување на економијата. Гледано пошироко, одговорното инвестирање во рамките на девизните резерви опфаќа не само финансирање „зелени“ проекти, туку и проекти поврзани со активности коишто имаат придонес за т.н. социјални фактори (пр. човекови права), како и одржливи проекти, со коишто треба да се постигнат повеќе цели насочени и кон еколошки, и кон социјални ефекти.

Оперативната рамка за управување со девизните резерви уште во 2022 година се приспособи со цел да се прошират можностите за одговорно и одржливо инвестирање. Имено, во Правилата за управување и инвестирање на девизните резерви максималната рочност на хартиите од вредност за коишто не е назначен начинот на користење на средствата од емисијата може да изнесува најмногу 10 години, додека за хартиите од вредност со коишто се финансираат одржливи и социјално одговорни проекти максималното ограничување на рочноста е 15 години. Со оваа одредба се прошируваат можностите за инвестирање во овој тип обврзници, коишто вообичаено се издаваат на подолг рок (заради подолгата рочност на проектите со коишто е потребно да се влијае врз еколошките и климатските фактори) и се овозможува полесен пристап до инструментите за оваа цел, имајќи предвид дека најголемиот дел од инвестирањето се врши при примарна емисија на хартиите од вредност.

Народната банка пристапува кон градење на интерниот капацитет заради вградување на аспектите од климатските промени во своето работење. Во делот на

¹⁰⁸ Физичките ризици се последица на самите климатски промени и можат да произлезат од зголемениот интензитет и зачестеност на природните катастрофи (акутен ризик) и/или од постепено менување на климатските услови, како што е пораст на температурите (хроничен ризик).

¹⁰⁹ Транзициските ризици се последица на приспособувањето на општествата и економиите кон „зелено“ работење. Тие произлегуваат од ново воведени закони, прописи и политики (пр. цена за јаглерод диоксид), нови технологии и иновации, ризици од казни за непочитување на прописите и промена во склоноста на потрошувачите.

управувањето со девизните резерви, стратегијата е обука на постоечките кадри преку повеќе надворешни насочени обуки, насоки за самостојна надградба, стекнување меѓународни сертификати за одржливо инвестирање и вмрежување со меѓународни институции специјализирани за аспектите на климатските промени во инвестирањето. Последиците од климатски промени се глобален феномен. Затоа, ефективноста на политиката за справување со климатските промени и разбирањето на климатските ризици не се ограничени само на домашната економија. Инвестирањето на девизните резерви, особено инвестициите во „зелени обврзници“, подразбира поддршка на глобално ниво. Од друга страна, глобалното делување е најефикасно кога се спроведува на координиран начин на меѓународно ниво. Во делот на управувањето со девизните резерви, колективните напори за озеленување на финансискиот систем на Народната банка се согледува преку членството во Мрежата за зелен финансиски систем и придонесот кон активностите на оваа мрежа.

Управување со ризиците

При управувањето со девизните резерви, покрај на конвенционалните финансиски ризици, Народната банка е изложена и на ризици поврзани со климатските промени, коишто се идентификуваат и се следат независно од останатите ризици коишто произлегуваат од управувањето со девизните резерви. Ризиците поврзани со климатските промени сè уште се согледуваат како релативно помалку материјални во споредба со традиционалните финансиски ризици, имајќи предвид дека ефектот од климатските промени би се остварил на подолг рок. Процесот на управување со овие ризици започна со нивна идентификација, следење и мерење, додека наредната фаза – управување со ризиците и нивно вградување во инвестициската рамка би следела преку прифаќањето на најдобрите практики во овој дел.

При идентификувањето на ризиците поврзани со климатските промени, Народната банка им посветува особено внимание на физичките и транзициските ризици, при што користи квалитативен и квантитативен пристап. Квалитативниот пристап за идентификување и процена на ризиците поврзани со климатските промени вообичаено се применува кај физичкиот ризик, при што методологијата за идентификување и процена на ризикот гледа нанапред, односно се заснова на проектирани патеки на движење на климатските промени. Од друга страна, при примена на квантитативниот пристап, физичките и транзициските ризици се мерат со препорачаните показатели за монетарната штета од настанување акутен физички ризик, како и емисија на гасови, поединечно за посебните типови инструменти (за транзициските ризици), за што се користат историски податоци (гледање наназад).

Податоците коишто се користат при идентификувањето и процената на ризиците поврзани со климатски промени во најголем дел се јавно достапни. Исто така, се користат податоци од информативен сервис, чишто корисници се најголем дел од вработените вклучени во процесот на управување со девизните резерви и ризиците. Еден од главните предизвици е расположливоста на податоците, а онаму каде што има расположливи податоци, основна слабост е недостигот на стандардизирани и конзистентни методологии.

Мерки и цели

Народната банка ги мери физичките и транзициските ризици поврзани со климатските промени.

Сè уште нема општо прифатен стандард за мерењето на физичките ризици. Неколкуте предложени пристапи се фокусираат на мерење на акутните ризици (физички ризици коишто произлегуваат од зголемениот интензитет и зачестеност на екстремни временски непогоди коишто произлегуваат од климатските промени), за коишто постојат слободно достапни податоци. Народната банка го мери физичкиот ризик за изложеноста кон државни, регионални, државно гарантирани хартии од вредност и инструменти со очекувана државна поддршка (коишто сочинуваат 43% од девизните резерви), каде што има најдиректна поврзаност на издавачот и географската област изложена на физички ризик. Во однос на мерењето на идната патека на физичките ризици, се користат мапи за визуализација на поединечните фактори на ризик, што дава слика за материјалноста на овие фактори во однос на географската структура на девизните резерви. Притоа, Народната банка има најголема изложеност кон европските држави за кои моделите укажуваат на зголемен физички ризик како резултат на поплави, шумски пожари и прелевање на водата во регионите покрај море.

Мерењето на транзициските ризици, коишто произлегуваат од процесот на приспособување кон економија со ниска емисија на гасови, се врши преку изложеноста на инвестициите и портфолијата на емисии на стакленички гасови, или потесно, на јаглерод диоксид, како гас којшто се емитира во највисок обем и најдолго опстојува во атмосферата. Изборот на мерки е во согласност со најдобрите практики поставени од Работната група за финансиски обелоденувања поврзани со климатските промени (TCFD), Партнерството за сметководствено евидентирање на емисијата на јаглерод за финансиски институции (англ. Partnership for Carbon Accounting Financials – PCAF) и Мрежата за зелен финансиски систем (NGFS).

Табела 6

Опис на мерките за изложеност на климатски ризици и за ефект од инвестирање во одржливи обврзници

Мерка	Формула
Просечен пондериран интензитет на емисија на CO ₂ - WACI ¹¹⁰ (производствена емисија) (t CO ₂ e/мил. евра)	$\sum_n^i \left(\frac{\text{вредност на инвестицијата}_i}{\text{вредност на портфолиото}} \right) \times \left(\frac{\text{CO}_2 \text{ емисија од производство}}{\text{БДП (PPP) или приходи од продажба}} \right)$
Просечен пондериран интензитет на емисија на CO ₂ - WACI (потрошувачка емисија) (t CO ₂ e/per capita)	$\sum_n^i \left(\frac{\text{вредност на инвестицијата}_i}{\text{вредност на портфолиото}} \right) \times \left(\frac{\text{CO}_2 \text{ емисија од потрошувачка}}{\text{број на население}} \right)$
Вкупна емисија на CO ₂ (t CO ₂ e)	$\sum_n^i \left(\frac{\text{вредност на инвестицијата}_i}{\text{БДП (PPP) или вредност на банката (EVIC)}} \times \text{CO}_2 \text{ емисија}_i \right)$
Јаглероден отпечаток (Carbon footprint)	$\frac{\sum_n^i \left(\frac{\text{вредност на инвестицијата}_i}{\text{БДП (PPP) или вредност на банката (EVIC)}} \times \text{CO}_2 \text{ емисија}_i \right)}{\text{вредност на портфолиото}}$
Коефициент на ефектот од инвестиции во зелени обврзници	$\frac{\text{избегната емисија на CO}_2}{\text{имплицитна CO}_2 \text{ емисија}}$

*БДП (PPP) претставува бруто домашен производ заснован на паритет на куповна моќ (коригиран со стапката за паритет на куповна моќ)

Вредност на банката (EVIC) претставува вредност на банката со вклучена готовина (англ. Enterprise Value Including Cash and Equivalents)
Имплицитна емисија на CO₂ за зелените обврзници претставува јаглеродниот отпечаток доколку тоа не би била зелен обврзница.

Заради долгорочниот карактер на климатските ризици, анализирано по типови пласмани и инвестиции, материјалноста од ефектот на климатските промени врз девизните резерви се согледува кај инвестициите во хартии од вредност (со мерките се опфатени 52% од девизните резерви). Следствено, од мерењето на климатските ризици се исклучуваат пласманите на тековните сметки, краткорочните депозити кај деловни

¹¹⁰ WACI – weighted average carbon intensity.

банки и златото. Заради различниот пристап при мерењето на ризиците, изложеноста на климатски ризик се прикажува засебно за хартиите од вредност издадени или гарантирани од држави, регионални влади и агенции со очекувана државна поддршка (групирани како една категорија – држави), меѓународните институции, деловните банки и колатерализираните хартии од вредност. Заради достапноста на податоците, изложеноста на ризик за меѓународните финансиски институции се пресметува само за 43% од хартиите од вредност, додека другите инструменти се опфатени речиси целосно.

Табела 7

Мерки за изложеност на девизните резерви на транзициски климатски ризик

Девизни резерви 2023	Државни, регионални, државно гарантирани хартии од вредност и инструменти со очекувана државна поддршка		Хартии од вредност издадени од меѓународни институции		Хартии од вредност издадени од деловни банки	Колатерали зиран хартии од вредност
	Производствен пристап	Потрошувачки пристап	Производствен пристап	Потрошувачк и пристап		
Износ на средства (мил. евра)	1,933		142		192	95
WACI (tCO ₂ e/мил. евра)	131	9	139	9	0,9	3,4
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(43%)	(43%)	(88%)	(100%)
Вкупна емисија на CO ₂ (tCO ₂ e)	252.493	316.359	8.517	11.224	76	171
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(43%)	(43%)	(100%)	(100%)
Јаглероден отпечаток (tCO ₂ e/мил. евра)	131	164	139	183	0,4	1,8
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(43%)	(43%)	(100%)	(100%)

Извор: Сопствени пресметки на НБРСМ според податоци од Светската банка и Светот во податоци (Our World in Data).

Табела 8

Мерки за изложеност на референтните портфолија на транзициски климатски ризик

Референтни портфолија 2023	Референтно портфолио во однос на коешто се управува со девизните резерви (државни хартии од вредност)		Г7 земји (учеството е пропорционално на големината на БДП на секоја земја членка)	
	Производствен пристап	Потрошувачки пристап	Производствен пристап	Потрошувачки пристап
Износ на средства (мил. евра)	1,933		1,933	
WACI (tCO ₂ e/мил. евра)	118	9	188	13
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)
Вкупна емисија на CO ₂ (tCO ₂ e)	227,792	300,780	363,366	405,725
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)
Јаглероден отпечаток (tCO ₂ e/мил. евра)	118	156	188	210
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)

Извор: Сопствени пресметки на НБРСМ според податоци од Светска банка и Светот во податоци (Our World in Data).

Доколку се анализира емисијата на јаглерод диоксид којашто произлегува од инвестициите во државни хартии од вредност според производствениот пристап, се забележува дека портфолиото на Народната банка има релативно повисока изложеност во споредба со референтното портфолио, но двете портфолија имаат речиси иста изложеност на транзициски ризик според потрошувачкиот пристап. Разликите во производствениот пристап произлегуваат од различниот состав на портфолијата. Имено, повисоката изложеност во однос на референтното портфолио во најголем дел произлегува од помалото учество на државниот долг на Франција во портфолиото на Народната банка, имајќи ја предвид нејзината ниска емисија на јаглерод диоксид, помала во споредба со останатите земји кон коишто се изложени девизните резерви.

Анализирано во споредба со портфолиото составено од државниот долг на земји членки на Г7¹¹¹, од друга страна, укажува на значително пониска изложеност на транзициски ризик, што произлегува од отсуството на инвестиции во САД, којашто е застапена во најголем процент во портфолиото на Г7, каде што емисијата на CO₂ е значителна.

Покрај ризикот, Народната банка го мери и позитивниот ефект врз климатските промени од инвестирањето на девизните резерви. Ефектот се мери на делот од девизните резерви којшто се инвестира во обврзници со коишто се финансираат одржливи проекти и го определува придонесот на Народната банка кон постигнување на целта за преминување кон зелена одржлива економија на глобално ниво. Заклучно со 31.12.2023 година, инвестициите на Народната банка во обврзници со коишто се финансираат зелени и социјални проекти изнесуваат 135,5 милиони евра во номинален износ (3% од девизните резерви). Од нив, 56% се зелени обврзници, а останатите социјални и одржливи (хартии од вредност со коишто се финансираат проекти поврзани со климатски промени и социјални аспекти). Најголемиот дел од обврзниците се издадени од меѓународни институции и држави.

Табела 9

Мерки за ефект од инвестирање во одржливи обврзници

Учество на зелените обврзници во девизните резерви	1,6%
Учество на социјалните обврзници во девизните резерви	0,8%
Учество на одржливите обврзници во девизните резерви	0,4%
Избегната емисија на CO ₂ за зелени обврзници (tCO ₂ e)	32.803
опфат на податоците (%)	(100%)
Коефициент на ефектот од инвестициите во зелени обврзници	1,4
опфат на податоците (%)	(100%)

Извор: Сопствени пресметки на НБРСМ и податоци Светска банка и Светот во податоци (Our World in Data).

Според расположливите податоци, се проценува дека со инвестициите на Народната банка во проекти со коишто се финансираат проекти коишто придонесуваат за зазеленување на економијата, избегната е емисија на 32.803 тони јаглерод диоксид на годишно ниво. Оваа емисија е еднаква на просечната годишна емисија на јаглерод диоксид којашто на светско ниво отпаѓа на приближно 7 000 луѓе¹¹². Со инвестициите во хартии од вредност со коишто се

финансираат социјални проекти, Народната банка придонесла кон исполнување тринаесет одржливи развојни цели дефинирани од страна на Обединетите нации¹¹³: отсуство на сиромаштија, здравје и благосостојба, квалитетно образование, родова еднаквост, достапна и „чиста“ енергија, пристојна работа и економски раст, индустрија, иновација и инфраструктура, намалување на нееднаквоста, одржливи места за живеење, одговорно производство и потрошувачка, климатска заштита, живот на земјата и мир, правда и силни институции.

Зголемувањето на свесноста за климатските промени и придонес за зелена одржлива економија и натаму е целта на Народната банка, кон чиешто остварување ќе се стреми и при управувањето со девизните резерви. Во таа смисла, за наредниот период се очекува зголемување на учеството на хартиите од вредност со коишто се финансираат зелени проекти, како најдиректен и мерлив придонес кон оваа цел. Ќе се

¹¹¹ Учеството на поединечните земји во портфолиото Г7 е пропорционално на големината на БДП на секоја земја-членка.

¹¹² Пресметано според интензитетот на емисијата на јаглерод диоксид врз основа на потрошувачката активност во светски рамки, којашто изнесува 36 817 милиони тони.

¹¹³ Одржливите развојни цели (SDG) се глобални цели дефинирани од страна на Обединетите нации, а опфаќаат 17 меѓусебно поврзани цели коишто претставуваат заеднички проект за мир и просперитет на луѓето и планетата, сега и во иднина.

направи анализа и за предностите и слабостите од формирање посебно „зелено“ портфолио. Имено, од една страна, постоењето на посветено портфолио за оваа цел им дава сигнал на издавачите за посветеноста на институцијата на борбата против негативниот ефект врз климатските промени и дава предност при распределбата на хартиите од вредност на примарните емисии, што е значајно имајќи предвид дека побарувачката за овој тип инструменти, коишто истовремено ги задоволуваат строгите критериуми за сигурност, често неколкупати ја надминува понудата. Од друга страна, треба да се земе предвид релативно долгата рочност на овие инструменти и ефектот врз изложеноста на каматен ризик.

Листа на скратеници

Скратениците употребени во Извештајот го имаат следново значење:

НБРСМ	Народна банка на Република Северна Македонија
НБ	Народна банка
СЦ	Стратегиска цел
ДВР	Дирекција за внатрешна ревизија
ОЕ	Организациска/и единица/и
ЕЦБ	Европска централна банка
ЕУ	Европска Унија
ЕК	Европска комисија
МАКПАМ	Модел за анализа на политиките во Македонија
ИСИДОРА	Интегриран систем за известување од страна на Народната банка, банките, штедилниците, за статистички и супервизорски цели
ИТ	Информатичка технологија
ИСС	Интегриран сметководствен систем
СЕПА	Единствена европска платежна област (Single Euro Payments Area – SEPA)
МИПС	Македонски интербанкарски платен систем
НОИС	Надзорен одбор за информацискиот систем на Народната банка
НГФС	Меѓународна мрежа за зелен финансиски систем (The Network of Central Banks and Supervisors for Greening the Financial System – NGFS)
БДП	Бруто домашен производ
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
СРЕП	Процес на супервизорско оценување (Supervisory Review and Evaluation Process)
САД	Соединети Американски Држави
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
КОМП	Комитет за оперативна монетарна политика
ТВ	Телевизија
МСФИ	Меѓународни стандарди за финансиско известување
РСМ	Република Северна Македонија
ГПЈН	Годишен план за јавни набавки
КОБИСС	Заеднички интернетски библиографски систем и услуги (Co-operative Online Bibliographic System & Services — COBISS)
ДМС	Систем за управување со документи
КХВ	Комисија за хартии од вредност
ИНФЕ –	Меѓународна мрежа за финансиска едукација (International Network on Financial Education) – Организација за економска соработка и развој
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
ИНФЕ	Меѓународна мрежа за финансиска едукација (International Network on Financial Education)
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
ЕБРД	Европска банка за обнова и развој
СВИФТ	Систем за меѓународни финансиски трансфери (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication – Swift)
ММСП	Микро, мали и средни претпријатија
ЈИЕ	Југоисточна Европа
ГЦРГ	Глобална група за киберотпорност (Global Cyber Resilience Group – GCRG)
ЦРЦЦ	Центар за координација за киберотпорност (Cyber Resilience Coordination Centre – CRCC)

БИС	Банката за меѓународни порамнувања (Bank of International Settlement – BIS)
МКД-ЦИРТ	Национален центар за одговор на компјутерски инциденти
КУЦ	KYC Registry Security Attestation
ФСК	Финансии, сметководство и контрола
SQL	Структурен податочен јазик (Structured query language – SQL)
ДКСК	Државна комисија за спречување на корупцијата
СДДС плус	Статистички стандард за дисеминација на податоци
ОН	Обединети нации
ЦЕФ	Центар за извонредност во финансиите (Center of Excellence in Finance – CEF)
ТЦФД	TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures)
ПКАФ	PCAF (Partnership for Carbon Accounting Financials)
CO ₂	Јаглерод диоксид
Г7	Група седум – меѓународен форум од седум високо развиени индустриски земји
ЦОР	Цели за одржлив развој (Sustainable Development Goals – SDGs)

